

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ»**

ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ, Α.Μ.587

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

**Επιβλέπων: Καψάλης Δ. Γεώργιος, πρώην Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,
Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων**

**Μέλος 1^ο: Παπαδοπούλου Σμαράγδα, Καθηγήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος
Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

**Μέλος 2^ο: Λιακοπούλου Μαρία, Επίκουρη Καθηγήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος
Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2021

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	5
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΔΩΔΩΝΗΣ.....	8
1.1 Το Ιερό της Δωδώνης.....	9
1.1.1 Ο παλαιός και ο νέος ναός της Διώνης.....	18
1.1.2 Ο ναός της Θέμιδος.....	19
1.1.3 Ο ναός του Ηρακλή.....	20
1.1.4 Ο ναός της Αφροδίτης.....	20
1.2 Το βουλευτήριο.....	21
1.3 Το Πρυτανείο.....	22
1.4 Η Χριστιανική Βασιλική.....	23
1.5 Το Στάδιο.....	24
1.6 Το Θέατρο.....	25
1.7 Η Ακρόπολη.....	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ	31
2.1 Από την αρχαιότητα στην αναβίωσή της το 1960.....	31
2.2 Πολιτιστικές εκδηλώσεις ‘Δωδωναία’ από την Ε.Η.Μ.....	34
2.2.1 Παραστάσεις.....	36
2.3 Πολιτιστικές εκδηλώσεις ‘Ηπειρωτικά’ από το Π.Κ.Δ.Ιωαννιτών.....	40
2.4 Ολυμπιακή Δωδωναία Φλόγα 2004.....	44
2.5 Αναστήλωση του Αρχαίου Θεάτρου Δωδώνης και θεατρικές παραστάσεις μέχρι σήμερα	46

2.5.1 Φεστιβάλ Δήμου Δωδώνης.....	49
2.6 Η παιδευτική λειτουργία των αρχαίων θεατρικών παραστάσεων.....	53
2.6.1 Σύντομη περιγραφή αρχαίων θεατρικών παραστάσεων στους μαθητές.....	53
2.6.2 Τι κερδίζει ο μαθητής παρακολουθώντας μία θεατρική παράσταση στην Δωδώνη.....	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ.....	58
3.1 Εκπαιδευτικό Ερευνητικό Πρόγραμμα για την Δωδώνη (ΠΤΔΕ)	58
3.2 Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων	64
3.3 Πρόγραμμα ‘ΜΕΛΙΝΑ’-Υπουργείο Πολιτισμού	71
3.4 Σωματείο ‘ΔΙΑΖΩΜΑ’.....	74
3.5 Εκπαιδευτική δράση Δ/σης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν.Ιωαννίνων.....	79
3.6 Εκπαιδευτικές δράσεις Δήμου Δωδώνης.....	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	83
4.1 Συμμετοχή σε προβολή ψηφιακών βίντεο στην τάξη.....	86
4.2 Κατασκευή χρηστικών επιγραφών.....	89
4.3 Οι μικροί αρχαιολόγοι.....	90
4.4 Διήγηση μυθιστοριών εντός του αρχαιολογικού χώρου	92
4.5 Δράση ‘Παιχνίδια στο αρχαίο στάδιο’.....	95
4.6 Δράση ‘Αρχαία μουσικά όργανα’.....	97
4.7 Δράση ‘Αρχαία ελληνική τραγωδία για παιδιά’	99
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	107
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	109
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	115-135

Όταν, κατά το μεσημέρι, βρέθηκε στο κέντρο του αρχαίου θεάτρου,
νέος Έλληνας αυτός, ανύποπτος, ωστόσο ωραίος όπως εκείνοι,
έβαλε μια κραυγή (όχι θαυμασμού· το θαυμασμό
δεν τον ένιωσε διόλου, κι αν τον ένιωθε
σίγουρα δε θα τον εκδήλωνε), μια απλή κραυγή
ίσως απ' την αδάμαστη χαρά της νεότητάς του
ή για να δοκιμάσει την ηχητική του χώρα. Απέναντι,
πάνω απ' τα κάθετα βουνά, η ηχώ αποκρίθηκε –
η ελληνική ηχώ που δε μιμείται ούτε επαναλαμβάνει
μα συνεχίζει απλώς σ' ένα ύψος απροσμέτρητο
την αιώνια ιαχή του διθυράμβου.

Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου, Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Μαρτυρίες Α' (1963).

**ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΣΤΟ ΘΕΟ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο «Το Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης και η παιδαγωγική αξιοποίησή του» εκπονήθηκε, κατά το τρίτο εξάμηνο φοίτησης στο Π.Μ.Σ. Επιστήμες της Αγωγής με ειδίκευση ‘Ελληνική Γλώσσα και Πολιτισμός’ της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με επιβλέποντα τον κ. Καψάλη Γεώργιο πρώην Πρύτανη Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ίδιου Πανεπιστημίου, τον οποίο θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά για την υποστήριξή του.

Το αντικείμενο της παρούσης μελέτης έχει δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης αλλά και ολόκληρο τον αρχαιολογικό χώρο της (την ιστορία του, το μαντείο, το βουλευτήριο, το πρυτανείο, κ.λπ.) καθώς και τις θεατρικές παραστάσεις και άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες που διαδραματιζόνταν σε αυτό και αναβιώνονται μέχρι σήμερα. Ο δεύτερος άξονας σχετίζεται με την εκπαιδευτική και παιδαγωγική αξιοποίησή του που μπορεί να πραγματοποιηθεί σε αυτόν, δηλαδή τι θα αποκομίσει ένας μαθητής, εάν επισκεφθεί και ξεναγηθεί στον αρχαιολογικό χώρο ή εάν παρακολουθήσει μία θεατρική παράσταση σε αυτόν και με ποιον τρόπο ή ακόμη εάν συμμετάσχει και ο ίδιος σε μία αρχαία παράσταση.

Η σκοπιμότητα της παρούσης εργασίας συνακόλουθα και με το αντικείμενο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών είναι να καταστεί σαφής η μεγάλη συμβολή του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης και των μνημείων του στην εκπαίδευση και ακολούθως στην ελληνική γλώσσα και στον πολιτισμό, αλλά και η παρουσίαση του σημαντικού και πολυπληθούς εκπαιδευτικού υλικού που έχει παραχθεί, για να τα υποστηρίξει σε αυτήν.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία δομείται νοηματικά σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης και συγκεκριμένα το Ιερό της Δωδώνης και οι ναοί του, το βουλευτήριο, το πρυτανείο, η Χριστιανική Βασιλική, το στάδιο, το θέατρο και η ακρόπολη, αρχίζοντας από την περιγραφή της τοποθεσίας, την ετυμολογία του, την ιστορία των ανασκαφών του χώρου και τέλος την αρχιτεκτονική τους.

Στο δεύτερο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι αρχαίες θεατρικές παραστάσεις και οι άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες που διαδραματίζονταν σε αυτόν από την αρχαιότητα μέχρι και την αναβίωσή τους το έτος 1960 και μετέπειτα αυτών που διοργανώθηκαν μέχρι το έτος 1981 στο πλαίσιο των πολιτιστικών εκδηλώσεων ‘Δωδωναία’ από την Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών και μέχρι το έτος 1999 των πολιτιστικών εκδηλώσεων ‘Ηπειρωτικά’ από το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ιωαννιτών. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι θεατρικές παραστάσεις από την επαναλειτουργία του θεάτρου το έτος 2015 φτάνοντας μέχρι και το σήμερα στο πλαίσιο των πολιτιστικών εκδηλώσεων του ετήσιου Φεστιβάλ του Δήμου Δωδώνης. Στο τέλος του κεφαλαίου αναλύεται η παιδευτική λειτουργία των αρχαίων θεατρικών παραστάσεων καθώς και τι κερδίζει ο μαθητής παρακολουθώντας μία θεατρική παράσταση στην Δωδώνη.

Στο τρίτο Κεφάλαιο που έχει τον τίτλο ‘Παιδαγωγική αξιοποίηση-Εκπαιδευτικές δράσεις’ περιγράφονται και αναλύονται το εκπαιδευτικό ερευνητικό πρόγραμμα για την Δωδώνη που αναπτύχθηκε από το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, καθώς και τα εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, του Σωματίου ‘ΔΙΑΖΩΜΑ’, της Δ/σης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ιωαννίνων, εκπαιδευτικές δράσεις του Δήμου Δωδώνης και το καινοτόμο πρόγραμμα ‘ΜΕΛΙΝΑ’ του Υπουργείου Πολιτισμού.

Στη συνέχεια στο τέταρτο Κεφάλαιο αναλύονται ο σχεδιασμός ενός εκπαιδευτικού προγράμματος για τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης και τα μνημεία του και διατυπώνονται επτά (7) προτάσεις εκπαιδευτικών προγραμμάτων με τα σχέδια υλοποίησής τους.

Κλείνοντας τη μεταπτυχιακή διπλωματική μου εργασία με τα συμπεράσματα ελπίζω να έχω καταφέρει να προσεγγίσω από τη δική μου σκοπιά αυτό το τόσο σπουδαίο θέμα της μεγάλης συμβολής του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης και των μνημείων του στην εκπαίδευση με τέτοιο τρόπο που να έχει γίνει το μέγιστο κατανοητό και σε εσάς που θα τη διαβάσετε.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ώστε να τεκμηριωθεί το θεωρητικό της μέρος ήταν κυρίως η βιβλιογραφική έρευνα. Σε αυτό το σημείο θα ήταν πρόπον να

αναφερθεί ότι η έρευνα, μελέτη και συγγραφή της τρέχουσας εργασίας πραγματοποιήθηκαν τη χρονική περίοδο από τον Φεβρουάριο 2021 έως τον Ιούνιο 2021, όπου στη χώρα μας όπως σε όλο τον κόσμο κυριαρχεί η πανδημία της νόσου του κορωνοϊού 2019 με το κόστος που έχει αυτό στην αναζήτηση και τις δυσκολίες εύρεσης της κατάλληλης βιβλιογραφίας. Για αυτό το λόγο θα ήθελα να ζητήσω συγνώμη εκ των προτέρων αν δεν έχω συμπεριλάβει κάποιες εκπαιδευτικές ή πολιτιστικές δράσεις από τους αρμόδιους φορείς.

Δεν θα μπορούσα να παραλείψω τις θερμότερες ευχαριστίες στους αξιότιμους κύριους καθηγητές και καθηγήτριες της τριμελούς επιτροπής κ. Καψάλη Γιώργο, κ. Παπαδοπούλου Σμαράγδα και κ. Λιακοπούλου Μαρία αλλά και σε όλους τους καθηγητές και καθηγήτριες του μεταπτυχιακού, τον ομότιμο κ. Κωνσταντίνου Χαράλαμπο, την κ. Πουρνάρη Μαρία, τον κ. Εμβαλωτή Αναστάσιο, την κ. Μανικάρου Μεταξούλα, την κ. Γαλάνη Αλεξάνδρα και την κ. Καρασαββίδου Ελένη, οι οποίοι συνέβαλαν ενεργά στην εκπαιδευτική μου ανάπτυξη καθόλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Θα ήθελα ιδιαίτερα να ευχαριστήσω τον κ. Καψάλη Γιώργο για την υποστήριξη και καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές του και παρατηρήσεις του. Ως επιβλέπων καθηγητής μου, με βοήθησε με την επιστημονική του κατάρτιση ώστε η εργασία μου να λάβει το σωστό προσανατολισμό και να διεκπεραιωθεί με την καλύτερη δυνατή επιμέλεια.

Τέλος ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον κ. Μπένο Σταύρο, πρόεδρο του Σωματείου 'Διάζωμα', στην αρχαιολόγο του κ. Κουρασάνη Μαρία και στην Δρ. Αρχαιολόγο-Φιλολόγο κ. Μπελογιάννη Μαίρη, υπεύθυνη για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Σωματείου για την άμεση και πλήρη ανταπόκρισή τους στο αίτημά μου όσον αφορά τις εκπαιδευτικές δράσεις τους. Πολλές ευχαριστίες για τις πολύτιμες πληροφορίες τους επίσης οφείλω στον κ. Κλείτσα Χρήστο υπεύθυνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, στην κ. Πλιάκου Γεωργία επιστημονικά υπεύθυνη του προγράμματος 'ΜΕΛΙΝΑ', στον κύριο Θωμά Λώλη υπεύθυνο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Ιωαννίνων, στην κ. Βλάχου Μαρία Φιλολόγο-Προϊσταμένη του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Ιωαννιτών, στον καθηγητή κ. Λώλο Δημήτριο από την αδελφότητα Μαντείου Δωδώνης και στον κ. Κώστα υπάλληλο της βιβλιοθήκης στην Ε.Η.Μ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΔΩΔΩΝΗΣ

Στο πρώτο μέρος της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας θα παρουσιάσω τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης με όσο γίνεται συνοπτικές διαδικασίες παρόλο που είναι ένα θέμα ανάπτυξης ολόκληρων βιβλίων και όχι ενός μόνο κεφαλαίου έτσι ώστε να συνάδει κυρίως με την παιδαγωγική αξιοποίησή του στους μαθητές. Η αρχαία ελληνική παράδοση αναγνώριζε τη Δωδώνη σαν το αρχαιότερο ελληνικό μαντείο. Σύμφωνα με τον αρχαίο ιστορικό του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Ηρόδοτο, το οποίο είχε επισκεφτεί και ο ίδιος όπως μας αναφέρει στο δεύτερο βιβλίο του, το μαντείο θεωρούνταν το αρχαιότερο και το μοναδικό εκείνης της εποχής¹. Η αρχαία Δωδώνη κατοικούνταν από τους Σελλούς ή Ελλούς, πανάρχαιους κατοίκους της Ελλοπίας γης, απόγονους των πρώτων ελληνικών φύλων που έφθασαν στην Ήπειρο (1900/1800 π.Χ.)².

Η Δωδώνη βρίσκεται στο βορειοδυτικό μέρος της Ελλάδας, 14 χλμ. νότια της πόλεως των Ιωαννίνων. Βρίσκεται πάνω στο σταυροδρόμι όπου τέμνονται οι άξονες Βορράς-Νότος και Ανατολή-Δύση που διασχίζουν την Ήπειρο, ενώ στην αρχαιότητα βρισκόταν στο σταυροδρόμι Βορράς-Νότος (Χαονία-Αιτωλία) και Ανατολή-Δύση (Θεσσαλία-Θεσπρωτία). Βρισκόταν δηλαδή στο κέντρο του κόσμου και η απόστασή του (1700 στάδια) από την αρχαία Αθήνα και Σπάρτη σχηματίζει ισοσκελές τρίγωνο. Επομένως είναι το κέντρο ενός κύκλου και η περιφέρειά του περνάει από αυτές τις δύο πόλεις. Επίσης απέχει ίση απόσταση (1050 στάδια) από τους Δελφούς και την Ιωλκό (πρόποδες Πηλίου) και το ίδιο (1210 στάδια) από την Ολυμπία και το Τροφώνειο Μαντείο Λιβαδειάς σχηματίζοντας πάλι ισοσκελή τρίγωνα. Το μεγαλύτερο ισοσκελές τρίγωνο σχηματίζει με την ίση απόσταση (3300 στάδια) από την Κνωσό και την Μίλητο της Μικράς Ασίας³. Εδώ να υπενθυμίσουμε ότι το στάδιο

---

¹ Βλ. Π. Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, εκδ.Τυπογραφείον Δωδώνης, Ιωάννινα 1862, σ. 6.

² Βλ. Π. Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, ό.π., σ. 24 και σ. 26.

³ Βλ. Γ. Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.ΕΦΥΡΑ, Ιωάννινα 2009, σ. 15.

ήταν η μονάδα μέτρησης στην αρχαιότητα, ίση με το μήκος ενός αθλητικού σταδίου (600 ποδίων) και αντιστοιχεί σήμερα σε 182,18 μέτρα.

Το φυσικό περιβάλλον της Δωδώνης είναι μοναδικό με απaráμιλλη ομορφιά. Ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης βρίσκεται στο κέντρο της στενής κοιλάδας της Δωδώνης (μήκους 12 χλμ.) και τα βουνά που την περικλείουν είναι ανατολικά η Μεγάλη Ράχη (οροσειρά Αγίου Νικολάου-Μανωλιάσας) και δυτικά η Ολύτσικα (Τόμαρος). Στην αρχαιότητα στην κοιλάδα υπήρχαν ο ποταμός Δώδωνας, βάλτοι και μία θαυματουργή πηγή, η ‘Δωδωναία πηγή’⁴. Στους πρόποδες του όρους Ολύτσικα είναι χτισμένα τέσσερα χωριά, οι Μελιγγοί, το Μαντείο, η Δωδώνη και οι Δραμεσιοί. Το χειμώνα λόγω των βρογχοπτώσεων και των χειμάρρων της Ολύτσικας μετατρέπεται σε κάποια σημεία σε βάλτο. Είναι διάυλος ισχυρών ανέμων εξαιτίας των φυσικών ανοιγμάτων από το νότο και το βορρά⁵ (Εικόνα 1).

Η πιθανότερη ετυμολογία της λέξης ‘Δωδώνη’ πρέπει να είναι από την ονομασία του Δωδωναίου Δία, τον οποίον έλεγαν Δωδωναίο επειδή τους έδινε τα αγαθά⁶, δηλαδή προέρχεται από το αρχαίο ρήμα ‘δίδωμι’. Η κοιλάδα της Δωδώνης ήταν εύφορη και τους έδινε πολλούς καρπούς. Άλλη αναφορά πιθανολογεί την αρχαία λέξη ‘Δωδώ’ που σημαίνει μπουμπουνητό.

1.1 Το Ιερό της Δωδώνης (Μαντείο)

Το Ιερό της Δωδώνης είναι ένα από τα πιο αρχαία ελληνικά ιερά και αναφέρεται για πρώτη φορά στο Ομηρικό έπος *Ιλιάδα*, όπου ο Αχιλλέας κατά τη διάρκεια του Τρωϊκού πολέμου απευθύνει επίκληση για το φίλο του Πάτροκλο στο Δία τον *δωδωναίον* και *πελασγικόν*⁷ να γυρίσει πίσω νικητής μαζί με τους φίλους του και σε λίγο θα αντιμετώπιζε και τον Έκτορα. Οι Έλληνες με τον όρο *πελασγικός* εννοούσαν τους αρχαιότερους κατοίκους της Ελλάδας⁸. Επίσης όταν οι Αργοναύτες

---

⁴ Βλ. Π. Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, ό.π., σ. 28.

⁵ Βλ. Γ. Παπαδόπουλος-Γ. Λώλος-Κ. Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 16.

⁶ Βλ. Π. Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, ό.π., σ. 10.

⁷ Βλ. Π. Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, ό.π., σ. 5.

⁸ Βλ. Σ.Ι. Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως ‘Αρχαία Δωδώνη’, Ιωάννινα 1971, σσ. 76-77.

κατασκεύαζαν την Αργώ, ο Ιάσων μετά τη σύσταση της θεάς Αθηνάς πήγε στη Δωδώνη για να πάρει ένα κομμάτι ξύλου από την προφητική βελανιδιά της και να την τοποθετήσει στην πλώρη του πλοίου έτσι ώστε να αποκτήσει προφητική δύναμη και να καθοδηγεί τους Αργοναύτες στο επικίνδυνο ταξίδι τους⁹. Επίσης στην Οδύσσεια αναφέρεται πολύ συχνά το ιερό μαντείο της Δωδώνης¹⁰. Ο Οδυσσέας διηγείται στον Εύμαιο, προσποιούμενος ένα Κρητικό έμπορο, πως ο πραγματικός Οδυσσέας πήγε στη Δωδώνη για να ρωτήσει τη βελανιδιά για τον τρόπο γυρισμού του στην πατρίδα¹¹.

Πολλοί ξένοι περιηγητές όπως ο Hughes, ο Holland, ο Rouqueville, ο Leake, ο Wordsworth αλλά και λόγιοι Ηπειρώτες όπως ο Π.Αραβαντινός και ο Λαμπρίδης πραγματοποίησαν έρευνες στα ερείπια των αρχαίων ακροπόλεων της κεντρικής Ηπείρου με σκοπό να εντοπίσουν τη γεωγραφική του θέση. Ο κυριότερος ιστοριογράφος της Ηπείρου Π.Αραβαντινός συνέγραψε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα (το έτος 1862) το βιβλίο 'Πραγματεία περί Δωδώνης' και κατέληξε ότι το Ιερό μαντείο βρισκόταν νοτιοανατολικά των Ιωαννίνων στα Κατσανοχώρια¹². Πρώτος ο C.Lincoln το έτος 1832 κατέληξε¹³ στην τοποθεσία του αρχαίου Τόμαρου και αργότερα ο Wordsworth τοποθέτησε τη Δωδώνη στην πραγματική της θέση¹⁴. Ο Dr. Wordsworth ήταν μόλις 25 ετών όταν ταξίδεψε στην Ελλάδα από το έτος 1832 έως το 1833 για να υλοποιήσει το αίτημα που του έθεσε ο Sir William Gell στη Νάπολη το 1831: «Που βρίσκεται η Δωδώνη;»¹⁵. Είχε βαθιά γνώση της μυθολογίας, των αρχαίων κειμένων και της ελληνικής ιστορίας. Πρόσφατες μελέτες¹⁶ υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να

---

⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 17.

¹⁰Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 1998, σ. 26.

¹¹Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ. Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 1993, σ. 7.

¹² Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 27.

¹³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σσ. 1-2.

¹⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, ό.π., σ. 11.

¹⁵ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 28.

¹⁶ Βλ. π.Μανόπουλος Γρηγόριος, Άρθρο με τίτλο: «Ταύτιση της Δωδώνης και πρώτες ανασκαφές κατά τον 19^ο αιώνα», περ. *ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ*, Εταιρεία Λογοτεχνών και Συγγραφέων Ηπείρου, Ιωάννινα 2019, σ. 105.

πιστώνεται αυτή την επιτυχία ο Dr. Wordsworth και ότι έχει αντιγράψει τον Άγγλο αρχιτέκτονα Thomas Leverton Donaldson. Ο Donaldson επισκέφτηκε τη Δωδώνη το έτος 1820 και δέκα χρόνια αργότερα δημοσίευσε τη σωστή θέση της αρχαίας Δωδώνης μαζί με σχέδιο του χώρου και μάλιστα με τον εντυπωσιακό υπολογισμό της χωρητικότητας του θεάτρου με 18.300 θεατές.

Όμως ο ηπειρώτης πολιτικός Κωνσταντίνος Καραπάνος ήταν αυτός που πρώτος στις 6 Σεπτεμβρίου του έτους 1875 με δική του χρηματοδότηση¹⁷ μετά από προσωρινή άδεια των τοπικών τουρκικών αρχών επιβεβαίωσε με τις ανασκαφές του τη σωστή θέση του Ιερού. Ο Ακίφ Πασάς έθεσε με προθυμία στον Καραπάνο για τις ανασκαφές τον Πολωνοεβραίο μηχανικό Σιγισμούνδο Μινέϊκο. Η ιδέα του προήλθε από τις πληροφορίες των χωρικών της περιοχής ότι έβρισκαν συχνά αρχαία νομίσματα στα ερείπια. Οι ανασκαφές του ήταν οι πρώτες που έγιναν στη Δωδώνη μετά τη μεγάλη επιθυμία του να ανακαλύψει το Ιερό της Δωδώνης και έφεραν στο φως ευρήματα πολύτιμης αξίας, πλούσια αφιερώματα, χρηστήριες επιγραφές χαραγμένες πάνω σε λεπτά μολύβδινα ελάσματα και ψηφίσματα της Συμμαχίας και του Κοινού των Ηπειρωτών χαραγμένα σε λιθάρι ή σε χάλκινες πινακίδες¹⁸. Δημοσίευσε τα αποτελέσματα των ερευνών του το έτος 1877 στο *Bulletin De Correspondance Hellenique* και το έτος 1878 σε ένα δίτομο έργο στο Παρίσι με τίτλο «*Dodone et sus ruines*»¹⁹. Με τις ανασκαφές του Καραπάνου επήλθε πάλι η ζωή στην ξακουστή Δωδώνη.

Με την πάροδο των ετών οι προσχώσεις του όρους Ολύτσικα κάλυψαν τα αρχαία ερείπια, τα λιβάδια κάλυψαν το χώρο του θεάτρου αλλά και το περίγραμμα των κτιρίων και έμελλε πια το έτος 1913 μετά και την Απελευθέρωση της Ηπείρου από τους Τούρκους η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία να συνεχίσει τις ανασκαφές υπό την καθοδήγηση του Καθηγητή Ιστορίας κ. Σωτηριάδη Γ., δυστυχώς με την απότομη διακοπή τους το έτος 1921 λόγω της έναρξης του πολέμου. Ο Καθηγητής Αρχαιολογίας Ευαγγελίδης Δ. ανέλαβε να συνεχίσει τις ανασκαφές του από το έτος

---

¹⁷ Βλ. π. Μανόπουλος Γρηγόριος, Άρθρο με τίτλο: «Ταύτιση της Δωδώνης και πρώτες ανασκαφές κατά τον 19^ο αιώνα», περ. *ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ*, ό.π., σ. 107.

¹⁸ Βλ. Σ.Ι. Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 11.

¹⁹ Βλ. Γ. Παπαδόπουλος-Γ. Λώλος-Κ. Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 31.

1929 έως το έτος 1932. Μετά το έτος 1932 διακόπηκαν οι εργασίες λόγω έλλειψης χρημάτων και συνεχίστηκαν το 1935 με τη διάθεση 100.000 δρχ. από τον Δήμο Ιωαννιτών με δήμαρχο τον Δ. Βλαχλείδη²⁰. Όπως αναφέρεται στο Θ΄ Τεύχος των ‘Δωδωναίων 1970’ (σελ.8) ο Δ. Ευαγγελίδης ήταν συνέχεια στον ήλιο στο χώρο των ανασκαφών ακόμη και άρρωστος με πυρετό και πόνους και συνήθιζε να μαζεύει τα αγαπημένα του όστρακα. Αλλά για άλλη μία φορά ακολούθησε μία μακρόχρονη διακοπή λόγω του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Από το έτος 1952 ο ίδιος μαζί με τον Καθηγητή Σ. Δάκαρη ξανάρχισαν τις ανασκαφές²¹ και μετά τον θάνατό του το 1959 ο Δάκαρης συνέχισε την έρευνα με την ανασκαφή και την αναστήλωση του θεάτρου, του βουλευτηρίου και των άλλων κτιρίων ενώ μετά το 1974 του Πρυτανείου²². Ο Δάκαρης σε συνεργασία με τον Γιαννιώτη αρχιτέκτονα Β.Χαρίση αναπαρέστησε εικόνες των διαφόρων φάσεων της εξέλιξης του Ιερού. Ο Σωτήρης Δάκαρης συνέχισε την έρευνά του στη Δωδώνη με μικρά διαλείμματα μέχρι το θάνατό του το έτος 1996 (Εικόνα 2).

Σε αυτό το σημείο δεν θα μπορούσα να μην αναφερθώ με λίγα λόγια στον αείμνηστο Καθηγητή Δάκαρη Ι.Σωτήρη, ο οποίος έχει ταυτιστεί με τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. Μπορεί αυτός να μην είναι πια εκεί αλλά ο οικίσκος των ανασκαφών του στέκει ακλόνητος πάνω στην κορυφή του, εκεί που μαζί με τη σύζυγό του Αλίκη πέρασαν ατέλειωτες ώρες περισυλλογής και υπομονής κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στο χώρο με ήλιο, με κρύο και με βροχή για την ανάδειξη των μνημείων της. Εκεί τον επισκέπτονταν οι συνεργάτες του από την Ελλάδα και το εξωτερικό, εκεί οι φοιτητές του, αλλά και οι κάτοικοι των γύρω χωριών με τους οποίους είχε άριστη συνεργασία και πάντα είχε χρόνο για μία ξενάγηση στο χώρο σε όποιον του τη ζητούσε. Υπήρξε Έφορος Αρχαιοτήτων Ηπείρου, Καθηγητής της Κλασσικής Αρχαιολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και διετέλεσε Πρύτανης του ιδίου Πανεπιστημίου τα έτη 1976-1977. Είχε πραγματοποιήσει ανασκαφές και σε άλλα μέρη της Ηπείρου, όπως την Καστρίτσα,

---

²⁰ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 33.

²¹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως ‘Αρχαία Δωδώνη’, Ιωάννινα 1971, σσ. 1-2.

²² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε΄ έκδοση, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 1998, σ. 12.

τον Μεσοπόταμο, το Καλπάκι, τις πλαγιές του Ζαλόγγου, κ.α. και συνέγραψε πλήθος μελετών, δημοσιεύσεων και βιβλίων. Έχει τιμηθεί με αρκετά μετάλλια για το πολύτιμο έργο του²³ (Εικόνα 3).

Έχω ακούσει κάποιες προσωπικές ιστορίες από τις ανασκαφές του Δάκαρη επειδή εκεί δούλευαν εργάτες από τα γύρω χωριά και για ένα μικρό διάστημα πριν ξενιτευτεί δούλεψε και ο παππούς μου Ιωάννης Θ. Κωστούλας σε ηλικία 19 ετών μαζί με το θείο του Δημήτρη Ι. Κωστούλα. Μάλιστα ο θείος του βρήκε ένα μικρό άγαλμα και έχω ακούσει πολλές φορές από το στόμα του τη συγκινητική ιστορία εύρεσής του.

Συνεχίζοντας με την Ιστορία των ανασκαφών να αναφέρω ότι η Δωδώνη ήταν θεσπρωτική μέχρι τα τέλη του 5^{ου} αιώνα π.Χ. και περιήλθε στους Μολοσσούς κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ.²⁴. Τα αρχαιότερα ευρήματα είναι από τη εποχή του Χαλκού (2500-1100 π.Χ.). Επομένως οι αρχές της λατρείας ορίζονται στο τέλος της τρίτης ή στις αρχές της δεύτερης χιλιετηρίδας, δηλαδή στην πρώτη εποχή του Χαλκού ή την Πρωτοελλαδική εποχή II-III και στις αρχές της δεύτερης εποχής του Χαλκού²⁵. Νεότερα ευρήματα από μία δοκιμαστική ανασκαφή στη θέση Γούβες στον Τόμαρο (υψόμετρο 1500 μ.) και πάνω από το χωριό Μελιγγοί επιβεβαιώνουν ότι η περιοχή της Δωδώνης έχει κατοικηθεί στη νεότερη Νεολιθική περίοδο, δηλ. στα τέλη της 5^{ης} χιλιετίας π.Χ.)²⁶. Δίκαια λοιπόν η Δωδώνη θεωρείται η κοιτίδα του ελληνικού γένους.

Στο χώρο της Δωδώνης συναντάμε δύο διαφορετικές λατρευτικές παραδόσεις σύμφωνα και με τα αγγεία που βρέθηκαν, αρχικά τη θεά Γη και τη δρυ και μετά το Δία²⁷. Στη θεά Γη προσφέρεται ως θυσία ο ιερός ταύρος και βρέθηκαν πολλοί διπλοί πελέκεις στο χώρο της Δωδώνης που χρησιμοποιούνταν για τις θυσίες (Εικόνα 4). Η Ιερά οικία ή ναός του Διός με την προφητική βελανιδιά είναι το κεντρικό

---

²³Βλ. Κ.Ι. Σουέρεφ, *Σωτήρης Ι. Δάκαρης ο αρχαιολόγος της Ηπείρου*, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 2013, σ. 9, σ. 15 και σ. 19.

²⁴Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόμ. ΚΘ', σσ.167-230, Ιωάννινα 2000, σ. 174.

²⁵ Βλ. Σ.Ι Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 4.

²⁶ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 40.

²⁷ Βλ. Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σσ. 4-5, σ. 78.

τετραγωνικό κτίριο διαστάσεων 20,80x19,20μ. Δεν είχε τοίχους, αλλά στον υπαίθριο χώρο της λατρείας υπήρχε ένας κύκλος από χάλκινους λέβητες πάνω σε τρίποδες οι οποίοι εφάπτονταν μεταξύ τους με αποτέλεσμα τη μετάδοση του ήχου από τον έναν στον άλλον κάθε φορά που κάποιος χτυπούσε ένα λέβητα. Οι μάντις του Ιερού έβγαζαν το χρησμό τους από τον τρόπο της ήχησης (π.χ.τη συνεχή)²⁸. Αυτός είναι και ο λόγος που στις ανασκαφές βρέθηκαν πολλά κομμάτια από χάλκινους λέβητες και τρίποδες²⁹. Οι Ιερείς Ελλοί δεν έπλεναν ποτέ τα πόδια τους και σέρνονταν στο χώμα για να έχουν επαφή με τη γη. Στην κοιλάδα της Δωδώνης σχηματίζονται συχνά ρεύματα και βοηθούσαν στη συχνή πρόσκρουση των λεβήτων³⁰. Ο αδιάκοπος ήχος των λεβήτων έμεινε ως η παροιμιώδης φράση *δωδωναίον χαλκείον*³¹ και σημαίνει ότι κάποιος μιλάει πολύ και ακατάπαυστα, είναι φλύαρος³².

Ο Δίας είχε εδώ την κατοικία του στις ρίζες της δρυός και για αυτό ονομάζονταν και *φηγονάϊος*, δηλαδή ο Νάϊος θεός που κατοικούσε στη φηγό³³. Η λατρεία στην Ιερά Φηγό με τις μαντικές δυνάμεις, τη βελανιδιά, συνδέεται με την συχνότητα αυτού του είδους του δέντρου στην Ήπειρο και ότι πρόκειται για ένα αιωνόβιο, δυνατό και ψηλό δέντρο με γλυκούς καρπούς που δίνει τροφή στα ζώα και στους ανθρώπους που τους έτρωγαν ψημένους. Ακόμη αυτό το δέντρο προσβάλλεται συχνά από τον κεραυνό, ο οποίος ήταν ένα από τα όπλα του Δία³⁴. Οι καταγίδες που συχνά μαίνονταν και φυσικά συνεχίζονται στη Δωδώνη έκαναν το μέρος μία ταιριαστή κατοικία του Δία, του οποίου η φωνή ακουγόταν στον ψίθυρο των φύλλων της. Το θρόισμα των φύλλων της και το πέταγμα και οι φωνές των περιστερών από τα κλαδιά της ήταν ο προφητικός θεϊκός ψίθυρος. Το στεφάνι της ιερής βελανιδιάς ήταν το ιερό σύμβολο της Δωδώνης και απεικονίζονταν στα νομίσματα των

---

²⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 29.

²⁹ Βλ. Σ.Ι. Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε΄ έκδοση, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 1998, σ. 37.

³⁰ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 14.

³¹ Βλ. Π. Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, ό.π., σ. 16.

³² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 14.

³³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 82.

³⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 80.

Ηπειρωτών της εποχής μαζί με το Δία και τη Διώνη καθώς και τον ιερό ταύρο³⁵. Επίσης συναντούμε τη λατρεία στον Δία από τα ευρήματα νομίσματα της Δωδώνης, που συμβολίζεται με τον αετό και την Ιερά Φηγό (βελανιδιά) αλλά και τη λατρεία στο περιστέρι που ένα κάθεται πάνω της και δύο στο έδαφος αριστερά και δεξιά της³⁶ (Εικόνα 5). Είναι ένα σπάνιο νόμισμα που χρονολογείται γύρω στα 300 π.Χ. και βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων.

Στο πρώτο μισό του 4^{ου} αιώνα π.Χ. το Ιερό αποτελούνταν από ένα μικρό ναό, χωρίς κίονες και από τη μικρή βελανιδιά περικυκλωμένη κυκλικά από χάλκινους τρίποδες με λέβητες. Ο μικρός ναός, χτισμένος κοντά στη Φηγό, χρησιμοποιήθηκε για τη στέγαση των αφιερωμάτων, αφού ο Θεός Δίας μαζί με τη συζυγό του Διώνη λατρεύονταν στην υπαίθρο³⁷ (Εικόνα 6). Αργότερα (350-325 π.Χ.) ο περίβολος με τους χάλκινους τρίποδες και λέβητες αντικαταστάθηκε από ένα λίθινο περίβολο που ενώθηκε με την πρόσοψη του μικρού ναού. Να σημειωθεί ότι αρχικά οι ερωτήσεις των ενδιαφερομένων και οι απαντήσεις του μαντείου δίνονταν προφορικά³⁸ ενώ από τον 5^ο αιώνα π.Χ. έπρεπε οι ερωτήσεις να υποβάλλονται γραπτώς. Ο Καραπάνος αρχικά βρήκε 86 χρηστήριες επιγραφές με ερωτήσεις και φυσικά στις επόμενες ανασκαφές βρέθηκαν εκατοντάδες³⁹. Τα ερωτήματα ήταν ποικίλα και υποβάλλονταν από ένα άτομο ή από μία ολόκληρη ομάδα ή ακόμη και από μία πόλη (Εικόνα 7).

Ο βασιλιάς Πύρρος πραγματοποίησε στις αρχές του 3^{ου} αιώνα π.Χ. το σχέδιο ανοικοδόμησης του Ιερού που δεν πρόλαβε να υλοποιήσει ο γιος του Μέγας Αλέξανδρος. Ο παραπάνω λίθινος περίβολος αντικαταστάθηκε με ένα πιο ευρύχωρο και ψηλό περίβολο με τρεις ιωνικές στοές⁴⁰. Στην ανατολική πλευρά της υπαίθριας αυλής, η οποία ήταν ελεύθερη χωρίς στοά υψωνόταν η μαντική δρυς, η ιερή κατοικία του Διός και της Διώνης (Εικόνα 8). Σε αυτές τις στοές φυλάσσονταν οι διάφορες

---

³⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 88.

³⁶ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 79.

³⁷ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 29.

³⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 83.

³⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 83.

⁴⁰ Βλ. Σ.Ι. Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 35.

συμφωνίες και τα ψηφίσματα των Ηπειρωτών, μέχρι που το Ιερό πυρπολήθηκε από τους Αιτωλούς ξαφνικά⁴¹ το έτος 219 π.Χ.

Ο βασιλιάς Φίλιππος και οι Ηπειρώτες ανοικοδόμησαν τα κατεστραμμένα ιερά με τα λάφυρα από την αιφνιδιαστική τους κατάληψη του Θέρμου το έτος 218 π.Χ. Στη θέση τους κατασκευάστηκε ένας μεγαλύτερος ναός και ξαναχτίστηκαν οι στοές όπου στα θεμέλιά τους χρησιμοποιήθηκε το παλαιό υλικό. Η Ιερά Οικία έμοιαζε τώρα με ένα αρχαίο ελληνικό σπίτι (Εικόνα 9), όπου σε αυτήν περικλείεται η ιερή φηγός και στις ρίζες κατοικούσε ο ίδιος ο θεός Δίας, ο ένοικος (*νάϊος*) της Δωδώνης⁴². (Η λέξη *νάϊος* προέρχεται από το ρήμα *ναίω* δηλ. κατοικώ εξ ου και η λέξη *ναός*, η κατοικία του Θεού).

Προς τιμή του Νάϊου Δία γιορτάζονταν κάθε τέσσερα χρόνια η γιορτή με το όνομα *Νάϊα*⁴³, οι οποίοι ήταν ονομαστοί πανελλήνιοι αγώνες⁴⁴. Πιθανότατα καθιερώθηκαν κατά τη βασιλεία του Πύρρου χωρίς να γνωρίζουμε πότε ξεκίνησαν για πρώτη φορά. Από επιγραφή προκύπτει ότι τα *Νάϊα* γίνονταν τον μήνα Απελλαίο, που αντιστοιχεί στο μήνα Νοέμβριο. Είναι όμως πιο πιθανό οι αγώνες να διεξάγονταν τέλη Σεπτεμβρίου ή αρχές Οκτωβρίου, γιατί οι καιρικές συνθήκες ήταν πιο κατάλληλες από το Νοέμβριο. Τα *Νάϊα*⁴⁵ περιλάμβαναν δραματικούς και μουσικούς αγώνες (διεξάγονταν στο θέατρο), γυμνικούς αγώνες για νέους και ώριμους άνδρες (πάλη, πυγμαχία, πένταθλο) και αρματοδρομίες. Οι δραματικοί αγώνες συμπεριλάμβαναν το παίξιμο τραγωδιών και κωμωδιών και μάλιστα δίνονταν βραβείο στο καλύτερο έργο και στον καλύτερο δραματουργό ποιητή⁴⁶. Στους μουσικούς αγώνες διαγωνίζονταν στο τραγούδι, στον αυλό και στην κιθάρα. Οι γυμνικοί αγώνες από τα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. διεξάγονταν στο στάδιο, μπροστά από το θέατρο. Επιγραφές που βρέθηκαν έδωσαν στοιχεία για τη συχνότητα και την

---

⁴¹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 38.

⁴² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 49.

⁴³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 85.

⁴⁴ Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, ό.π., σ. 179.

⁴⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 86.

⁴⁶ Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', εκδ. ΠΕΡΑΜΑ, Γιάννινα 1989, σ. 88.

εποχή διεξαγωγής των αγώνων, τα είδη των αγώνων, ονόματα αρχόντων που σχετίζονται με αυτούς, ονόματα νικητών και σε ποιο άθλημα καθώς και ότι το στεφάνι βελανιδιάς ήταν το έπαθλο των νικητών⁴⁷. Από ευρήματα διαπιστώθηκε επίσης ότι τα Νάϊα πραγματοποιήθηκαν το έτος⁴⁸ 240/241 μ.Χ. και ίσως συνεχίστηκαν ως τα τέλη του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. που σταμάτησε⁴⁹ και η λατρεία στην αρχαία Δωδώνη⁵⁰.

Δυστυχώς οι Ρωμαίοι το έτος 167 π.Χ. κατέστρεψαν το Ιερό της Δωδώνης. Επήλθε αποκατάσταση από εκεί και μετά χωρίς να γνωρίζουμε τις λεπτομέρειες, γιατί αναφέρεται από τον ιστορικό Πausανία ότι το έτος 240 μ.Χ. γιορτάζονταν ακόμη τα Νάϊα. Στα τέλη του 4ου αιώνα μ.Χ. και συγκεκριμένα το έτος⁵¹ 391 μ.Χ. κόπηκε η ιερή φηγός από κάποιον Ιλλυριό⁵², οι ρίζες της ξεριζώθηκαν⁵³ και ανοίχτηκε μία μεγάλη τάφος κατά μήκος της ανατολικής πλευράς της Ιεράς οικίας με αποτέλεσμα να καταστραφούν τα θεμέλια της νότιας στοάς. Σημαντικό εδώ να αναφέρουμε ότι το 2^ο αιώνα μ.Χ. η ιερή φηγός μαζί με τη λυγαριά του Ηραίου της Σάμου ήταν τα πιο αρχαία δέντρα της Ελλάδας⁵⁴. Έτσι στα τέλη του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. το μαντείο σιώπησε για πάντα και με τη επικράτηση του Χριστιανισμού το ίδιο διάστημα η Δωδώνη έγινε έδρα επισκόπου, τίτλος που διατηρείται μέχρι σήμερα στην Εκκλησία της Ελλάδας.

Το Ιερό της Δωδώνης μαζί με τους ναούς του που αναφέρονται παρακάτω περικλείστηκαν τον 4^ο αιώνα π.Χ. από ένα εξωτερικό ευρύχωρο περίβολο, του οποίου διατηρείται σε αρκετό ύψος η δυτική πλευρά⁵⁵. Αυτός ο περίβολος είχε τρεις πύλες, μία στην ανατολική πλευρά (προς την πεδιάδα), μία στη νοτιοδυτική γωνία που ήταν

---

⁴⁷ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 102.

⁴⁸ Βλ. Σ.Ι. Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 86.

⁴⁹ Βλ. Σ.Ι. Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 95.

⁵⁰ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 99.

⁵¹ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 105.

⁵² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 24.

⁵³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 42.

⁵⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 80.

⁵⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σσ. 69-70.

και η κύρια είσοδος του Ιερού και η τρίτη πύλη ήταν μπροστά από το βουλευτήριο από την οποία εισέρχονταν οι προσκυνητές από το στάδιο και το θέατρο⁵⁶.

Από ευρήματα αρχαίους πήλινους σωλήνες υδραγωγού⁵⁷ στους πρόποδες του όρους Ολύτσικα με κατεύθυνση προς το Ιερό αλλά και στο ίδιο το Ιερό, αποδείχθηκε ότι η ύδρευση του Ιερού γινόταν από τη μεγάλη πηγή της Αγίας Παρασκευής⁵⁸. Σήμερα από την ίδια πηγή υπάρχει στο χωριό Μελιγγοί το εργοστάσιο εμφιάλωσης νερού με το όνομα Διώνη.

Βορειοανατολικά του Ιερού, περίπου στα 2 χλμ., κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου καθώς και στο νότιο άκρο της κοιλάδας της Δωδώνης ανακαλύφθηκαν αρχαία λατομεία. Σώζονται δουλεμένοι ογκόλιθοι έτοιμοι για τη μεταφορά τους⁵⁹ καθώς φαίνονται οι βαθμιδωτές στρώσεις του εδάφους αλλά και ένας σπόνδυλος κίονος με οπές για την εξόρυξη του υλικού, το οποίο ήταν ένας κροκαλοπαγής λίθος κατάλληλος για τους κίονες. Ο ασβεστόλιθος των τιμητικών βάθρων που χρησιμοποιήθηκε και στις πύλες του θεάτρου έχει μεταφερθεί από το χωριό Μάρμαρα και από τα Γραμμενοχώρια, δηλαδή από μία διαδρομή 4 με 5 ωρών, το οποίο δεν ήταν εύκολο⁶⁰.

1.1.1 Ο παλαιός και ο νέος ναός της Διώνης

Η Διώνη, σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ήταν σύζυγος του θεού Δία. Η Διώνη είναι γνωστή και ως η θεά των πηγών, των ποταμών και των λιμνών και λατρεύτηκε μαζί με το Δία εδώ στο πρώτο μαντείο των Ελλήνων, στη Δωδώνη. Είναι μητέρα της Αφροδίτης και του Έρωτα, αναγκαίου στοιχείου κάθε δημιουργίας. Ο παλαιός ναός της Διώνης⁶¹ (Εικόνα 10) είναι ένας τετράγωνος ναός με διαστάσεις 9.80 x 9.40 μ. (πλάτος x μήκος) και αποτελείται από ένα πρόναο που έχει στην πρόσοψη τέσσερις ιωνικούς κίονες από αμμόλιθο και ένα σηκό που στο βάθος του

---

⁵⁶ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 78.

⁵⁷ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 71.

⁵⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 81.

⁵⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 71.

⁶⁰ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 80.

⁶¹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 42.

διατηρούνται τμήματα ενός βάθρου, το οποίο χρησιμοποιούνταν προφανώς για το λατρευτικό άγαλμα της Διώνης, το *έδος*. Σύμφωνα με ένα χρησμό της Δωδώνης οι Αθηναίοι κάθε χρόνο έστελναν πλούσια δώρα σε αυτό το *έδος* (την έδρα της). Αυτή την ενέργεια όμως την επέκρινε η Ηπειρώτισσα βασίλισσα Ολυμπιάδα, μητέρα του Μεγάλου Αλέξανδρου και την χαρακτήριζε ως ανάμειξη στα εσωτερικά της Μολοσσίας, η οποία ήταν δική της⁶². Καταστράφηκε από τους Αιτωλούς το έτος 219 π.Χ. με διατηρητέο το λίθινο κατώφλι της εισόδου του ενδιάμεσου τοίχου που χώριζε το σηκό από τον πρόναο⁶³.

Ο νέος ναός της Διώνης ανοικοδομήθηκε αργότερα με διαστάσεις 9.60 x 6.35 μ. λίγο νοτιότερα και αποτελείται επίσης από ένα πρόναο και ένα σηκό. Στη μέση του σηκού διατηρείται το βάθρο, όπου βρίσκονταν το άγαλμα της Διώνης⁶⁴ (Εικόνα 11).

1.1.2 Ο ναός της Θέμιδος

Η Θέμις ήταν κόρη του Ουρανού και της Γης, γυναίκα του Δία και σχετίζονταν με τη λατρεία της Γης. Η λατρεία της Θέμιδος ήταν διαδεδομένη στην Ήπειρο. Ο ναός της Θέμιδος⁶⁵ (Εικόνα 12) είναι ένας ιωνικός ναός με διαστάσεις 10.30 x 6.25 μ. (πλάτος x μήκος) που βρίσκεται δυτικά της Ιεράς Οικίας και αποτελείται από ένα πρόναο και ένα σηκό. Από μία μολύβδινη επιγραφή που βρέθηκε στη στοά του βουλευτηρίου οι δύο θεές Διώνη και Θέμιδα αναφέρονται μαζί με το Δία ως σύννοικοι και σύνναοί του. Ήταν οι σπουδαιότερες θεότητες μετά από αυτόν εξ ου και γύρω από την Ιερά Φηγό βρίσκονταν η Ιερά Οικία, ο ναός της Διώνης και ο ναός της Θέμιδος. Διατηρείται η θεμελίωση μεγάλου τετράγωνου βωμού, όπου θα υπήρχε κάποιο άγαλμα λατρείας⁶⁶.

Βόρεια του ναού της Θέμιδος ο Καθηγητής Αρχαιολογίας Ευαγγελίδης Δ. είχε ανασκάψει έναν κιβωτιόσχημο συλημένο τάφο με άγνωστη σημασία και χρόνο

---

⁶² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 18.

⁶³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 50.

⁶⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 43.

⁶⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 44.

⁶⁶ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 52.

κατασκευής (οι κιβωτιόσχημοι τάφοι είναι λάκκοι σκαμμένοι στο χώμα ή σε μαλακό βράχο που φέρουν εσωτερική επένδυση από λίθινες ή πλίνθινες πλάκες).

1.1.3 Ο ναός του Ηρακλή

Ο δωρικός ναός του Ηρακλή ήταν ο μεγαλύτερος μετά του ναού του Δία με διαστάσεις 16.50 x 9.50 μ. (πλάτος x μήκος) και βρίσκεται ανατολικά του Ιερού της Δωδώνης. Όπως και οι άλλοι ναοί αποτελούνταν από τον πρόναο και τον σηκό και πυρπολήθηκε και αυτός από τους Αιτωλούς το έτος 219 π.Χ. Μετά ανοικοδομήθηκε και αυτός τον 3^ο αιώνα π.Χ. από τον βασιλιά Πύρρο και έχει διατηρηθεί ανατολικά του πρόναου ένα βάθρο, όπου ήταν ο βωμός του ναού⁶⁷. Ο Ηρακλής ήταν ο προγονικός ήρωας του βασιλιά Πύρρου, αφού η Ολυμπιάδα καθώς και η δεύτερη γυναίκα του Πύρρου Λάνασσα θεωρούνταν απόγονοι του Ηρακλή. Έχουν ανακαλυφθεί ευρήματα που βεβαιώνουν τη λατρεία του Ηρακλή, όπως χάλκινα ελάσματα, παραγναθίδες από κράνη και μία μετόπη με ανάγλυφη παράσταση τον αγώνα του Ηρακλή και της Λερναίας Ύδρας⁶⁸.

1.1.4 Ο ναός της Αφροδίτης

Ευρήματα-πήλινα ειδώλια και μολύβδινες επιγραφές- εντός και εκτός του ναού μαρτυρούν τη σχέση του ναού με τη θεά Αφροδίτη. Παριστάνουν μία γυναικεία μορφή, η οποία κρατάει μπροστά στο στήθος της ένα περιστέρι με το δεξί της χέρι, το σύμβολο της Αφροδίτης⁶⁹. Πρόκειται για ένα απλό μικρό ναό με διαστάσεις 8.50 x 4.70 μ. (πλάτος x μήκος) με πρόναο και σηκό όπως και οι άλλοι. Είναι διαρητητέο, μεταξύ του πρόναου και του σηκού δηλ.στη μέση του τοίχου, το κατώφλι της εισόδου με μονόφυλλη θύρα πλάτους περίπου ενός μέτρου⁷⁰. Ιδιαίτερο στοιχείο του ναού αποτελούν οι οκτάπλευροι στύλοι δωρικού τύπου μεταξύ των παραστάδων (δοκαριών)⁷¹.

⁶⁷ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 45.

⁶⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 53.

⁶⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 48.

⁷⁰ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 56.

⁷¹ Βλ. ΔΩΔΩΝΗ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. Μνήμη Σωτήρη Δάκαρη*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόμ. 26, εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1997, σ. 271.

1.2 Το βουλευτήριο

Το οικοδόμημα του βουλευτηρίου (Εικόνα 13) αποτελείται⁷² από το κυρίως βουλευτήριο με διαστάσεις 43.60 x 32.50 μ. που έχει στην πρόσοψή του μία σύγχρονη δωρική στοά⁷³. Κατασκευάστηκε τον 3^ο αιώνα π.Χ και μπροστά από την ανατολική πλευρά της στοάς του βρέθηκαν έξι βάθρα. Στα τρία εξ αυτών βρέθηκαν στους ορθοστάτες τους ψηφίσματα του Κοινού των Ηπειρωτών ενώ στα δύο εξ αυτών αναγράφεται το όνομα του καλλιτέχνη Αθηνογένη από το Άργος. Γύρω από τα βάθρα βρέθηκαν πολλά και διαφορετικά θραύσματα των χάλκινων ανδριάντων, γεγονός που μας αποδεικνύει ότι πρόκειται για τιμημένους από τη βουλή στρατηγούς για την αντρεία τους στο Κοινό των Ηπειρωτών⁷⁴. Αναφέρω ενδεικτικά κάποια θραύσματα όπως από χάλκινο άλογο για τους ίππαρχους, από πανοπλίες, από θώρακα, λαβές από ξίφη, κ.α. Κατά την ανασκαφή της στοάς βρέθηκαν ευρήματα από προγενέστερους χρόνους⁷⁵, από τον 4^ο αιώνα π.Χ. που φτάνουν μέχρι το 1600 π.Χ. και είναι ίχνη καλυβιών στα οποία διέμεναν οι Σελλοί και ένας φούρνος για την παρασκευή τροφής και το ψήσιμο των αγγείων (βρέθηκαν ακόμη και μερικά αγγεία μέσα στο φούρνο)⁷⁶.

Σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε ότι το Κοινό των Ηπειρωτών (*Κοινόν Απειρωτῶν*) ήταν η συμμαχία σε επίπεδο ομοσπονδίας των πόλεων-κρατών της Ηπείρου της ελληνιστικής περιόδου. Η Δωδώνη ήταν το πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο του Κοινού αλλά αρχικά υπήρξε το θρησκευτικό, πολιτιστικό και πολιτικό κέντρο του Κοινού των Μολοσσών⁷⁷. Το έτος 297 π.Χ., αρχηγός του Κοινού έγινε ο περίφημος βασιλιάς Πύρρος, γνωστός και με το προσωνύμιο 'ο Αετός της Ηπείρου'.

Το κυρίως βουλευτήριο διαιρείται σε δύο τμήματα⁷⁸, ένα χαμηλότερο και επίπεδο χώρο και έναν ανηφορικό με τα ξύλινα καθίσματα, που τα κάλυπτε μία

---

⁷² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 51.

⁷³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 58.

⁷⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 21.

⁷⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 52.

⁷⁶ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 60.

⁷⁷ Βλ. Π.Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, ό.π., σ. 23.

⁷⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 54.

τεράστια στέγη στηριζόμενη σε δύο σειρές από τρεις ιωνικούς κίονες πλάτους 30.20 μ.⁷⁹. Όπως και οι ναοί πυρπολήθηκε και αυτό από τους Αιτωλούς το έτος 219 π.Χ. αλλά μετά ανοικοδομήθηκε. Εσωτερικά στη μέση του βουλευτηρίου βρέθηκε ο βωμός του Ναΐου Διός, της Διώνης και του Βουλέως Διός. Σε αυτό τον βωμό τελούνταν οι θυσίες και η ορκωμοσία των βουλευτών. Σε ένα άλλο βάθρο πιο δυτικά τοποθετούνταν κάποιο άγαλμα ή δύο κάλπες για την ψηφοφορία. Πήλινα ευρήματα στο βουλευτήριο πιθανόν να χρησίμευαν ως ψήφοι (Εικόνα 14).

Μετά τη δεύτερη πυρπόλησή του από τους Ρωμαίους το έτος 167 π.Χ. το βουλευτήριο επισκευάστηκε πρόχειρα και λειτούργησε⁸⁰ μέχρι τα τέλη του 1^{ου} αιώνα π.Χ. Τον 4^ο αιώνα μ.Χ. μάλιστα εγκαταστάθηκε⁸¹ κάποιο εργαστήριο στο βουλευτήριο, στο οποίο κατασκευαζόταν η πορφύρα, πολύτιμη χρωστική ύλη. Αυτό αποδείχθηκε από τα ευρήματα, τα οποία ήταν διάφορα μικρά εργαλεία και άφθονη πρώτη ύλη, όστρακα πορφύρας. Επίσης σε αυτά τα ευρήματα είναι 50 χάλκινα νομίσματα του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. και ένα νόμισμα του 5^{ου} αιώνα μ.Χ.

1.3 Το Πρυτανείο

Το Πρυτανείο της Δωδώνης είναι από τα ελάχιστα πρυτανεία της αρχαίας Ελλάδας που έχουν έρθει στο φως και η αρχιτεκτονική του είναι παρόμοια με ενός αρχαίου ελληνικού σπιτιού⁸². Αποτελεί ένα ορθογώνιο στενόμακρο κτίριο με διαστάσεις 17.30 x 10.70μ. με είσοδο από την ανατολική πλευρά και βρίσκεται δυτικά του βουλευτηρίου⁸³. Αποτελείται από τον αρχικό πυρήνα των αρχών του 3^{ου} αιώνα π.Χ. και την προσθήκη στα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. που είναι στη βόρεια πλευρά. Αυτή η

---

⁷⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 61.

⁸⁰ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 62.

⁸¹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 55.

⁸² Βλ. ΔΩΔΩΝΗ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. Μνήμη Σωτήρη Δάκαρη*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ό.π., σ.14.

⁸³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 55.

προσθήκη αποτελείται από εννεάκλινα δωμάτια με βοηθητικούς χώρους για τη σίτιση και διαμονή των αρχόντων⁸⁴.

Μέσα σε αυτό βρέθηκαν μία εστία τζακιού με πολλή τέφρα, η οποία ήταν η ιερά εστία του πρυτανείου καθώς και όστρακα αγγείων οικιακής χρήσης του 4^{ου} αιώνα π.Χ.⁸⁵, ευρήματα που αποδεικνύουν ότι πρόκειται για κτίριο στο οποίο διέμεναν και σιτίζονταν τα τιμώμενα πρόσωπα, οι ιερείς του μαντείου ή ακόμη και οι άρχοντες των Ηπειρωτών. Άλλοτε διανυκτέρευαν εκεί και φυλάσσονταν οι αποφάσεις της βουλής και των αρχόντων⁸⁶. Επίσης η αίθουσα των συνέδρων μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για το πρυτανείο, στο οποίο συνεδριάζουν οι πρυτάνεις ή σύνεδροι⁸⁷ (Εικόνα 15).

Με τις ανασκαφές που έγιναν αργότερα και στα νότια του Πρυτανείου αποκαλύφθηκαν ίδιοι βοηθητικοί χώροι και σύμφωνα με τις ενδείξεις είναι δυνατόν εκεί να στεγάζονταν το αρχείο και το νομισματοκοπείο⁸⁸. Με την εισβολή των Αιτωλών το έτος 219 π.Χ. καταστράφηκε και το Πρυτανείο και ισοπεδώθηκε σταδιακά και αυτό με επιχώσεις.

1.4 Η Χριστιανική Βασιλική

Αφού στα τέλη του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. σίγησε το Μαντείο και επικράτησε ο Χριστιανισμός με τα υλικά των ερειπωμένων κτιρίων ιδρύθηκε τον 5^ο ή 6^ο αιώνα μ.Χ. μία τρίκλιτη χριστιανική βασιλική⁸⁹. Στο ανατολικό άκρο του Ιερού διατηρούνται σήμερα τα ερείπιά της. Ο νότιος τοίχος της καλύπτει τη βόρεια πλευρά του ναού του

---

⁸⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 28.

⁸⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 55.

⁸⁶ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 28.

⁸⁷ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 66.

⁸⁸ Βλ. ΔΩΔΩΝΗ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. Μνήμη Σωτήρη Δάκαρη*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ό.π., σ.14.

⁸⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 24.

Ηρακλή⁹⁰ και παρουσιάζει δύο οικοδομικές περιόδους⁹¹. Στην πρώτη οικοδομική περίοδο έχει εγκάρσιο κλίτος σε σχήμα σταυρού και στην δεύτερη στη διάρκεια του 6^{ου} αιώνα μ.Χ. και ίσως μετά τους καταστροφικούς σεισμούς στα χρόνια του Ιουστινιανού αναπτύχθηκε⁹² ανατολικά με την προσθήκη ενός ιερού με τρεις κόγχες. Στη βορειοδυτική γωνία της με το διμερές βαπτιστήριο βρέθηκαν στις ανασκαφές του σε ένα αρχαίο αποθέτη από τον ηπειρώτη πολιτικό Κωνσταντίνο Καραπάνο τα πολύτιμα ευρήματα (αφιερώματα)⁹³ που τον οδήγησαν στη σωστή θέση⁹⁴ του μαντείου της Δωδώνης και τα οποία οι ιερείς τα είχαν πετάξει ως άχρηστα⁹⁵ (Εικόνα 16).

1.5 Το Στάδιο

Έχει ανασκαφτεί μόνο ένα μέρος του Σταδίου και συγκεκριμένα προς το σημείο που συνορεύει με το θέατρο. Το υπόλοιπο στάδιο⁹⁶ καλύπτεται από βαθιές επιχώσεις. Έχει αποκαλυφθεί μόνο το ανατολικό τμήμα προς τη σφενδόνη, ενώ το υπόλοιπο εκτείνεται περίπου 250 μ. προς τα δυτικά και καλύπτεται από επιχώσεις. Τα καθίσματα του ανεσκαμμένου τμήματος του σταδίου καλύπτονται σήμερα από στρώμα χώματος για λόγους προστασίας από την υγρασία και τον παγετό. Είναι από τα λίγα αρχαία στάδια που έχουν λίθινα καθίσματα σε 21 ή 22 σειρές⁹⁷. Στο κεντρικό τμήμα του σταδίου (κονίστρα), βρέθηκε το λίθινο ρείθρο (ή αλλιώς αυλάκι) στο οποίο έτρεχε καθαρό νερό και με μικρές λεκάνες κατά διαστήματα που ασκοποπούσαν στη συλλογή νερού για να πίνουν οι αθλητές και οι θεατές⁹⁸.

---

⁹⁰ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 57.

⁹¹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 68.

⁹² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 58.

⁹³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 29.

⁹⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 37.

⁹⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 35.

⁹⁶ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 66.

⁹⁷ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 75.

⁹⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 76.

Στη δεύτερη οικοδομική φάση στα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. το στάδιο έγινε σύγχρονο και προστέθηκαν διάφορα τμήματα, όπως το λίθινο προσκήνιο, κ.α. (Εικόνα 17).

1.6 Το Θέατρο

Το πιο επιβλητικό μνημείο που δεσπόζει στο χώρο σήμερα είναι το αρχαίο θέατρο. Το θέατρο της Δωδώνης είναι από τα μεγαλύτερα αρχαία θέατρα της Ελλάδος με χωρητικότητα 18.000 θέσεων. Είναι ενταγμένο στον φυσικό χώρο της Δωδώνης και χτισμένο με νότιο προσανατολισμό στη γραφική κοιλάδα της, στο βάθος της οποίας εκτείνεται η οροσειρά της Ολύτσικας.

Διαπιστώθηκαν τέσσερις οικοδομικές φάσεις από τις ανασκαφές⁹⁹. Στην πρώτη φάση (297-219 π.Χ.) και με βασιλιά τον Πύρρο διαμορφώθηκε το κοίλο με τα πυργοειδή αναλήμματα, η ορχήστρα και η λίθινη σκηνή με τα δύο τετράγωνα παρασκήνια, η νότια δωρική στοά και το ξύλινο προσκήνιο¹⁰⁰. Το κοίλο έχει διάμετρο 22 μέτρα περίπου και ένα κέντρο, ενώ χωρίζεται σε τρία τμήματα με τέσσερις οριζόντιους διαμέτρους. Το κάτω τμήμα έχει 19 σειρές εδωλίων, το μεσαίο τμήμα 15 και το άνω τμήμα έχει 21 σειρές. Συνολικά έχει 55 σειρές καθισμάτων εκτός της προεδρικής. Το κοίλο διαιρείται σε εννέα κερκίδες με δέκα ακτινωτές κλίμακες, ενώ το άνω τμήμα έχει ενδιάμεσες κλίμακες και 18 κερκίδες. Ο κάτω διάδρομος με τις προεδρικές θέσεις, που ήταν τα λίθινα καθίσματα της πρώτης σειράς και προορίζονταν για τα επίσημα ή τα τιμώμενα πρόσωπα έχουν εξαφανιστεί λόγω της μετατροπής¹⁰¹ του θεάτρου σε αρένα στα τέλη του 1^{ου} αιώνα π.Χ.

Η σκηνή ήταν διώροφη, ένα ορθογώνιο κτίριο με διαστάσεις 31.20 x 9.10 μ., και με δύο τετράγωνες αίθουσες στην ανατολική και δυτική πλευρά (παρασκήνια) ενώ μεταξύ των παρασκηνίων υπήρχαν τέσσερις τετράγωνοι στύλοι. Η νότια δωρική στοά είχε 13 στύλους δωρικού τύπου που οδηγούσαν στο Ιερό¹⁰². Ανατολικά και δυτικά της σκηνής υπήρχαν οι πάροδοι, από όπου έμπαιναν οι ηθοποιοί και οι θεατές

---

⁹⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 59.

¹⁰⁰ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 69.

¹⁰¹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 61.

¹⁰² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 62.

στην ορχήστρα¹⁰³. Η σκηνή με τα παρασκήνια χρησίμευε για τις μεταμφιέσεις των ηθοποιών¹⁰⁴.

Η ορχήστρα έχει διάμετρο 18.70 μ. και περιβάλλεται από το λίθινο οχετό πλάτους 0.50 μ., το οποίο συνέλεγε τα νερά της βροχής από το κοίλο και τα διοχέτευε υπόγεια κάτω από τη σκηνή. Στο κέντρο της ένας λαξευμένος βράχος ήταν η βάση της θυμέλης, όπως σε όλα τα αρχαία ελληνικά θέατρα¹⁰⁵. Έχει διατηρηθεί στο κέντρο της ορχήστρας η βάση του βωμού του Διόνυσου¹⁰⁶.

Στη δεύτερη φάση (τέλη 3^{ου} αιώνα π.Χ.) έχουμε την αποκατάσταση του θεάτρου από την καταστροφή του από τους Αιτωλούς το έτος 219 π.Χ. Τώρα προστέθηκαν δύο μικρότερα ορθογώνια κτίσματα μπροστά από τα δύο τετράγωνα της σκηνής και οδηγούν στην ορχήστρα ενώ αυτή τη φορά το προσκήνιο κατασκευάστηκε λίθινο¹⁰⁷. Το ύψος του προσκήνιου περνούσε τα τρία μέτρα. Μερικά κεραμίδια της στέγης της σκηνής έφεραν την επιγραφή ‘ΔΙΟΣ ΝΑΟΥ’. Κατά τις ανασκαφές βρέθηκαν πολλά πήλινα αντικείμενα, τα οποία μπορεί να ήταν τα εισιτήρια του θεάτρου.

Στην τρίτη¹⁰⁸ οικοδομική φάση (167 π.Χ. – 10 π.Χ.) επισκευάστηκε η σκηνή από φωτιά που κατέστρεψε το θέατρο το έτος 167 π.Χ. Έχουν βρεθεί δύο επιγραφές των ετών 150-130 π.Χ. που αναφέρουν τους γυμνικούς και δραματικούς αγώνες, τα Νάϊα. Αυτό αποδεικνύει ότι είχε επισκευαστεί αυτό το διάστημα.

Στην τέταρτη φάση (10 π.Χ.-4^{ος} αιώνας μ.Χ.) οι Ρωμαίοι μετέτρεψαν το αρχαίο θέατρο σε αρένα θηριομαχιών και μονομαχιών. Οι δύο πρώτες σειρές των καθισμάτων αφαιρέθηκαν και στη θέση της τρίτης σειράς υψώθηκε ένας τοίχος ύψους 2.80 μ. για την προστασία των θεατών από τα θηρία. Τα ζώα, ταύροι και

---

¹⁰³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε΄ έκδοση, ό.π., σ. 71.

¹⁰⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 32.

¹⁰⁵ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε΄ έκδοση, ό.π., σ. 72.

¹⁰⁶ Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, ό.π., σ. 175.

¹⁰⁷ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε΄ έκδοση, ό.π., σ. 73.

¹⁰⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 64.

αγριόχοιροι, τα οποία ήταν ιερά ζώα της μητέρας Γης και λατρεύτηκαν πρώτη φορά στη Δωδώνη έμπαιναν στην κονίστρα από τα δύο ανοίγματα¹⁰⁹ των τριγωνικών διαμερισμάτων. Δυστυχώς εκεί που ακουγόταν η τραγική ποίηση αντηχούσαν πλέον οι βρυχηθμοί των ζώων και οι ζητωκραυγές των θεατών. Από ευρήματα της συλλογής Καραπάνου διαπιστώνουμε ότι οι αθλητές άλματος στα Νάϊα χρησιμοποιούσαν αλτήρες σε σχήμα αγριόχοιρου. Δυστυχώς σε αυτή τη μετατροπή η ορχήστρα και η σκηνή καλύφθηκαν με επιχώσεις με αποτέλεσμα να αχρηστευθεί ο σχετός και έμειναν άθικτοι μόνο οι εξωτερικοί τοίχοι¹¹⁰ (Εικόνα 18).

1.7 Η Ακρόπολη

Η κορυφή του λόφου, ύψους 23 μέτρων περίπου, περιβάλλεται από ένα πολυγωνικό τείχος του 4^{ου} αιώνα π.Χ., την ακρόπολη του οικισμού της Δωδώνης. Η περίμετρος του ήταν περίπου 750 μέτρα, γεγονός που αποδεικνύει την μεγάλη έκταση του πληθυσμού των κατοίκων της Δωδώνης σε περίπου 1000 κάτοικοι εκτός και αυτών που θα κατοικούσαν στις γύρω περιοχές και κυρίως στους πρόποδες του όρους Ολύτσικα¹¹¹. Το τείχος της ακρόπολης χρησιμοποιούνταν σαν καταφύγιο των κατοίκων των γύρω περιοχών και σαν μόνιμη κατοικία των αρχών της έδρας της Δωδώνης.

Κατά μήκος του τείχους ανά διαστήματα υπήρχαν για την ενίσχυσή του ορθογώνιοι πύργοι¹¹². Διατηρείται σε καλή κατάσταση η ανατολική πύλη του τείχους με πλάτος 3.50 μ., η οποία οδηγεί στην πεδιάδα των Ιωαννίνων¹¹³. Η πύλη εσωτερικά ασφαλιζόταν με μία ισχυρή δοκό. Στην ακρόπολη υπάρχει μία υπόγεια δεξαμενή νερού που χρησίμευε για την ύδρευση των κατοίκων σε περίοδο πολιορκίας¹¹⁴.

Ο Κ. Καραπάνος δώρισε την αρχαιολογική του συλλογή λίγο πριν πεθάνει το έτος 1912 στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, όπου μία αίθουσα φέρει και το όνομά του.

---

¹⁰⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 65.

¹¹⁰ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 75.

¹¹¹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σσ. 66-67.

¹¹² Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 69.

¹¹³ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σ. 77.

¹¹⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 35.

Τα ευρήματά του όπως αναφέρονται στο Δελτίο Ελληνικής Αλληλογραφίας 1877 είναι τα παρακάτω¹¹⁵:

1. 19 αρχαϊκά ορειχάλκινα αγαλμάτια
2. 28 ανάγλυφα σε ορειχάλκινες πλάκες
3. 14 αγαλμάτια ζώων
4. 24 αγγεία και αναθήματα με επιγραφές στον Νάϊο Δία
5. 38 επιγραφές σε χάλκινες πλάκες
6. 84 επιγραφές σε μολύβδινες πλάκες
7. 96 τεμάχια χάλκινων στεφάνων και πλακών
8. 39 μικροί τρίποδες
9. 128 διάφορα αγγεία
10. 184 λαβές αγγείων, 102 αντικείμενα προς ενδυμασίαν, 14 αντικείμενα ιππέων, 33 τεμάχια περικεφαλαίας, 27 τεμάχια εργαλείων
11. 46 αντικείμενα θρησκευτικών τελετών
12. 100 τμήματα αγαλμάτων
13. 110 τεμάχια διαφόρων αντικειμένων
14. 37 λόγχες από σίδηρο
15. 662 διάφορα ορειχάλκινα νομίσματα (14 αργυρά)

Δυστυχώς όταν ο μηχανικός Σ.Μινεϊκό φιλονίκησε με τον Καραπάνο πήρε ένα μεγάλο μέρος των ευρημάτων μαζί του¹¹⁶, τα οποία βρίσκονται σε διάφορες ιδιωτικές συλλογές και μουσεία της Ευρώπης (μουσείο του Βερολίνου και Μουσείο του

---

¹¹⁵ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 32.

¹¹⁶ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 32.

Λούβρου στο Παρίσι)¹¹⁷. Το μεγαλύτερο όμως μέρος των ευρημάτων σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα και στο Αρχαιολογικό Μουσείο των Ιωαννίνων και ξεχωρίζουν για την εξαιρετική διατήρησή τους και την ποιότητα της τέχνης¹¹⁸ σε σύγκριση με εκείνα της Ολυμπίας και των Δελφών. Μία σημαντική συλλογή από αρχαία νομίσματα της Δωδώνης βρίσκεται σε αυτό το μουσείο και βεβαιώνουν τη λειτουργία νομισματοκοπείου στο Ιερό της Δωδώνης¹¹⁹ (Εικόνα 19).

Ο Σ.Δάκαρης συχνά διηγόταν την ιστορία της εντελώς απρόσμενης εύρεσης το έτος 1967 μέσα από ένα σωρό χωμάτων μαζί με τον Ευαγγελίδη τον αετό, το σύμβολο του Δωδωναίου Διός. Βρέθηκε ακέραιος σε ναΐσκο στη Δωδώνη. Το θεώρησε σημαδιακό και ετοίμασε την πρότασή του, η οποία ψηφίστηκε ομόφωνα από τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και ο χάλκινος αετός, του Δωδωναίου Δία έγινε το έμβλημα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων¹²⁰. Πρόκειται για τον «σκηπτροβάμων αετό», δηλ. την επίστεψη σκήπτρου του αγάλματος Διός. Σήμερα εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (με τον αριθμό ευρήματος 2675). Στους κλασσικούς χρόνους ο αετός ήταν αποκλειστικά το πτηνό του βασιλιά των Θεών και ήταν και το έμβλημα του βασιλιά των Μολοσσών Πύρρου (Εικόνα 20).

Ένα άλλο σημαντικό εύρημα είναι αυτό με τον αριθμό 617 στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, ο οποίος αντιστοιχεί σε έναν αδημοσίευτο τετράκτινο τροχίσκο διαμέτρου 5,8 εκ και βρέθηκε από τον Ευαγγελίδη πιθανώς το 1954. Η χρονολόγησή του και η ακριβής τοποθεσία εύρεσής του είναι άγνωστα. Είναι πιθανό να βρέθηκε κοντά στην Ιερά Οικία. Πρόκειται για μία ίγγα που κρεμόταν από ένα κλαδί

---

¹¹⁷ Βλ. π.Μανόπουλος Γρηγόριος, Άρθρο με τίτλο: «Ταύτιση της Δωδώνης και πρώτες ανασκαφές κατά τον 19^ο αιώνα», περ. *ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ*, ό.π., σ. 108.

¹¹⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 90.

¹¹⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 102.

¹²⁰ Βλ. ΔΩΔΩΝΗ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. Μνήμη Σωτήρη Δάκαρη*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ό.π., σ. 351.

δέντρου, ενδεχομένως μαζί και με άλλα μεταλλικά αντικείμενα (π.χ. κύμβαλα) και χρησίμευε για την παραγωγή ήχου από τον λέβητα¹²¹ (Εικόνα 21).

---

¹²¹ Βλ. Χαρ.Χαρίσης «Ένας Χάλκινος Τροχίσκος από την Δωδώνη: Η Ύγξ, ο Λέβης και η Μουσική των Θεών», *Σπείρα: Επιστημονική Συνάντηση προς τιμήν της Α. Ντούζουγλη και του Κ. Ζάχου*, Πρακτικά Συνεδρίου, Ιωάννινα, 2012. Διαθέσιμο: <https://www.academia.edu/> (Τελευταία επίσκεψη 07-04-2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ

2.1 Από την αρχαιότητα στην αναβίωσή της Αρχαίας Δωδώνης το έτος 1960

Οι πληροφορίες σχετικά με τη θεατρική δραστηριότητα στη Δωδώνη είναι ελλιπής¹²². Είναι όμως προβλεπόμενο ότι οι διακεκριμένοι ηθοποιοί που επισκέπτονταν τις ελληνικές πόλεις και τα ιερά και παρουσίαζαν δραματικά έργα να ταξίδεψαν και μέχρι τη Δωδώνη. Από ένα εύρημα χάλκινο έλασμα που βρέθηκε στο Ιερό της Δωδώνης και στο οποίο αναφέρεται το όνομα του τραγωδού Φιλέτας, πιστεύεται ότι οργανώνονταν και στη Δωδώνη επαναλήψεις παλιών δραμάτων. Επίσης έχει βρεθεί στη Δωδώνη ένα χάλκινο αγαλματίδιο ηθοποιού που παριστάνει ήρωα τραγωδίας ενώ προσπαθεί τρομαγμένος να αποφύγει κάποιον κίνδυνο (εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών από τη Συλλογή Καραπάνου) και πιθανότατα ανακαλεί σκηνή από τους 'Βάτραχους' του Αριστοφάνη. Τεκμηριώνεται λοιπόν και με αυτό το εύρημα η γεωγραφική εξάπλωση και δημοτικότητα της αθηναϊκής κωμωδίας και στο Ιερό της Δωδώνης¹²³.

Επίσης η ύπαρξη του ξύλινου προσκηνίου στο αρχαίο θέατρο¹²⁴ μας μαρτυράει την εξοικείωση του ηπειρωτικού κοινού με την κωμωδία. Το προσκηνίο αργότερα οικοδομήθηκε λίθινο κατάλληλο και για τις ανάγκες της Νέας Κωμωδίας, η οποία καθιερώθηκε ως το δημοφιλέστερο δραματικό είδος¹²⁵. Το Ιερό της Δωδώνης άλλωστε ήταν το πολιτιστικό κέντρο της Συμμαχίας των Ηπειρωτών αλλά και κατά τη λειτουργία του Κοινού των Ηπειρωτών. Οι εκπρόσωποι της πολιτείας συνεδρίαζαν στη μεγάλη αίθουσα του βουλευτηρίου, ενώ η εκτελεστική αρχή διέμενε στο

---

¹²² Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, ό.π., σ. 178.

¹²³ Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, ό.π., σ. 179.

¹²⁴ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σ. 59.

¹²⁵ Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, ό.π., σ. 179.

πρυτανείο. Έτσι η χρήση του θεάτρου περιορίστηκε κυρίως στην πολιτιστική του λειτουργία, δηλαδή στη φιλοξενία χορικών και δραματικών αγώνων¹²⁶.

Με την Ρωμαϊκή κατάκτηση το έτος 167 π.Χ. αποδυναμώθηκε η πολιτική και οικονομική ζωή στην Ήπειρο αλλά η θεατρική δραστηριότητα εξακολούθησε να αποτελεί σταθερό στοιχείο των Ηπειρωτών. Σε μεγάλες γιορτές όπως τα Νάϊα συμμετείχαν μίμοι, μουσικοί, ηθοποιοί και ακροβατιστές¹²⁷.

Το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης αναστηλώθηκε το 1959 - 1960 με την καθοριστική συμβολή του αρχιτέκτονα Β.Χαρίση υπό την καθοδήγηση του Δ.Ευαγγελίδη και του Σ.Δάκαρη. Μετά από αυτό έγιναν πολλές προσπάθειες για την αναβίωση των θεατρικών παραστάσεων της¹²⁸. Προκειμένου το θέατρο να παραχωρηθεί για παραστάσεις αρχαίου δράματος, το έτος 1960 πραγματοποιήθηκε από τον Σ.Δάκαρη η προσωρινή επανατοποθέτηση των εδωλίων στα δύο κατώτερα διαζώματα του κοίλου, η αποκατάσταση των ορθοστατών του στηθαίου στο μεσαίο διάζωμα καθώς και διευθετήθηκαν οι αναβαθμοί των δέκα κλιμάκων¹²⁹. Σε αυτό καθοριστικό ρόλο έπαιξε η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (ΕΗΜ) με πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Φρόντζο¹³⁰ (Εικόνα 22).

Στη συνέχεια ακολούθησε η απομάκρυνση των επιχώσεων γύρω από το θέατρο και η εκπόνηση μελέτης το 1961 από τον αρχιτέκτονα Β. Χαρίση, προκειμένου να στερεωθούν οι αναλημματικοί τοίχοι. Από το 1961 έως το 1974, έγιναν στερεωτικές και αναστηλωτικές εργασίες που αφορούσαν κυρίως στο ανατολικό και δυτικό περιμετρικό ανάλημμα του θεάτρου, στους πύργους αντιστήριξης της προσόψεως του κοίλου, στον αναλημματικό τοίχο του ανδρήρου της δυτικής παρόδου, στα εδώλια του σταδίου, καθώς και στο επιθέατρο¹³¹.

---

¹²⁶ Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, ό.π., σ. 181.

¹²⁷ Βλ. Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, ό.π., σ. 208.

¹²⁸ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 108.

¹²⁹ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

¹³⁰ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος Γ.-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 108.

¹³¹ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

Η αναβίωση του αρχαίου δράματος ξεκίνησε αρχικά στην Ευρώπη και συνδέεται με το γενικότερο ενδιαφέρον της για τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό. Το έτος 1585 παρουσιάστηκε για πρώτη φορά ο *‘Οιδίποδας Τύραννος’* του Σοφοκλή στην πόλη Βιτσέντσα της Ιταλίας, στο *Teatro Olimpico*, και σηματοδότησε την επίσημη έναρξη των παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ευρώπη. Η παράσταση ανέβηκε από ερασιτέχνες ηθοποιούς που ανήκαν στις τάξεις της αριστοκρατίας. Ακολούθησε η ερασιτεχνική παράσταση *‘Εκάβη’* του Ευριπίδη το έτος 1817 που παρουσιάστηκε στο Βουκουρέστι, στο μέγαρο του Έλληνα ηγεμόνα της Βλαχίας Ιωάννη Καρατζά. Η πρώτη ελληνική παράσταση αρχαίου δράματος (διασκευή) που παρουσιάστηκε ήταν στην Οδησό το έτος 1818, ο *‘Φιλοκτήτης’* του Σοφοκλή¹³².

Το έτος 1867 παρουσιάζεται για πρώτη φορά αρχαίο δράμα σε ελληνικό έδαφος. Πρόκειται για την *‘Αντιγόνη’* του Σοφοκλή που ανεβαίνει στο Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού. Στην ουσία πρόκειται για επανάληψη της πρώτης παράστασης που είχε δοθεί τέσσερα χρόνια νωρίτερα στην Κωνσταντινούπολη με πρωταγωνίστρια την γνωστή εκείνη την εποχή Ιταλίδα ηθοποιό, Πιπίνα Βονασέρα. Την ευθύνη της παράστασης έχει το Πανεπιστήμιο Αθηνών που την προσφέρει ως δώρο για τους βασιλικούς γάμους των Γεωργίου Α΄ και Όλγας¹³³.

Το Εθνικό Θέατρο ιδρύθηκε το 1930 ενώ ξεκίνησε επίσημα η λειτουργία του δύο χρόνια αργότερα. Η ίδρυσή του έβαλε σε νέα τροχιά την πορεία της αναβίωσης του αρχαίου δράματος στην Ελλάδα. Το αρχαίο δράμα αποτελεί το σημείο αναφοράς της θεατρικής τέχνης στην Ελλάδα. Από την αρχή ένα από τους σκοπούς του είναι και η ανάδειξη και η προβολή του αρχαίου δράματος. Τα Φεστιβάλ που διοργανώνονται γίνονται πλέον πόλος έλξης. Ξεκίνησαν έτσι οι Δελφικές Γιορτές, στις οποίες παρουσιάζονταν αρχαία δράματα ενώ στην Επίδαυρο το 1934 παίχτηκε η παράσταση της *‘Ηλέκτρας’*. Η χρονιά όμως που σηματοδότησε την έναρξη της τακτικής χρήσης των αρχαίων θεάτρων για το ανέβασμα παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα είναι το έτος 1954. Η πρώτη παράσταση ήταν ο *‘Ιππόλυτος’* του Ευριπίδη που παρουσιάστηκε από το Εθνικό Θέατρο στην Επίδαυρο. Η απήχηση στο κοινό ήταν πολύ μεγάλη και το εγχείρημα στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία,

---

¹³² Βλ. <http://ancienttheater.culture.gr> (Αρχαίο θέατρο στον κύκλο του χρόνου)

¹³³ Βλ. <http://ancienttheater.culture.gr> (Αρχαίο θέατρο στον κύκλο του χρόνου)

αποτελώντας μια «ανεπίσημη πρώτη» για τα Επιδαύρια, που εγκαινιάστηκαν ως θεσμός την αμέσως επόμενη χρονιά. Έτσι την αμέσως επόμενη χρονιά το 1955 ξεκινάει και επίσημα για το Φεστιβάλ Επιδαύρου, για το οποίο το Εθνικό Θέατρο για περίπου δύο δεκαετίες θα έχει αποκλειστικά την ευθύνη διαχείρισής του. Την ίδια χρονιά αρχίζει και το Φεστιβάλ Αθηνών με βασικό χώρο παραστάσεων το ρωμαϊκό Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού στην Αθήνα. Σύντομα το 1959 εγκαινιάστηκε το δεύτερο φεστιβάλ αρχαίου δράματος της Δωδώνης και αργότερα το φεστιβάλ στο αρχαίο θέατρο των Φιλίππων. Έτσι τα φεστιβάλ στο διάστημα αυτό φιλοξένησαν τους καλοκαιρινούς μήνες στα αρχαία θέατρα τραγωδίες, κωμωδίες ακόμη και σατυρικά δράματα όπου χιλιάδες θεατών γέμισαν ασφυκτικά τις κερκίδες τους¹³⁴.

2.2 Πολιτιστικές εκδηλώσεις ‘Δωδωναία’ από την Ε.Η.Μ

Το ερέθισμα για την θεσμοθέτηση του Φεστιβάλ τα ‘Δωδωναία’ δόθηκε από την ιδέα της Ε.Η.Μ. και τον αείμνηστο πρόεδρό της Κώστα Φρόντζο. Ήταν αυτός που το εμπνεύστηκε και το υλοποίησε τελικά στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. Το Φεστιβάλ της Δωδώνης εγκαινιάστηκε λοιπόν το 1959 από την Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών και σφράγισε με τη λειτουργία του την πνευματική καλλιέργεια και πολιτισμική ανάπτυξη τόσο των Ηπειρωτών όσο και όλων των Ελλήνων. Ακόμη αποτέλεσε για όλα αυτά τα χρόνια μια ευκαιρία ανταμώματος των Ηπειρωτών της διασποράς. Αρχικά η διοργάνωση ονομάστηκε, οι ‘Εορτές Δωδώνης’. Έτσι φτάνουμε στον Αύγουστο του έτους 1960 όπου για πρώτη φορά το αρχαίο θέατρο φιλοξένησε τους πρώτους θεατές και υλοποιήθηκε η αναβίωση της αρχαίας Δωδώνης με τις παραστάσεις αρχαίου δράματος που καθιερώθηκαν με το όνομα ‘Δωδωναία’ για είκοσι ολόκληρα χρόνια σε συνεργασία και με τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού μέχρι το έτος 1981¹³⁵, όπως σημειώνονται και στον παρακάτω πίνακα:

---

¹³⁴ Βλ. <http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaideftikoyliko/entupa/--14/--15/26-maties-stin-anavivsi-tou-arxaiou-dranatos-stin-neoteri-ellada-1/file>

¹³⁵ Βλ. Γ. Παπαδόπουλος-Γ. Λώλος-Κ. Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 110.

<u>ΔΩΔΩΝΑΙΑ 1960-1981</u>	
<u>ΤΙΤΛΟΣ</u>	<u>ΕΤΟΣ</u>
ΕΟΡΤΑΙ ΔΩΔΩΝΗΣ Α΄	1960
Β΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1961
Γ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1962
Δ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1963
Ε΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1964
ΣΤ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1965
Ζ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1966
Η΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1969
Θ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1970
Ι΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1972
ΙΑ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1973
ΙΒ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1974
ΙΓ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1977
ΙΔ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1978
ΙΕ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1979
ΙΣΤ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1980
ΙΖ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ	1981

Οι κάτοικοι της Ηπείρου ενθουσιάστηκαν και στήριξαν με την πολυπληθή παρουσία τους τις παραστάσεις στην Αρχαία Δωδώνη ενώ εκατοντάδες κάτοικοι των γύρω χωριών προσέφεραν εθελοντική εργασία και συμπαραστάση¹³⁶. Ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης μετατρέπονταν κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ σε χώρο συνύπαρξης των σύγχρονων Ελλήνων με τους αρχαίους. Μια από τις πιο ισχυρές αναμνήσεις των κατοίκων της περιοχής υπήρξαν οι εναρκτήριοι λόγοι των παραστάσεων από τον πρόεδρο της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών Κώστα Φρόντζο. Οι λόγοι που εκφωνούσε ο Κ.Φρόντζος πριν την έναρξη κάθε παράστασης

¹³⁶ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 110.

παρόλο που παρουσίαζαν πολλές ομοιότητες ως προς το ύφος και το περιεχόμενο συγκινούσαν σε μεγάλο βαθμό το κοινό και αναπαράγονταν συχνά σε πλήθος έντυπων προγραμμάτων του Φεστιβάλ όπως και στον τοπικό τύπο (Εικόνα 23).

Το έτος 1967 γυρίστηκε στην Δωδώνη μία χολιγουντιανή ταινία με τίτλο ‘Ο βασιλιάς Οιδίπους’ σε σκηνοθεσία του Philip Saville κυρίως στο χώρο του αρχαίου θεάτρου χωρίς θεατές με φόντο το όρος Ολύτσικα και στην οποία πρωταγωνιστούσαν γνωστά ονόματα αμερικανών ηθοποιών εκείνης της εποχής, ενώ έπαιξαν ως κομπάρσοι και κάτοικοι των γύρων χωριών¹³⁷.

2.2.1 Παραστάσεις

Η πρώτη συνεργασία της ΕΗΜ και των ‘Δωδωναίων’ ήταν με το Πειραιϊκό Θέατρο του Δημήτρη Ροντήρη και όχι με το Εθνικό Θέατρο. Το πρώτο έργο που παρουσιάστηκε στο αρχαίο θέατρο ήταν η ‘*Ηλέκτρα*’. Στις 6 Αυγούστου 1960 λοιπόν ανέβηκε η ‘*Ηλέκτρα*’ του Σοφοκλή και την επόμενη μέρα στις 7 Αυγούστου 1960 οι ‘*Ευμενίδες-Χοηφόρες*’ του Αισχύλου. Το αυγουστιάτικο εκείνο σαββατοκύριακο του 1960 το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης γέμισε ασφυκτικά μετά από τόσα πολλά χρόνια με χιλιάδες κόσμο¹³⁸.

Την επόμενη χρονιά, ο ΕΟΤ καθιέρωσε τα ‘Δωδωναία’ ως μόνιμη τουριστική εκδήλωση της Ηπείρου. Το 1961 ήταν που άρχισε και η σχεδόν αποκλειστική συνεργασία της ΕΗΜ με το Εθνικό Θέατρο μέχρι το τέλος του κύκλου των ‘Δωδωναίων’ το 1977. Το Εθνικό Θέατρο της χώρας έφτανε πάντα λίγες μέρες νωρίτερα από την παράσταση στα Δωδωναία για να στήσουν τα σκηνικά τους και να κάνουν τις απαραίτητες πρόβες. Κάθε χρόνο παιζόταν αρχαίο δράμα ή κωμωδία ή και τα δύο. Συνήθως οι παραστάσεις κρατούσαν δύο μέρες.

---

¹³⁷ Βλ. Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος-Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, ό.π., σ. 110.

¹³⁸Βλ. <https://typos-i.gr/>. «Η πρώτη παράσταση στο αρχαίο θέατρο Δωδώνης» Online δημοσίευμα. Διαθέσιμο: <https://typos-i.gr/article/h-prwth-parastash-sto-arxaiio-theatro-dwdwnhs> (Τελευταία επίσκεψη 07-03-2021).

Αυτό το χρονικό διάστημα το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης φιλοξένησε τις ακόλουθες παραστάσεις, όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα¹³⁹:

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΕΤΟΣ	ΗΜ/ΝΙΑ	ΧΩΡΟΣ	ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ
‘Ηλέκτρα’ του Ευριπίδη Πειραιϊκό Θέατρο του Δημήτρη Ροντήρη	1960	6 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΕΟΡΤΑΙ ΔΩΔΩΝΗΣ Α΄
‘Ευμενίδες-Χοηφόρες’ του Αισχύλου Πειραιϊκό Θέατρο του Δημήτρη Ροντήρη	1960	7 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΕΟΡΤΑΙ ΔΩΔΩΝΗΣ Α΄
‘Ιφιγένεια η εν Αυλίδι’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1961	19 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Β΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Ιφιγένεια η εν Ταύροις’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1961	20 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Β΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Αντιγόνη’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο(Εικ. 24)	1962	11 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Γ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Αίας’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο	1962	12 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Γ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Ανδρομάχη’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1963	10 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Δ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Εκάβη’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο(Εικ.25)	1963	11 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Δ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Ίων ‘ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1964	8 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ε΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ

¹³⁹ Βλ. <http://www.nt-archive.gr/places.aspx> (αρχείο παραστάσεων Εθνικού Θεάτρου)

‘Άλκηστις’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1964	9 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ε΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Ηρακλής μαινόμενος’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1965	7 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΣΤ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Φοίνισσαι’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1965	8 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΣΤ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Ίκέτιδες’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1966	6 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ζ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Τρώαδες’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1966	7 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ζ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
<i>Καμία παράσταση</i>	1967			<i>δεν διοργανώθηκαν</i>
<i>Καμία παράσταση</i>	1968			<i>δεν διοργανώθηκαν</i>
‘Ρήσος’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1969	16 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Η΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Μήδεια’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1969	17 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Η΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Νεφέλαι’ του Αριστοφάνη Εθνικό Θέατρο (Εικόνα 26)	1970	15 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Θ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Τραχίνιαι’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο (Εικόνα 26)	1970	16 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Θ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
<i>Καμία παράσταση</i>	1971			<i>δεν διοργανώθηκαν</i>
‘Φοίνισσαι’ του Ευριπίδη Κ.Θ. Βορείου Ελλάδος	1972	5 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ι΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ

‘Ιφιγένεια η εν Ταύροις’ του Ευριπίδη Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος	1972	6 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ι΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Βάκχες’ του Ευριπίδη Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος	1973	11 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΑ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Μήδεια’ του Ευριπίδη Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος	1973	12 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΑ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Θεσμοφοριάζουσαι’ του Αριστοφάνη Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (Εικόνα 27)	1974	10 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΒ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Ηλέκτρα’ του Ευριπίδη Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (Εικόνα 27)	1974	11 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΒ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
<i>Καμία παράσταση</i>	1975			<i>δεν διοργανώθηκαν</i>
<i>Καμία παράσταση</i>	1976			<i>δεν διοργανώθηκαν</i>
‘Οιδίπους επί Κολωνώ’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο (Εικόνα 28)	1977	27 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΓ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Ιππής’ του Αριστοφάνη Εθνικό Θέατρο (Εικόνα 28)	1977	28 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΓ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Πέρσες’ του Αισχύλου Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (Εικόνα 29)	1978	12 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΔ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Νεφέλαι’ του	1978	13 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο	ΙΔ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ

Αριστοφάνη Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος ¹⁴⁰ (Εικόνα 29)			Δωδώνης	
‘Ίων’ του Ευριπίδη Εθνικό Θέατρο	1979	18 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΕ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Προμηθεύς δεσμώτης’ του Αισχύλου Εθνικό Θέατρο	1980	16 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΣΤ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ
‘Φιλοκτήτης’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο	1981	8 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΙΖ΄ ΔΩΔΩΝΑΙΑ

Η τελευταία παράσταση στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης, ‘Φιλοκτήτης’ του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία του Αλέξη Μινωτή, το καλοκαίρι του 1981 υπό την διοργάνωση των ‘ΙΖ΄ Δωδωναίων’ είναι ελεύθερα διαθέσιμη στο διαδίκτυο από την ιστοσελίδα διαμοιρασμού βίντεο <https://www.youtube.com/watch?v=iΠkyohac5U>. Στα τέλη της δεκαετίας του ’70 ξεκίνησε ο θεσμός των ‘Ηπειρωτικών’ με ενεργή συμμετοχή του Δήμου Ιωαννιτών και ο θεσμός των ‘Δωδωναίων’ με την πάροδο των χρόνων ατόνησε.

2.3 Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις ‘Ηπειρωτικά’ από το Π.Κ.Δ.Ιωαννιτών

Η πρώτη Δημοτική Αρχή μετά την αντιπολίτευση με Δήμαρχο τον κ. Κώστα Μπέγκα αποφάσισε το έτος 1976 να καθιερώσει τον ετήσιο θεσμό πολιτιστικών-πνευματικών εκδηλώσεων, με τον χαρακτηριστικό τίτλο ‘Ηπειρωτικά’. Τα ‘Ηπειρωτικά’ από τότε υλοποιούνται κάθε χρόνο έως τις μέρες μας, ενώ έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολιτιστική ανάπτυξη και στην προβολή του τόπου κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης μέχρι σήμερα.

¹⁴⁰ Βλ. <https://www.ntng.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=73> (Αρχείο παραστάσεων Κ.Θ.Β.Ε.)

Από το έτος 1982 στις πολιτιστικές εκδηλώσεις ‘Ηπειρωτικά’ συναντάμε και τις παραστάσεις στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης. Αυτό το χρονικό διάστημα το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης φιλοξένησε τις ακόλουθες παραστάσεις, όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα¹⁴¹:

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΕΤΟΣ	ΗΜ/ΝΙΑ	ΧΩΡΟΣ	ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ
‘Ιππόλυτος’ του Ευρυπίδη Εθνικό Θέατρο	1984	4 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	
‘Εκάβη’ του Ευρυπίδη Εθνικό Θέατρο	1985	4 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	
‘Οιδίπους επί Κολωνώ’ του Σοφοκλή Εμπειρικό Θέατρο του Αλέξη Μινωτή	1986	2 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1986
‘Ηλέκτρα’ του Σοφοκλή Θίασος Καρέζη-Καζάκου	1987	26 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1987
‘Οιδίπους τύραννος’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο	1987	1 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1987
‘Φοίνισσες’ του Ευρυπίδη Εθνικό Θέατρο	1988	14 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1988
‘Πλούτος’ του Αριστοφάνη (Εικ.30) ΔΗ.ΠΕ.Θ.Ι.	1989	29 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1989

¹⁴¹ Βλ. Ηπειρωτικά, *Αρχείο εκδηλώσεων*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ιωαννιτών

‘Θεσμοφοριάζουσαι’ του Αριστοφάνη Εθνικό Θέατρο	1989	12 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1989
‘Πέρσαι’ του Αισχύλου Εθνικό Θέατρο	1990	21 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1990
‘Αντιγόνη’ του Σοφοκλή Θέατρο Λαμπέτη	1990	22 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1990
‘Φιλοκτήτης’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο	1991	1 Σεπτεμβρίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1991
‘Μήδεια’ του Ευρυπίδη ΔΗΠΕΘΙωαννίνων	1992	9 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1992
‘Ιφιγένεια η εν Ταύροις’ του Ευρυπίδη Θέατρο La Mama, Ελληνικό θέατρο Νέας Υόρκης	1992	17 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1992
‘Πέρσες’ του Αισχύλου Εταιρεία Θεάτρου Άττις Αθήνα (θίασος Τερζόπουλου Θεόδωρου)	1993	2 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1993
‘Βάτραχοι’ του Αριστοφάνη Θέατρο Τέχνης ‘Κάρολος Κουν’	1993	4 Σεπτεμβρίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1993
‘Τρωαδίτισσες’ του Ευρυπίδη Θέατρο Τέχνης ‘Κάρολος Κουν’	1994	24 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1994
Συναυλία Goran Bregovic	1995	5 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1995

‘Αντιγόνη’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο	1995	5 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1995
‘Μήδεια’ του Ευρυπίδη Θέατρο Τέχνης ‘Κάρολος Κουν’	1995	23 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1995
‘Άλκηστις’ του Ευρυπίδη Δημοτικό Θέατρο Βόλου	1995	30 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1995
‘Εκκλησιάζουσai’ του Αριστοφάνη Εθνικό Θέατρο (Εικόνα 31)	1996	20 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1996 (πανελλήνια πρώτη πρεμιέρα)
‘Βασιλιάς Ληρ’ του Ουίλιαμ Σαίξπηρ με τον Κώστα Καζάκο (θέατρο Καρέζη)	1996	9 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1996
‘Μήδεια’ του Ευρυπίδη Εθνικό Θέατρο	1997	16 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1997
‘Λυσιστράτη’ του Αριστοφάνη Εθνικό Θέατρο	1997	20 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1997
‘Βάτραχοι’ του Αριστοφάνη Εθνικό Θέατρο (Εικόνα 32)	1998	11 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1998 (πανελλήνια πρώτη πρεμιέρα)
‘Ηλέκτρα’ του Σοφοκλή Εθνικό Θέατρο	1998	14 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Ηπειρωτικά 1998 (πανελλήνια πρώτη πρεμιέρα)
<i>Καμία παράσταση</i>	1999			
‘Ίων’ του Ευρυπίδη Εθνικό Θέατρο	2003	30 Ιουλίου	Λυόμενο θέατρο	

‘Ιππόλυτος’ του Ευρυπίδη Εθνικό Θέατρο	2004	3 Ιουλίου	Λυόμενο θέατρο	(πανελλήνια πρώτη πρεμιέρα)
Υποδοχή Ολυμπιακής Φλόγας 2004-Συναυλία κλασσικής μουσικής	2004	29 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	

Αυτές οι παραστάσεις αρχαίου δράματος και κωμωδίας συνεχίστηκαν μέχρι το έτος 1998 τους καλοκαιρινούς μήνες αλλά σταμάτησαν για να ξεκινήσουν οι εργασίες αποκατάστασης του ταλαιπωρημένου μνημείου.

Παρατηρούμε ότι συμπτωματικά, η ‘Ηλέκτρα’ του Σοφοκλή ήταν το πρώτο έργο που ανέβηκε το έτος 1960 στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης όπως και το τελευταίο το έτος 1998.

2.4 Ολυμπιακή Δωδωναία Φλόγα 2004

Το έτος 1896 αναβίωσαν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες στο χώρο του ανακατασκευασμένου Παναθηναϊκού Σταδίου στην Αθήνα. Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ ήταν αυτός που κήρυξε την έναρξη των Πρώτων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων¹⁴². Οι Ολυμπιακοί Αγώνες επέστρεψαν στην πατρίδα μας το έτος 2004 μετά την αποτυχημένη προσπάθειά της να της ανατεθεί η επετειακή διοργάνωση των εκατό χρόνων του έτους 1996. Πριν από κάθε Ολυμπιάδα γίνεται η Αφή της Ολυμπιακής φλόγας στο χώρο της αρχαίας Ολυμπίας, η οποία αναγγέλλει την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων.

Το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης, το οποίο ήταν κλειστό από το 1998, άνοιξε το βράδυ της Πέμπτης 29 Ιουλίου 2004 μόνο για λίγες ώρες για να υποδεχτεί την Ολυμπιακή Φλόγα στο ταξίδι της σε πολλά μέρη της Ελλάδας¹⁴³. Ήταν αδύνατο να

¹⁴² Βλ. Bill Mallon, Ture Widlund, *THE 1896 Olympic Games, Results for All Competitors in All Events, with Commentary*, USA, North Carolina and London, Mcfarland and Company, Inc., Publishers, σσ. 32-38,42.

¹⁴³ Βλ. John Mac Aloon, «Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες» στο Γκέκα Πόλυ, Τσέλιου Αγγελική (επιμ.), Ολυμπιακοί Αγώνες, Αναφορές-Προσεγγίσεις, Αθήνα, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004 (2001), σσ. 148-216.

λείπει από αυτή την υποδοχή ένα από τα πρώτα σημεία αναφοράς του Ελληνικού πολιτισμού, η Δωδώνη. Η ολυμπιακή φλόγα πριν φτάσει στο χώρο της Δωδώνης πέρασε από την Πίνδο και από την πρωτεύουσα της Ηπείρου, τα Ιωάννινα, όπου εκεί οργανώθηκε μία αξιοθαύμαστη γιορτή με το εντυπωσιακό κλείσιμο της συναυλίας του Νίκου Πορτοκάλογλου. Ο τελευταίος λαμπαδηδοδρόμος Παντελής Κολόκας, καθηγητής τότε ολυμπιακής παιδείας, έφτασε στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης συνοδευόμενος από εξήντα παιδιά που κρατούσαν κλάδους ελιάς καθώς και σημαϊάκια της πατρίδας μας και των Ολυμπιακών αγώνων. Τριάντα πέντε ιέρειες πέρασαν με μία εντυπωσιακή πομπή με βηματισμό και χάρη προς το χώρο του θεάτρου πριν την άφιξη τη φλόγας και περίμεναν στον χώρο όπου η πρωθιέρεια στεφάνωσε τον λαμπαδηδρόμο πριν εκείνος ανάψει το βωμό. Ακολούθησαν απαγγελίες και μία συναυλία κλασσικής μουσικής, ενώ οι ιέρειες έραιναν το χώρο και τους θεατές με ροδοπέταλα. Την επόμενη μέρα η Ολυμπιακή Φλόγα συνέχισε τη διαδρομή της με λαμπαδηδρομία προς τη Θεσσαλία και περνώντας την Κατάρα κατέληξε στην Καλαμπάκα¹⁴⁴.

Ενθυμούμαι με μεγάλη συγκίνηση την τελετή της Ολυμπιακής Δωδωναίας Φλόγας 2004 γιατί συμμετείχα και εγώ ως παιδί στην ηλικία των εννέα ετών, ένα από τα εξήντα παιδιά της τελετής για να υποδεχτούμε την Ολυμπιακή Φλόγα. Συμμετείχαν και άλλοι εθελοντές από τον τόπο καταγωγής μου τους Μελιγγούς του Δήμου Δωδώνης καθώς και από τα υπόλοιπα γύρω χωριά και μαζί ήταν και η θεία μου Όλγα Ι. Κωστούλα ως ιέρεια. Υποδεχθήκαμε με μεγάλη περηφάνια και χαρά την ολυμπιακή φλόγα στο χώρο του Αρχαίου θεάτρου. Τα παιδιά φορούσαμε ειδική ενδυμασία που αποτελούνταν από μπλέ σορτσάκι και άσπρη μπλούζα με τα σήματα των ολυμπιακών αγώνων. Ακόμη θυμάμαι με πόσο καμάρι και περηφάνια ανέμιζα τις σημαίες της Ελλάδας και των Ολυμπιακών Αγώνων (Εικόνες 33 και 34).

---

¹⁴⁴Βλ. http://www.bbc.co.uk/greek/domesticnews/story/2004/07/printable/040730_flame.shtml

2.5 Αναστήλωση του Αρχαίου Θεάτρου Δωδώνης και θεατρικές παραστάσεις μέχρι σήμερα

Το 1999, μετά την πτώση ενός ορθοστάτη του β' διαζώματος, με απόφαση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (Κ.Α.Σ.), απαγορεύτηκαν οι παραστάσεις και γενικότερα η άνοδος των επισκεπτών στο κοίλο για την προστασία του θεάτρου¹⁴⁵. Το μνημείο ωστόσο όπως και ολόκληρος ο αρχαιολογικός χώρος παρέμεινε ανοιχτό μόνο για επίσκεψη.

Τα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης αντιμετωπίζουν προβλήματα διάβρωσης και αποσάθρωσης του δομικού τους υλικού. Οι εργασίες αναστήλωσης που ξεκίνησαν το 2000 συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Σχεδόν 21 χρόνια κλείνει το μεγάλο αυτό έργο της αναστήλωσης του αρχαίου θεάτρου, συμπεριλαμβανομένων και των επεμβάσεων σε άλλα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου Δωδώνης. Στο πλαίσιο αυτού του στόχου έχουν ανατεθεί και ολοκληρωθεί οι κάτωθι μελέτες¹⁴⁶:

1. Μελέτη συντήρησης των επιφανειών του κοίλου.
2. Μελέτη κλιματολογικών δεδομένων του αρχαίου θεάτρου
3. Μελέτη αρχιτεκτονικής τεκμηρίωσης και άρσης ετοιμορροπιών του σκηνικού οικοδομήματος.
4. Μελέτη στερέωσης των τοίχων της ρωμαϊκής αρένας.
5. Μελέτη στερέωσης και αποκατάστασης του αρχαίου θεάτρου

Στα μέσα της δεκαετίας του 2000 τοποθετήθηκε σε μικρή απόσταση από το αρχαίο θέατρο το λυόμενο θέατρο χωρητικότητας 3.000 θέσεων κοντά στο δρόμο, το οποίο όμως ποτέ δεν αγκαλιάστηκε από τους κατοίκους της περιοχής. Σε αυτό έχουν φιλοξενηθεί ελάχιστες εκδηλώσεις, ενώ τα τελευταία χρόνια είναι σε πολύ άσχημη κατάσταση. Την τελευταία φορά τον Αύγουστο του 2011 παρουσιάστηκε στο

---

¹⁴⁵ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

¹⁴⁶ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

λυόμενο θέατρο το πρώτο έργο του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, ‘Τα μάγια της πεταλούδας’.

Το αρχαίο θέατρο άνοιξε ξανά τον Ιούλιο του 2015, με το υπουργείο Πολιτισμού να διαθέτει για το κοινό 1000 θέσεις και με τις αναστηλωτικές εργασίες να συνεχίζονται¹⁴⁷. Το ευρύ κοινό έπρεπε να δηλώσει συμμετοχή λόγω του περιορισμού των θέσεων. Έτσι το αρχαίο θέατρο μετά από μία μεγάλη περίοδο «άνοιξε» συμβολικά για την παράσταση του έργου του Αισχύλου ‘*Προμηθέας Δεσμώτης*’ του ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων, σε σκηνοθεσία Κώστα Φιλίππου και τον Τάσο Νούσια στον πρωταγωνιστικό ρόλο (Εικόνα 35). Η λειτουργία του περιορίστηκε μόνο στις έτοιμες τέσσερις κερκίδες του Α΄ διαζώματος, ενώ η Επιστημονική Επιτροπή Δωδώνης με πρόεδρο τον αρχιτέκτονα Γιώργο Σμύρη πρότεινε τους όρους χρήσης με μία σειρά μέτρων για την προστασία του μνημείου και των θεατών. Για αυτό το λόγο οι παραστάσεις δόθηκαν το απόγευμα μόνο με το φυσικό φως (7 με 9 το απόγευμα), χωρίς τη χρήση τεχνητού φωτισμού και ηχητικής εγκατάστασης, τόσο για λόγους πρακτικούς (αφού το μνημείο είχε εργοταξιακή μορφή), όσο και για λόγους προσέγγισης του αυθεντικού τρόπου απόδοσης του αρχαίου δράματος¹⁴⁸. Στις 17 και 18 Ιουλίου πραγματοποιήθηκαν οι πρόβες και στις 19 Ιουλίου 2015 δόθηκε η παράσταση (Εικόνα 36).

Τα μέτρα αυτά προέβλεπαν μεταξύ άλλων ότι η κίνηση των θεατών θα γινόταν από συγκεκριμένη διαδρομή υπό τις οδηγίες των φυλάκων της τοπικής Εφορείας Αρχαιοτήτων, για την πρόσβασή τους στον οριοθετημένο με σκοινιά χώρο των αναστηλωμένων κερκίδων, ενώ παράλληλα θα έπρεπε να έχουν προηγηθεί εκτενείς καθαρισμοί και να έχουν απομακρυνθεί οι λίθοι από τα εδώλια ώστε να είναι επισκέψιμος ο χώρος. Επίσης προέβλεπαν να μην χρησιμοποιούνται σκηνικά παρά μόνο υφάσματα, σκαμπό και ελαφριές ξύλινες κατασκευές. Το γεγονός ότι το αίτημα στο Συμβούλιο προήλθε από τοπικό φορέα (το ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων) λειτούργησε

---

¹⁴⁷ Βλ. <https://typos-i.gr/>. «Η πρώτη παράσταση στο αρχαίο θέατρο Δωδώνης» Online δημοσίευμα. Διαθέσιμο: <https://typos-i.gr/article/h-prwth-parastash-sto-arxaio-8eatro-dwdwnhs> (Τελευταία επίσκεψη 07-03-2021).

¹⁴⁸ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

θετικά ως προς τη συγκεκριμένη παραχώρηση λόγω του συμβολικού χαρακτήρα της επιλογής¹⁴⁹.

Ήταν πολύ συγκινητικό που μετά από 17 χρόνια σιωπής, ο λόγος του αρχαίου δράματος αντήχησε ξανά στο Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης. Μεταξύ των καλεσμένων ήταν και ο αποβιώσας το 2018 Σπύρος Μερκούρης, επίτιμος πρόεδρος σχεδόν για είκοσι χρόνια του Δικτύου Πολιτιστικών Πρωτευουσών της Ευρώπης και αδελφός της αείμνηστης Μελίνας Μερκούρη.

Στη συνέχεια ακολούθησαν και τα επόμενα χρόνια θεατρικές παραστάσεις και διάφορες άλλες εκδηλώσεις όπως συνεχίζονται μέχρι και σήμερα με τα απαραίτητα μέτρα και τον περιορισμένο αριθμό θέσεων.

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων με υπεύθυνο αρχαιολόγο τον κ. Χ.Κλείτσα στα πλαίσια της συμμετοχής της στον τριήμερο εορτασμό των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΗΠΚ) μαζί με πολλούς συνεργαζόμενους φορείς όπως το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού διοργάνωσε στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης στις 28 Σεπτεμβρίου 2019 την παράσταση 'Το ταξίδι της Αντιγόνης: Από τον Σοφοκλή στον Ζαν Ανουί κι από το χαρτί στη σκηνή' (Εικόνα 37). Η παράσταση υλοποιήθηκε από την ομάδα "Σύνθεση – Θεατρική Σκηνή Ηπείρου" σε σκηνοθεσία Γιώργου Νάκου. Η καινοτομία της παράστασης ήταν ότι η Αντιγόνη έκανε ένα ταξίδι από την αρχαιότητα στο σήμερα και από την Ελλάδα σε όλη την Ευρώπη αλλά και σε όλο τον κόσμο. Τα μέλη της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας συνάντησαν την ηρωίδα του Σοφοκλή μέσα από τη διαδικασία της πρόβας και του στησίματος μιας παράστασης, παρουσιάζοντας αποσπάσματά της. Άλλη καινοτομία κατά τη διάρκεια της παράστασης ο σκηνοθέτης παρέμβαινε στη σκηνή ζωντανά και ανέλυε δραματουργικά τα δύο κείμενα εντοπίζοντας διαφορές και ομοιότητες στην πλοκή και το ύφος¹⁵⁰.

---

¹⁴⁹ Βλ. <https://www.archaiologia.gr>

¹⁵⁰ Βλ. <https://el-gr.facebook.com/amiogr>

Στο τέλος οι θεατές έκαναν οι ίδιοι ένα ταξίδι από την κερκίδα του θεάτρου στη σκηνή και από τη θέση του θεατή στη θέση του ηθοποιού και δημιουργού συμμετέχοντας στα πολιτιστικά δρώμενα (Εικόνα 38).

2.5.1 Φεστιβάλ Δήμου Δωδώνης

Αυτή η πολιτιστική επανεκκίνηση για τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης θα οδηγήσει το έτος 2017 στη διοργάνωση του 1ου Φεστιβάλ της Δωδώνης, το οποίο συνδιοργάνωσαν ο Δήμος Δωδώνης, η Περιφέρεια Ηπείρου, το Πνευματικό Κέντρο Δωδώνης και με την υποστήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων. Σκοπός του φεστιβάλ είναι να αναδείξει και πάλι με εκδηλώσεις και παραστάσεις το θέατρο μετά από τόσα χρόνια αφάνειας. Να ζωντανέψει και πάλι ο αρχαίος ελληνικός λόγος μέσα σε στον χώρο που του ανήκει¹⁵¹.

Έτσι στις 10 Ιουλίου 2017 και ώρα 21.15 (πάλι το βράδυ όπως παλιά) δόθηκε η πρώτη παράσταση «Θουκυδίδης Δραματικός: Πόλεμος βίαιος Διδάσκαλος» από το θέατρο Τέχνης Κάρολος Κουν, βασισμένη σε αποσπάσματα της Ιστορίας του Θουκυδίδη και με ελεύθερη είσοδο για το κοινό. Στην παράσταση συμμετείχαν σπουδαστές και απόφοιτοι δραματικών σχολών και κλασικών γραμμάτων από Ελλάδα, Τουρκία και ΗΠΑ. Ακολούθησε στις 12 Ιουλίου 2017 στο αρχαίο στάδιο μία εντυπωσιακή βραδιά τζαζ με τους Τάκη Φαραζή Trio και Jürgen Brunner (τρομπέτα/φιλικόρνο) υπό τη σκέπη του «Ελληνοαυστριακού Μουσικού Καλοκαιριού». Στις 31 Ιουλίου, στον χώρο της ιεράς οικίας, εμφανίστηκε η μουσικός Ros Bandt, τιμώμενη καλλιτέχνης της Animart των Δελφών, και στις 7 Αυγούστου, στο αρχαίο στάδιο πραγματοποιήθηκε βραδιά ποίησης και τραγουδιού αφιερωμένη στον έρωτα. Εκείνη τη χρονιά στις 22 και 23 Ιουλίου εγκαινιάστηκε στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης το 1ο «Φεστιβάλ Αρχαίου Δράματος» στην Ήπειρο με την παράσταση της 'Μήδειας' του Ευρυπίδη¹⁵².

Στο 2^ο Φεστιβάλ Δωδώνης το επόμενο έτος πραγματοποιήθηκαν ανάλογες εντυπωσιακές εκδηλώσεις. Στις 30 Ιουλίου 2018 δόθηκε μία συναυλία από την Ορχήστρα Σύγχρονης Μουσικής της ΕΡΤ η οποία παρουσίασε τα "Πορτρέτα

¹⁵¹ Βλ. <https://www.dodoni.gr/>

¹⁵² Βλ. <https://www.dodoni.gr/>

Γυναικών" του Θεωδωρή Λεμπέση. Στις 5 Αυγούστου φιλοξενήθηκε η 'Ηλέκτρα' του Σοφοκλή από το Εθνικό Θέατρο, στις 12 Αυγούστου 2018 η "Ελένη" του Γιάννη Ρίτσου, σε σκηνοθεσία του Δήμου Αβδελιώδη και στις 26 Αυγούστου 2018 η εκδήλωση 'Κάθε νύχτα είναι μόνο μια σελίδα' με τον Νότη Μαυρουδή και τη Νένα Βενετσιάνου¹⁵³.

Μετά από αυτές τις δύο επιτυχημένες χρονιές που «ξύπνησαν» τα μνημεία της Δωδώνης οι κάτοικοι της περιοχής περιμένουν κάθε χρόνο με ανυπομονησία τι θα επακολουθήσει κάθε καλοκαίρι στην αρχαία Δωδώνη. Με απόλυτη επιτυχία στέφθηκε και το 3^ο Φεστιβάλ Δωδώνης 2019, το οποίο ξεκίνησε στις 3 Ιουλίου με τη Συμφωνική Ορχήστρα της Σόφιας. Η κορύφωση του φεστιβάλ ήταν οι παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου με την τριλογία 'Ορέστεια' του Αισχύλου, στις 12 & 13 Ιουλίου 2019 και ώρα 9 μ.μ. Στις 25 Ιουλίου 2018 δόθηκε πάλι από την Ορχήστρα Σύγχρονης Μουσικής της ΕΡΤ η συναυλία 'Ρέκβιεμ στον Μεγάλο Πόλεμο'. Στις 1 Αυγούστου παρουσιάστηκε η παράσταση 'Το Τάβλι' του Δημήτρη Κεχαΐδη από το ΔΗΠΕΘΕ Κοζάνης και στις 15 του ίδιου μήνα η 'Συναυλία στο φως της Αυγουστιάτικης Πανσελήνου' του Δ.Παπαδημητρίου. Το 3^ο φεστιβάλ Δωδώνης έκλεισε με την εντυπωσιακή συναυλία στις 9 Σεπτεμβρίου και με ελεύθερη είσοδο για το κοινό από την παγκοσμίου φήμης Singapore Chinese Orchestra. Η Κινεζική Συμφωνική Ορχήστρα της Σιγκαπούρης έχει ως επικεφαλής τον Πρωθυπουργό της χώρας Lee Hsien Loong και αποσκοπεί στη διατήρηση του παραδοσιακού κινέζικου στοιχείου και τον εμπλουτισμό του παγκόσμιου ρεπερτορίου με το στοιχείο αυτό. Πραγματοποίησε στη Δωδώνη τον μοναδικό της σταθμό στην Ελλάδα, υπό τη μουσική διεύθυνση του μόνιμου αρχιμουσικού της Tsung Yeh και με 72 μουσικούς επί σκηνής και περισσότερους από 85 συντελεστές συνολικά¹⁵⁴.

Πέρυσι παρόλο που διανύαμε τον πρώτο χρόνο της τρέχουσας παγκόσμιας πανδημίας της νόσου του κορωνοϊού 2019 ο Δήμος Δωδώνης σε συνεργασία με το Πνευματικό του Κέντρο συνέχισε με επιτυχία το θεσμό με το 4^ο Φεστιβάλ Δωδώνης

---

¹⁵³ Βλ. <https://pkdodonis.gr/2o-festival-dodonis-3/>

¹⁵⁴ Βλ. <https://pkdodonis.gr/3o-diethnes-festival-dodonis/>

τηρώντας τα απαραίτητα μέτρα για την ασφάλεια των καλλιτεχνών και των θεατών. Την Τετάρτη 29 Ιουλίου η Ορχήστρα Σύγχρονης Μουσικής της ΕΡΤ επισκέφτηκε και πάλι το αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης με το σκηνικό μονόλογο του μεγάλου μας ποιητή Γιάννη Ρίτσου 'Η σονάτα του σεληνόφωτος'. Στις 3 Αυγούστου 2020 δόθηκε η παράσταση 'Πέρσες' του Αισχύλου από το Εθνικό Θέατρο, στις 5 Αυγούστου δόθηκε μία μπαρόκ όπερα "Η Κιβωτός του Νώε" και στις 9 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε η παράσταση 'Λυσιστράτη' από το Εθνικό Θέατρο¹⁵⁵.

Σας παραθέτω ένα συνοπτικό πίνακα των παραστάσεων στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης μετά την επανεκκίνησή του το 2015 :

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΕΤΟΣ	ΗΜ/ΝΙΑ	ΧΩΡΟΣ	ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ
'Προμηθέας Δεσμώτης' του Αισχύλου ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων	2015	29 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων
«Θουκυδίδης Δραματικός: Πόλεμος βίαιος Διδάσκαλος» Θέατρο Τέχνης Κάρολος Κουν	2017	10 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	1 ^ο Φεστιβάλ Δωδώνης
'Μήδεια' του Ευρυπίδη Συνεργασία του ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων με το Θέατρο Τέχνης	2017	22 και 23 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	1ο «Φεστιβάλ Αρχαίους Δράματος» στην Ήπειρο
Συναυλία 'Πορτρέτα Γυναικών' Ορχήστρα Σύγχρονης Μουσικής της ΕΡΤ	2018	30 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	2 ^ο Φεστιβάλ Δωδώνης
'Ηλέκτρα' του Σοφοκλή	2018	5 Αυγούστου	Αρχαίο	2 ^ο Φεστιβάλ

¹⁵⁵ Βλ. <https://pkdodonis.gr/4o-diethnes-festival-dodonis/>

Εθνικό Θέατρο			Θέατρο Δωδώνης	Δωδώνης
"Ελένη" του Γιάννη Ρίτσου Δήμος Αβδελιώδης	2018	12 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	2° Φεστιβάλ Δωδώνης
‘Κάθε νύχτα είναι μόνο μια σελίδα’ Νότης Μαυρουδής, Νένα Βενετσιάνου	2018	26 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	2° Φεστιβάλ Δωδώνης
Συμφωνική Ορχήστρα της Σόφιας	2019	3 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	3° Φεστιβάλ Δωδώνης
‘Ορέστεια’ του Αισχύλου, Εθνικό Θέατρο	2019	12 & 13 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	3° Φεστιβάλ Δωδώνης
Συναυλία ‘Ρέκβιεμ στον Μεγάλο Πόλεμο’ Ορχήστρα Σύγχρονης Μουσικής της ΕΡΤ	2019	25 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	3° Φεστιβάλ Δωδώνης
‘Το Τάβλι’ του Δημήτρη Κεχαΐδη ΔΗΠΕΘΕ Κοζάνης	2019	1 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	3° Φεστιβάλ Δωδώνης
‘Συναυλία στο φως της Αυγουστιάτικης Πανσελήνου’, Δ.Παπαδημητρίου	2019	15 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	3° Φεστιβάλ Δωδώνης
Συναυλία από την Κινεζική Συμφωνική Ορχήστρα της Σιγκαπούρης	2019	9 Σεπτεμβρίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	3° Φεστιβάλ Δωδώνης
‘Το ταξίδι της Αντιγόνης: Από τον Σοφοκλή στον Ζαν Ανουίγ κι από το χαρτί στη σκηνή’. Ομάδα "Σύνθεση – Θεατρική Σκηνή	2019	28 Σεπτεμβρίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων

Ηπείρου"				
‘Η σονάτα του σεληνόφωτος’ Ορχήστρα Σύγχρονης Μουσικής της ΕΡΤ	2020	29 Ιουλίου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	4 ^ο Φεστιβάλ Δωδώνης
‘Πέρσες’ του Αισχύλου Εθνικό Θέατρο	2020	3 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	4 ^ο Φεστιβάλ Δωδώνης
Μπαρόκ όπερα ‘Η Κιβωτός του Νώε’	2020	5 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	4 ^ο Φεστιβάλ Δωδώνης
‘Λυσιστράτη’ του Αριστοφάνη Εθνικό Θέατρο	2020	9 Αυγούστου	Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης	4 ^ο Φεστιβάλ Δωδώνης

Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες από την αρχαιολογική υπηρεσία να ενταχθεί ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης στα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

2.6 Η παιδευτική λειτουργία των αρχαίων θεατρικών παραστάσεων

2.6.1 Σύντομη περιγραφή αρχαίων θεατρικών παραστάσεων στους μαθητές

Στις αρχαίες θεατρικές παραστάσεις έπαιζαν οι υποκριτές και ο χορός και αυτοί ήταν οι βασικότεροι συντελεστές της. Επίσης υπήρχαν και οι κομπάρσοι, που λέγονταν βουβά πρόσωπα. Οι υποκριτές ήταν αποκλειστικά άντρες και υποδύοντας και τους αντρικούς και τους γυναικείους ρόλους. Κάθε υποκριτής έπαιζε πάνω από ένα ρόλο στην παράσταση. Οι υποκριτές φορούσαν έναν μακρύ χιτώνα που έφτανε ως τους αστραγάλους στους αντρικούς αλλά και στους γυναικείους ρόλους, ο οποίος ήταν διαφορετικός από τον χιτώνα της καθημερινής ζωής. Τα παπούτσια τους ήταν μπότες από μαλακό δέρμα, ενώ στις κωμωδίες εμφανίζονταν ξυπόλητοι. Οι υποκριτές ύψωναν τον τόνο της φωνής τους ανάλογα με αυτά που ήθελαν να εκφράσουν, τον πόνο και έδιναν έμφαση στα λόγια τους. Η δυνατή και καθαρή φωνή ήταν ένα

απαραίτητο προσόν για τους υποκριτές για να ακούγονται μέχρι τις ψηλότερες θέσεις του κοίλου¹⁵⁶.

Ο χορός ήταν μία ομάδα αντρών, η οποία τραγουδούσε και χόρευε συντονισμένα. Στην ομάδα υπήρχε ένας κορυφαίος χορευτής που έπρεπε να συντονίζει τους υπόλοιπους. Ο χορός παρέμενε στην ορχήστρα από την αρχή μέχρι το τέλος του έργου. Όλα τα μέλη του χορού υποδύοντας τον ίδιο ρόλο κάθε φορά (γυναίκες, γέροντες, βοσκοί, κυνηγοί, κ.α.) και φορούσαν και τα αντίστοιχα προσαρμοσμένα στο ρόλο κοστούμια. Το βασικό κοστούμι τους ήταν ένας απλός χιτώνας ή κάποιες φορές διακοσμημένος. Στα σατυρικά δράματα φορούσαν μία ολόσωμη εφαρμοστή φόρμα στο χρώμα του δέρματος και από πάνω ένα κοντό παντελόνι φτιαγμένο από δέρμα κατσίκας, ήταν μεταμφιεσμένοι σε Σατύρους. Στις αρχαίες κωμωδίες τα κοστούμια τους πολύ συχνά θύμιζαν ζώα ή έντομα. Ο βηματισμός του τραγικού χορού ήταν αργός, σοβαρός και επιβλητικός ενώ σε κάποιες περιπτώσεις κινούνταν γρήγορα και άτακτα δείχνοντας αναστάτωση. Η κίνησή του άλλες φορές φανέρωνε χαρά, άλλες στενοχώρια ή φόβο και συμβάδιζε με τους στίχους που τραγουδούσαν¹⁵⁷.

Οι υποκριτές και τα μέλη του χορού έπαιζαν φορώντας προσωπεία, δηλαδή θεατρικές μάσκες από λινό ύφασμα και γύψο. Το προσωπείο δημιουργούσε στον υποκριτή ένα πρόσωπο χωρίς ατομικά χαρακτηριστικά και αυτό τους βοηθούσε και στις πολλές εναλλαγές ρόλων που είχαν στο ίδιο έργο. Στις κωμωδίες τα προσωπεία είχαν υπερβολικά και παραμορφωμένα χαρακτηριστικά για να προκαλούν το γέλιο των θεατών¹⁵⁸.

Οι αρχαίοι θεατρικοί χαρακτήρες μεταφέρθηκαν και στην τέχνη και έτσι άρχισαν να κατασκευάζονται τα 'ειδώλια', δηλαδή πήλινα αγαλματίδια που παρίσταναν τους πιο δημοφιλείς χαρακτήρες της κωμωδίας. Τέτοια ευρήματα είχαμε και στη Δωδώνη.

---

¹⁵⁶ Βλ. <http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaidetikoyliko/entupa/--8/--9>

¹⁵⁷ Βλ. <http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaidetikoyliko/entupa/--8/--9>

¹⁵⁸ Βλ. <http://ancienttheater.culture.gr/el/parastaseis-arxaiotita>

Σαν σκηνικό στις αρχαίες θεατρικές παραστάσεις χρησίμευε το φυσικό τοπίο γύρω από το θέατρο και οι θύρες από τις οποίες έμπαιναν και έβγαιναν οι υποκριτές. Χρησιμοποιούνταν επίσης θεατρικά μηχανήματα και ξύλινες κατασκευές επάνω σε ρόδες ή γερανοί για την μεταφορά στην ορχήστρα των ρόλων των θεών.

Οι αρχαίες θεατρικές παραστάσεις οργανώνονταν πάντα στο πλαίσιο κάποιας θρησκευτικής γιορτής και στη Δωδώνη εντάσσονταν στους δραματικούς αγώνες των 'Ναίων'. Ξεκινούσαν πολύ νωρίς το πρωί και έπρεπε να έχουν ολοκληρωθεί στη διάρκεια της μέρας, δηλαδή όσο υπήρχε το φυσικό φως. Για αυτό το λόγο οι θεατές έφταναν στο θέατρο πριν καν ξημερώσει και έφευγαν με την δύση του ηλίου, δηλαδή παρακολουθούσαν παραστάσεις όλη τη μέρα. Με το φυσικό φως οι θεατές είχαν άμεση οπτική επαφή με το φυσικό περιβάλλον γύρω από το θέατρο και είχαν τη δυνατότητα να συνδέσουν εύκολα τα γεγονότα που έβλεπαν με τα στοιχεία της φύσης γύρω τους. Όταν ένας υποκριτής έμπαινε στην σκηνή από την δεξιά θύρα του θεάτρου της Δωδώνης, σήμαινε ότι ερχόταν από την πόλη ή από την αγορά της πόλης. Ενώ αν έμπαινε από την αριστερή θύρα που σε αυτή την πλευρά είναι τα χωράφια οι θεατές αντιλαμβάνονταν ότι ερχόταν από τους αγρούς. Τα διαλείμματα ανάμεσα στις παραστάσεις ήταν σύντομα και οι θεατές δεν είχαν τον απαραίτητο χρόνο να σηκωθούν από τις θέσεις τους για να φάνε κάτι. Έτσι κατά τη διάρκεια τους καταλάωναν τρόφιμα που είχαν φέρει μαζί τους¹⁵⁹.

Σε κάποια αρχαία θεατρικά έργα υπήρχαν και ρόλοι παιδιών, τους οποίους υποδύονταν νεαρά αγόρια. Αυτά ήταν πάνω στη σκηνή σαν βουβά πρόσωπα.

Οι δάσκαλοι ήταν αυτοί που πρώτοι ασχολήθηκαν στις αρχές του εικοστού αιώνα με το ανέβασμα αρχαίων δραμάτων και κυρίως τραγωδιών. Πίστευαν ότι η αναπαράσταση του αρχαίου ποιητικού λόγου είναι η καταλληλότερη μέθοδος

---

¹⁵⁹ Βλ. Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, *24-grammata-gia-mia-theatriki-parastasi-tis-arxaiotitas.pdf*, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Μουσείων, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Αθήνα 2015 (<http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpraideftikoyliko/entupa/--8/--9/13-24-grammata-gia-mia-theatriki-parastasi-tis-arxaiotitas-1/file>), (Ανάκτηση Μάρτιος 2021), σσ. 5-61.

διδασκαλίας για την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και της ιστορίας. Από αυτούς τους εμπνευσμένους δασκάλους αναδείχθηκαν οι πανεπιστημιακοί Αλέξανδρος Ρίζος-Ραγκαβής, αρχαιολόγος που ανέπτυξε τις θεωρητικές του ανησυχίες για τη σκηνική αναβίωση του αρχαιοελληνικού θεάτρου στην ύπαιθρο και ο Γεώργιος Μιστριώτης, φιλόλογος που ίδρυσε και την 'Εταιρεία Υπέρ της Διδασκαλίας των Αρχαίων Δραμάτων'. Ο Γεώργιος Μιστριώτης είναι από τους πρώτους που εξέφρασε δημόσια την άποψη ότι οι παραστάσεις πρέπει να δίνονται στα αρχαία θέατρα καθώς αποτελούν το φυσικό χώρο παρουσίασής τους¹⁶⁰.

Η επίδραση της ελληνικής αρχαιότητας στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας είναι ένα θέμα που έχει απασχολήσει πολλούς εκπαιδευτικούς και λογοτέχνες.

2.6.2 Τι κερδίζει ο μαθητής παρακολουθώντας μία θεατρική παράσταση στην Δωδώνη

Είναι ένα μεγάλο θέμα που έχει προσεγγιστεί και σε άλλα σημεία ανάπτυξης αυτής της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας συνδυαστικά με τις εκπαιδευτικές δράσεις στη Δωδώνη. Συγγράφοντας όμως σε αυτό το σημείο συνδεδεμένα με την παιδευτική λειτουργία των αρχαίων θεατρικών παραστάσεων, δεν μπορώ να παραλείψω να αναφέρω τη συμβολή στην ανάπτυξη της ολοκλήρωσης της προσωπικότητας του παιδιού μέσα από το θέατρο αλλά και της ψυχοπνευματικής του ανάπτυξης.

Τα παιδιά από τη νηπιακή τους ηλικία αναπαριστούν ρόλους, αυτοσχεδιάζουν και μιμούνται φωνές αλλά και ότι τα εντυπωσιάζει. Η εξοικείωσή τους με τις αρχαίες θεατρικές παραστάσεις μπορεί να γίνει από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού.

Οι αρχαίες θεατρικές παραστάσεις συντελούν στην γλωσσική ανάπτυξη των μαθητών και την καλλιέργεια της φαντασίας τους. Για αυτό το λόγο θα αναπτύξω την

---

¹⁶⁰ Βλ. Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, *Ματιές στην αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη Ελλάδα.pdf*, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Μουσείων, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Αθήνα 2015 (<http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaideftikoyliko/entupa/--14/--15/26-maties-stin-anavivsi-tou-archaiou-dranatos-stin-neoteri-ellada-1/file>), (Ανάκτηση Μάρτιος 2021), σσ. 5-75.

(ζ) εκπαιδευτική δράση ‘Αρχαία ελληνική τραγωδία για παιδιά’ στο τέταρτο Κεφάλαιο αυτής της εργασίας. Οι μαθητές παρακολουθώντας μία αρχαία παράσταση διαπιστώνουν ότι υπάρχουν και άλλες μορφές έκφρασης εκτός από το λόγο, η μουσική και ο χορός. Προσλαμβάνουν μοναδικά ερεθίσματα από τα σκηνικά, τα κοστούμεια των ηθοποιών και τα ηχητικά ακούσματα μέσα στη φύση, τα οποία δεν μπορούν να αποκτήσουν σε άλλες μορφές ψυχαγωγίας (π.χ. τηλεόραση, το κλειστό θέατρο στην πόλη, κ.α.). Όλα αυτά τα ερεθίσματα που δέχονται συμβάλουν στην πνευματική τους ανάπτυξη αλλά και στην κοινωνικοποίησή τους αφού μοιράζονται αυτά που βλέπουν με τους συμμαθητές του.

Μία αρχαία θεατρική παράσταση αναφέρεται σε πρόσωπα, πράγματα, ιδέες, αξίες και θεσμούς της αρχαιότητας. Τα παιδιά προσλαμβάνουν όλα αυτά τα στοιχεία με αποτέλεσμα να πραγματοποιεί ευρύτατα παιδευτικό ρόλο. Άλλωστε το θέατρο σημαίνει ουσιαστικά παιδεία¹⁶¹. Ο ρόλος του δεν είναι μόνο μορφωτικός αφού μαθαίνουν μέσα από αυτό αλλά και ψυχαγωγικός. Οι μαθητές εντυπωσιάζονται από την παράσταση, ταυτίζονται με τους ήρωες και βιώνουν τις πράξεις τους¹⁶².

Εν κατακλείδι οι αρχαίες θεατρικές παραστάσεις με τον τρόπο τους περνούν μηνύματα για ηθικές αξίες και γενικότερα περιγράφουν γεγονότα και την καθημερινή ζωή στην αρχαιότητα και έτσι γίνονται ένα ισχυρό διδακτικό εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών για την αρχαία ελληνική ιστορία. Τα παιδιά μέσα από αυτήν μεταφέρονται στο πνεύμα της αρχαίας Ελλάδας και βιώνουν μία διαφορετική εμπειρία.

Τέλος δεν θα πρέπει να ξεχαστεί η αναφορά της επαφής του παιδιού με το μοναδικό φυσικό περιβάλλον του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης και τις επιδράσεις που θα έχει αυτό στην ψυχοπνευματική του ανάπτυξη.

---

¹⁶¹ Βλ. J.O’ Toole, *Theatre in Education*, εκδ. Holdder and Stoughton, London 1974.

¹⁶² Βλ. Θ.Γραμματάς, *Το Θέατρο στο Σχολείο. Μέθοδοι διδασκαλίας και εφαρμογής*, εκδ.Ατραπός, Αθήνα 2004, σσ. 159-160.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Γενικά

Ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης είναι ένα μνημείο της Ηπείρου με μεγάλο εθνικό και παγκόσμιο ενδιαφέρον. Κάθε χρόνο τον επισκέπτονται χιλιάδες επισκέπτες και σε αυτόν εκπονούνται διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα από διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες αλλά και από κρατικούς και μη κρατικούς οργανισμούς. Στο κύριο μέρος της παρούσης εργασίας θα αναφέρω μερικά από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν εκπονηθεί τα τελευταία χρόνια από διάφορους φορείς.

3.1 Εκπαιδευτικό Ερευνητικό Πρόγραμμα για την Δωδώνη (ΠΤΔΕ)

Το Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ανέπτυξε με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου ένα εκπαιδευτικό ερευνητικό πρόγραμμα¹⁶³ της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη Δημοτικού) για τα μνημεία της Περιφέρειας Ηπείρου με επιστημονικά υπεύθυνο τον Ομότιμο Καθηγητή της Χαράλαμπο Κωνσταντίνου. Σκοπός του προγράμματος είναι η ανάδειξη και η αξιοποίηση των στοιχείων όλων των μνημείων της Περιφέρειας Ηπείρου και η διαμόρφωση πολιτιστικής ταυτότητας και συνείδησης στους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Για την υλοποίηση του προγράμματος πραγματοποιήθηκε η κατάλληλη πρωτογενής έρευνα, συλλογή και αξιοποίηση των στοιχείων των αρχιτεκτονικών μνημείων της Περιφέρειας Ηπείρου. Το στοιχεία που συλλέχθηκαν στη συνέχεια αξιολογήθηκαν και τεκμηριώθηκαν κατάλληλα σε επιμορφωτικές συναντήσεις του τμήματος έτσι

---

¹⁶³ Βλ. <http://mnimeia.ptde.uoi.gr/>

ώστε να προσαρμοστούν για παιδαγωγικό και διδακτικό ρόλο. Αυτό το εκπαιδευτικό υλικό αποτέλεσε τη βάση για την εκπόνηση ειδικά διαμορφωμένου εκπαιδευτικού υλικού (βιβλίο μαθητή, βιβλίο εκπαιδευτικού, DVD) για τα παρακάτω μνημεία της Ηπείρου.

Το εκπαιδευτικό υλικό του προγράμματος διατέθηκε και εφαρμόστηκε πιλοτικά σε 21 σχολικές μονάδες της Περιφέρειας Ηπείρου (42 τμήματα/τάξεις γενικής και ειδικής αγωγής). Η αξιοποίηση του υλικού δεν επιχειρήθηκε αποκλειστικά στο περιβάλλον της σχολικής τάξης ή του σχολείου, αλλά και στο πεδίο μέσω της βιωματικής αξιοποίησής του. Συγκεκριμένα, εκπαιδευτικοί και μαθητές, έχοντας προετοιμαστεί κατάλληλα, επισκέφθηκαν τους χώρους των μνημείων και συνέλλεξαν νέο υλικό για την εκπόνηση ερευνητικών σχεδίων (projects). Οι μαθητές, ως μικροί ερευνητές, με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών εργάστηκαν για την προετοιμασία και την παρουσίαση της ερευνητικής τους δουλειάς σε ειδικά σχεδιασμένες ημερίδες παρουσίασης.

Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος έχει αναπτυχθεί μία πλατφόρμα ασύγχρονης τηλεκπαίδευσης, βασισμένη στο ελεύθερο λογισμικό Moodle, για τη διεξαγωγή ηλεκτρονικών μαθημάτων μέσω διαδικτύου έτσι ώστε να αξιοποιηθεί δημιουργικά το υλικό του αποθετηρίου από μαθητές και εκπαιδευτικούς. Σε αυτή είναι αναρτημένο το σύνολο του υλικού (πρωτογενές ερευνητικό, εκπαιδευτικό και επιμορφωτικό υλικό καθώς και τα ερευνητικά σχέδια των 42 τμημάτων/τάξεων που συμμετείχαν αλλά και υλικό από τις ημερίδες επιμόρφωσης και αποτίμησης) προκειμένου να είναι δυνατή η αξιοποίησή του και από άλλες σχολικές μονάδες, εκπαιδευτικούς και μαθητές στις εκπαιδευτικές επισκέψεις τους στα μνημεία. Όλο αυτό το εκπαιδευτικό υλικό συνετέλεσε στη δημιουργία ενός ψηφιακού αποθετηρίου που βρίσκεται στην ιστοσελίδα <http://mnimeia-repo.ptde.uoi.gr>.

Οι συντελεστές του προγράμματος που συνεργάστηκαν με τον επιστημονικά υπεύθυνο Καθηγητή κ. Χ.Κωνσταντίνου ήταν τα παρακάτω μέλη ΔΕΠ:

- Γεώργιος Καψάλης (Καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων – πρώην Πρύτανης) υπεύθυνος εκπόνησης εκπαιδευτικού υλικού

- Αναστάσιος Εμβαλωτής (Καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων)
- Νίκος Κουρκουμέλης (Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων)
- Πολυξένη Μάντζου (Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΔΠΘ)
- Γιώργος Νικολάου (Καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πατρών)
- Γεώργιος Σμύρης (Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων)
- Μεταξούλα Μανικάρου (Μέλος ΕΔΙΠ ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων),

αλλά και διάφοροι άλλοι καταξιωμένοι εξωτερικοί συνεργάτες.

Το εκπαιδευτικό υλικό του συγκεκριμένου προγράμματος εστιάστηκε στα μνημεία της αρχαϊκής, βυζαντινής και μεταβυζαντινής και σύγχρονης αρχιτεκτονικής της Ηπείρου. Συγκεκριμένα δημιουργήθηκε το κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό για τα παρακάτω μνημεία:

- Νομός Άρτας (Το Γεφύρι της Άρτας, Η Παρηγορήτισσα Άρτας)
- Νομός Θεσπρωτίας (Η Μονή Γηρομερίου, Ο Πύργος της Κούλιας)
- Νομός Ιωαννίνων (Μαντείο και Θέατρο της Δωδώνης, Μονή Μολυβδοσκεπάστης, Τζαμί Ασλάν Πασά, Μονή Φιλανθρωπινών)
- Νομός Πρεβέζης (Το Κάστρο της Πάργας, Το Νεκρομαντείο, Το Ωδείο Νικόπολης)

Θα σταθώ εκτενέστερα στο εκπαιδευτικό υλικό που αναπτύχθηκε για τους μαθητές και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με το Μαντείο και το Θέατρο της Δωδώνης συνακόλουθα και με το θέμα της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας. Τα έντυπα αυτά είναι τα παρακάτω¹⁶⁴:

- α. "Μαντείο και Θέατρο της Δωδώνης". Βιβλίο εκπαιδευτικού (Εικόνα 39)
- β. "Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης". Βιβλίο για το μαθητή (Εικόνα 40)
- γ. "Μαντείο Δωδώνης". Βιβλίο για τον μαθητή (Εικόνα 41)

¹⁶⁴ Βλ. http://mnimeia.ptde.uoi.gr/ekpaideytika_senaria/nomos_ioanninon/mantio-theatro-dodonis/

Στη συνέχεια ακολουθεί η περιγραφή των τριών φάσεων υλοποίησης του εκπαιδευτικού προγράμματος:

Α΄φάση υλοποίησης:Δραστηριότητες στο σχολείο πριν την επίσκεψη στο Θέατρο

Με οδηγό το βιβλίο για το μαθητή "Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης" οι μαθητές στην πρώτη φάση του προγράμματος διδάσκονται τα μέρη και την αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου. Συμμετέχουν σε ομαδική δραστηριότητα κατανόησης χρησιμοποιώντας τα θρανία τους και τις καρέκλες με στόχο να μετατρέψουν τη τάξη τους σε ένα θέατρο αλλά και να αναγνωρίσουν τα μέρη του σε εικόνες που απεικονίζουν ένα αρχαίο θέατρο.

Επιπλέον για τη γνωριμία των μαθητών με τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης πριν την επίσκεψη χωρίστηκαν σε ομάδες εργασίας από τον εκπαιδευτικό με σκοπό να συλλέξουν πληροφορίες η κάθε ομάδα για ένα διαφορετικό μνημείο του. Έχει επιλεγεί το σύμβολο της σοφής κουκουβάγιας για να εξιστορήσει στα παιδιά την ιστορία της Δωδώνης και του θεάτρου καθώς και τις οικοδομικές φάσεις και το ιστορικό των ανασκαφών του.

Τα παιδιά συμμετείχαν σε δραστηριότητες με ερωτήσεις απομνημόνευσης και κατανόησης, με ερωτήσεις εφαρμογής σε κρυπτόλεξα και αντιστοιχίσεις αλλά και με αυτοσχεδιασμούς για την ανάπτυξη της φαντασίας τους.

Α΄φάση υλοποίησης:Δραστηριότητες στο σχολείο πριν την επίσκεψη στο Μαντείο

Με οδηγό το βιβλίο για το μαθητή "Μαντείο Δωδώνης" οι μαθητές στην πρώτη φάση του εκπαιδευτικού προγράμματος διδάσκονται για τους μάντεις και τα μαντεία στην αρχαιότητα. Εδώ έχει επιλεγεί το σύμβολο του μάντη Κάλχα για να μάθουν τα παιδιά για το μαντείο της Δωδώνης, τη μυθολογία της ίδρυσής του, τα είδη και τους διάφορους τρόπους μαντικής, την ιστορία της ιερής βελανιδιάς και τα χρηστήρια ελάσματα. Συνεχίζοντας ο μάντης Κάλχας τα ενημερώνει για τις διάφορες οικοδομικές φάσεις του μαντείου της Δωδώνης.

Τα παιδιά συμμετείχαν σε δραστηριότητες με ερωτήσεις κατανόησης και με ερωτήσεις αυτοσχεδιασμού αφού καλούνται να κάνουν την δική τους ερώτηση στο Μαντείο.

Β΄ φάση υλοποίησης: Επίσκεψη στο Θέατρο

Στη δεύτερη φάση του προγράμματος πραγματοποιήθηκε επίσκεψη με απόλυτο σεβασμό στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε τέσσερις ομάδες: αρχιτέκτονες, συντηρητές, φωτογράφοι και θεατές. Η κάθε ομάδα είχε αναλάβει τα ανάλογα καθήκοντα με σκοπό να προσεγγίσουν βιωματικά το χώρο, κρατούσε σημειώσεις και τραβούσε φωτογραφίες για τις μετέπειτα δραστηριότητες στο σχολείο.

Β΄ φάση υλοποίησης: Επίσκεψη στο Μαντείο

Στη δεύτερη φάση του προγράμματος πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο Μαντείο της Δωδώνης με τα παιδιά να έχουν μαζί τους σχεδιάγραμμα του χώρου του Ιερού της με τα έντεκα κτίριά της καθώς και επτά καρτέλες με πληροφορίες για κάποια από αυτά τα μνημεία.

Συμμετείχαν σε δραστηριότητες απομνημόνευσης, κατανόησης και εφαρμογής αναγνωρίζοντας στο χώρο ποιο είναι το κάθε μνημείο.

Γ΄ φάση υλοποίησης: Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη στο Θέατρο

Στην τρίτη φάση υλοποίησης του προγράμματος πραγματοποιήθηκε συζήτηση με τους μαθητές στο σχολείο και τους ζητήθηκε να καταγράψουν τα συναισθήματα και τις απόψεις τους από την επίσκεψη στο θέατρο.

Συμμετείχαν σε δραστηριότητες εικαστικού χαρακτήρα σχεδιάζοντας μία αφίσα για την προστασία του θεάτρου της Δωδώνης και μία πρόσκληση για τους κατοίκους της περιοχής σε εκδήλωση του σχολείου τους για την προστασία του θεάτρου της Δωδώνης. Στη συνέχεια ακολουθεί μία διδακτική θεματική ενότητα σχετικά με τα υπόλοιπα θέατρα της Ηπείρου.

Στο τέλος τα παιδιά συμμετέχουν στο διασκεδαστικό παιχνίδι τα έξι καπέλα της σκέψης του de bono (μπλε, άσπρο, κίτρινο, μαύρο, κόκκινο και πράσινο καπέλο).

Πρόκειται για μία απλή κι αποτελεσματική τεχνική, που ενισχύει την παραγωγικότητα και τη δημιουργικότητα. Οι μαθητές χωρίζονται σε έξι ομάδες και η κάθε ομάδα παίρνει το δικό της καπέλο. Η ομάδα με το μπλε καπέλο έχει τη γενική εποπτεία και κάνει μία πρόταση σχετικά με τι άλλο θέλουν να δουν τα παιδιά για το αρχαίο θέατρο. Η ομάδα με το άσπρο καπέλο δίνει τις πληροφορίες για τη Δωδώνη. Η ομάδα με το κίτρινο καπέλο θα κάνει μία αισιόδοξη θετική σκέψη για τη Δωδώνη ενώ αυτή με το μαύρο καπέλο θα κάνει μία αρνητική σκέψη για το μέλλον του θεάτρου. Τέλος η ομάδα με το κόκκινο καπέλο δηλώνει τα συναισθήματα από την επίσκεψη στο θέατρο και αυτή με το πράσινο καπέλο που δηλώνει τη δημιουργικότητα θα προτείνει κάποιες ιδέες για την προστασία του¹⁶⁵.

Γ' φάση υλοποίησης: Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη στο Μαντείο

Στην τρίτη φάση υλοποίησης του προγράμματος πραγματοποιήθηκε συζήτηση με τους μαθητές στο σχολείο και τους διδάχτηκε ο χρησμός που δίνονταν στα μαντεία στην αρχαιότητα. Διαβάζουν και εξηγούν κάποιους χρησμούς που διασώθηκαν. Συγκεκριμένα έρχονται σε επαφή με κάποιους από τους διαφορούμενους χρησμούς της Πυθίας.

Τα εκπαιδευτικά έντυπα του προγράμματος παρέχουν τις απαραίτητες ιστορικές και αρχαιολογικές πληροφορίες και έχουν πλούσια εικονογράφηση για το ενδιαφέρον των μαθητών και την προαγωγή της κριτικής σκέψης. Είναι ευανάγνωστα και κατανοητά στους μαθητές με καλή δομή. Η διδακτική μεθοδολογία στηρίζεται στις ερωτήσεις, στις εργασίες και δράσεις παραγωγής λόγου και στις βιωματικές δράσεις ενώ εξέχουσα θέση έχουν και οι ομαδικές εργασίες.

Το βιβλίο για τον εκπαιδευτικό με τίτλο "Μαντείο και Θέατρο της Δωδώνης" παρέχει όλες τις πληροφορίες που είναι αναγκαίες για τη διδασκαλία των παραπάνω

---

¹⁶⁵ Μ.Μανικάρου, *Αλλάζοντας έξι καπέλα... έξι χρώματα. Η αξιοποίηση της τεχνικής των «έξι καπέλων σκέψης» του Edward De Bono στην προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων*, Κείμενα, Τεύχος 28, Ιωάννινα 2018, Ανακτήθηκε από <http://keimena.ece.uth.gr>, σσ. 3-10.

θεματικών ενοτήτων σχετικά με το αρχαίο θέατρο και το Μαντείο της Δωδώνης καθώς και την απαιτούμενη βιβλιογραφία. Τα σχέδια διδασκαλίας που αναλύονται είναι δομημένα, πλήρη και με πολλές λεπτομέρειες ενώ γίνεται η απαραίτητη σύνδεση με τα διάφορα σχολικά μαθήματα στο Δημοτικό.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με το όνομα 'Επίσκεψη στο Μαντείο της Δωδώνης' συμμετείχε στην περιοδική έκθεση στο Μουσείο της Ακρόπολης με τίτλο 'δωδώνη. το μαντείο των ήχων'. Σκοπός της έκθεσης ήταν να κάνει ευρύτερα γνωστό το αρχαιότερο ελληνικό μαντείο, τον τρόπο λειτουργίας του και τη σημασία του στον αρχαίο κόσμο. Η έκθεση στο διάστημα που διήρκησε από τις 20 Ιουνίου 2016 μέχρι τις 10 Ιανουαρίου 2017 έδινε τη δυνατότητα συμμετοχής των σχολείων σε αυτό το πρόγραμμα¹⁶⁶.

3.2 Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων

Στην αρμοδιότητα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων περιλαμβάνονται το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, το Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων, ο χώρος του Κάστρου και ο Αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης. Σύμφωνα με την εκπαιδευτική της πολιτική κάθε χρόνο πραγματοποιούνται στα μουσεία και στους χώρους αρμοδιότητας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις για τα παιδιά αλλά και τους ενήλικες, αλλά θα επικεντρωθώ σε αυτές που αφορούν μόνο τα παιδιά συνακόλουθα και με το θέμα της εργασίας μου. Οι εκπαιδευτικές αυτές δραστηριότητες απευθύνονται σε παιδιά Νηπιαγωγείου, Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου και περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά προγράμματα, θεματικές περιηγήσεις, μουσειοσκευές και ψηφιακές εφαρμογές. Στον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης λαμβάνει χώρα το πρόγραμμα «Ανακαλύπτοντας την αρχαία Δωδώνη και τα μυστικά της από κοντά».

Στην εποχή μας ο ρόλος των μουσειακών οργανισμών έχει επαναπροσδιοριστεί ακολουθώντας τις κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές αλλαγές. Έτσι στην περίοδο της τρέχουσας παγκόσμιας πανδημίας της νόσου του κορωνοϊού 2019 που διαβιούμε και στη χώρα μας από το Φεβρουάριο του 2020 και τον επακόλουθο

---

¹⁶⁶ Βλ. <https://www.uoi.gr/dodoni-to-manteio-twn-ixon/>

υποχρεωτικό εγκλεισμό μας στο σπίτι η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων μέσω του κοινωνικού δικτύου, της ιστοσελίδας του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων στο facebook, πραγματοποιεί ανά τακτά χρονικά διαστήματα από τον Απρίλιο του 2020 την εκπαιδευτική δράση ‘Μένουμε σπίτι... παραμένουμε προσεκτικοί..... συνδεόμαστε με το Μουσείο’ με ποικίλα θέματα.

- Διδακτική επίσκεψη στην Αρχαία Δωδώνη (22 Σεπτεμβρίου 2017):

Ο αρχαιολόγος κ. Χρήστος Κλείτσας κατά την υλοποίηση της εκπαιδευτικής δράσης "Δωδωναίων πόλις" στη Δωδώνη και στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΕΗΠΚ 2017 πραγματοποίησε στις 22 Σεπτεμβρίου 2017 μία θεματική ξενάγηση με το όνομα ‘Δωδωναίων πόλις’ σε σχολεία με οδηγό τα μολύβδινα χρηστήρια ελάσματα από το μαντείο της Δωδώνης. Βασικός σκοπός της ήταν η βελτίωση της πρόσβασης των πολιτών σε στοιχεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και το άνοιγμα αρχαιολογικών χώρων και μνημείων στην κοινωνία¹⁶⁷.

- Τα παιδιά γνώρισαν την Αρχαία Δωδώνη (9 Αυγούστου 2018):

Την δράση οργάνωσε η Κοινωφελής Επιχείρηση του Δήμου Δωδώνης. Τα παιδιά ξεναγήθηκαν στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης από τον αρχαιολόγο της Εφορείας Ιωαννίνων κ. Χρήστο Κλείτσα με έναν ιδιαίτερα αφηγηματικό τρόπο, ο οποίος ξεδίπλωσε στα μικρά παιδιά την ιστορία της Αρχαίας Δωδώνης έτσι ώστε να γίνει κατανοητή σε αυτά και στη συνέχεια τα παιδιά συμμετείχαν σε άλλες δραστηριότητες (ζωγραφική, κ.α.) που έγιναν σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο χώρο (Εικόνα 42 και 43).

Ο βιωματικός τρόπος μάθησης βοήθησε τα παιδιά να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης αλλά και αξιοποιήθηκε δημιουργικά ο ελεύθερος χρόνος τους¹⁶⁸.

- Το 4ο Γυμνάσιο στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης (16 Μαΐου 2018):

---

¹⁶⁷ Βλ. <https://www.facebook.com/amiogr/posts/1526399690814925/>

¹⁶⁸ Βλ. <https://www.epiruspost.gr/ta-paidia-gnorisan-tin-arxaia-dodoni/>

Το 4ο Γυμνάσιο Ιωαννίνων πραγματοποίησε εκπαιδευτική επίσκεψη όλων των τάξεων στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης την Τετάρτη 16 Μαΐου 2018. Εκεί συμμετείχαν στη δράση του Σωματείου 'ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ' με το όνομα 'Υιοθέτησε ένα αρχαίο θέατρο' και εκπόνησαν το πολιτιστικό πρόγραμμα με τίτλο 'Πολιτιστική υιοθεσία'. Τους έγινε παραστατική και λεπτομερή ξενάγηση από τους κυρίους Κλείτσα Χρήστο, αρχαιολόγο και τον κ. Βέργο, υπεύθυνο πολιτιστικών θεμάτων Α/θμιας Εκπ/σης Ιωαννίνων.

Στο πλαίσιο του προγράμματος ακολούθησε από τις μαθήτριες και τους μαθητές της Γ' τάξης μετά από άδεια χρήσης του χώρου από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, η παρουσίαση με μεγάλη επιτυχία αποσπασμάτων από την τραγωδία 'Ελένη' του Ευριπίδη. Συγκεκριμένα η σκηνή Τεύκρου-Ελένης, η σκηνή αναγνώρισης Ελένης-Μενελάου και το α'στάσιμο του έργου με την καθοδήγηση της υπεύθυνης καθηγήτριάς τους, κ Μπούτικου Καλλιόπης. Έτσι οι μαθητές γνώρισαν, αγάπησαν και σεβάστηκαν την πολιτιστική τους κληρονομιά¹⁶⁹.

- Μια τραγωδία για παιδιά στην αρχαία Δωδώνη (9 Ιουλίου 2019):

Ένα είδος ανοιχτού διαδραστικού θεάτρου, στο οποίο είναι απαραίτητη η συμμετοχή των παιδιών και αυτό είναι η μεγάλη επιτυχία της, πραγματοποιήθηκε στις 9 και 10 Ιουλίου 2019 στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. Διοργανώθηκε στα πλαίσια του 2^{ου} Θερινού Μαντείου, του Εργαστηρίου Καλλιτεχνικής Έρευνας για το αρχαίο δράμα, από το ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων σε συνεργασία με τον δήμο Ιωαννιτών και από την επίσημη προσκεκλημένη του και διεθνώς διακεκριμένη δημιουργό και πρωτοπόρο στο θέατρο για παιδιά ιταλίδα Κιάρα Γκούντι (Chiara Guidi). Παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα και μάλιστα για πρώτη φορά παγκοσμίως σε ανοιχτό χώρο, με την υποστήριξη του ιταλικού υπουργείου Πολιτισμού και του Ιταλικού Μορφωτικού Ινστιτούτου Αθηνών.

Η παράσταση που παρουσιάστηκε από την Κιάρα Γκούντι ήταν «Η γη των γεωσκωλήκων», μια τραγωδία για παιδιά βασισμένη στο έργο 'Άλκηστις' του Ευριπίδη. Τα παιδιά με οδηγό την αφήγηση καθόριζαν την πορεία της υπόθεσης με

---

¹⁶⁹ Βλ. <http://eyripides.blogspot.com/2018/05/>

τις αποφάσεις και τις παρεμβάσεις τους αφού συμμετέχουν κυριολεκτικά στη δράση της. Πολύ ευρηματικό ήταν το γεγονός ότι μέσα στην υπόθεση της τραγωδίας προσαρμόστηκε και μια ξενάγηση-περίπατος ενώ οι ενήλικες-γονείς εναλλάσσονταν στους ρόλους του επισκέπτη στον αρχαιολογικό χώρο αλλά και του θεατή της παράστασης. Έτσι η παράσταση συμπληρωματικά ανέδειξε στα παιδιά και τη σημασία όλου του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης και όχι μόνο του αρχαίου θεάτρου.

Στην «Άλκηστις» του Ευριπίδη, η Άλκηστη δέχεται να πάρει τη θέση του συζύγου της Άδμητου, στον Άδη. Στην παράσταση 'Η γη των γεωσκωλήκων', η υποκατάσταση αυτή αφορά δύο φίλες. Η παρουσίαση του έργου ήταν αυτολεξεί η παρακάτω: «Οι γεωσκώληκες, τυφλοί και κωφοί, μέρα με τη μέρα οργώνουν και κοσκινίζουν τη γη. Από το υπέδαφος μεταφέρουν στην επιφάνεια μικρούς λοφίσκους από χώμα, ανασηκώνουν το έδαφος, αλλάζουν το τοπίο και ενταφιάζουν, δίνοντάς τους προστασία, πολλά αρχαία αντικείμενα. Τα σκεπάζουν και τα προστατεύουν, επιτρέποντας σε αυτά που είναι θαμμένα, να επιστρέψουν. Για να συναντήσει κανείς τους γεωσκώληκες, πρέπει να σκάψει και να χωθεί βαθιά μέσα στη γη, γιατί, μόνο αν μείνει λίγο καιρό μαζί τους, θα μπορέσει να κατανοήσει καλά το μυστικό τους. Ωχ! Πρόκειται για ανέφικτο εγχείρημα, επειδή κανείς δεν μπορεί να πάει κάτω από τη γη, να μείνει με τους γεωσκώληκες και να επιβιώσει! Χρειάζεται τότε να κάνει ό,τι και η Άλκηστις, να γίνει όπως και εκείνη, ακολουθώντας την ιστορία της, έτσι όπως μας την εξιστορεί ο Ευριπίδης. Η Άλκηστις δέχεται να πεθάνει στη θέση του συζύγου Άδμητου, κατεβαίνει στα σπλάχνα της γης και στη συνέχεια επιστρέφει στην επιφάνεια, χάρις στην βοήθεια του Ηρακλή, αφήνοντας τους γεωσκώληκες στην ακούραστη δράση τους: να πηγαίνουν κάτω και να ανεβαίνουν πάνω... πάνω... κάτω... πάνω... άνω κάτω... μια ατέρμονη κίνηση που γεμίζει με ελπίδα και την τραγωδία»¹⁷⁰.

Τα παιδιά λοιπόν φόρεσαν τα κοστούμια τους και μπήκαν στη δράση της παράστασης μέσα από την αφήγηση των ηθοποιών, ήρθαν αντιμέτωπα με δύσκολα θέματα όπως είναι ο θάνατος και η ψυχή αλλά και με όποιους φόβους τους με τις δικές τους άμυνες και κατανόηση των κειμένων αλλά και μερικές φορές με κωμικά στοιχεία για την απόδοση της τραγωδίας. Ταξίδεψαν στα σπλάχνα της γης για να

¹⁷⁰ Βλ. <https://www.agon.gr/politismos/18651/mia-tragodia-gia-paidia-stin-archaia-dodoni/>

συναντήσουν τους γεωσκώληκες και επέστρεψαν συμβολικά πίσω στη ζωή. Στο τέλος συμμετείχαν σε ένα μικρό συμπόσιο με φρούτα, ξηρούς καρπούς και χυμούς (Εικόνα 44)¹⁷¹.

- Μουσειοσκευή με τίτλο «Στο Ιερό της Δωδώνης» (2019-2020):

Οι μουσειοσκευές αποτελούν μία ακόμη μορφή εκπαιδευτικής πολιτικής της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων. Η μουσειοσκευή από το χώρο της Δωδώνης απευθύνεται σε παιδιά των τάξεων Γ΄ και Δ΄ Δημοτικού και περιλαμβάνει μία τρισδιάστατη μακέτα του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης σε μορφή παζλ και σχετικό έντυπο υλικό. Το παιχνίδι αυτό έχει το στοιχείο της ψυχαγωγίας οπότε παίζοντας τα παιδιά ταυτόχρονα κατανοούν και γνωρίζουν καλύτερα τον αρχαιολογικό χώρο, τα μνημεία του και την καθημερινότητα των κατοίκων της στην αρχαιότητα¹⁷².

- Μία ψηφιακή εφαρμογή με τίτλο «Οι περιπέτειες του Μολοσσίδα: το ταξίδι του Τιμόδαμου»

Στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες της Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων περιλαμβάνεται και μία ψηφιακή εφαρμογή με τίτλο «Οι περιπέτειες του Μολοσσίδα: το ταξίδι του Τιμόδαμου». Έχει σχεδιαστεί για παιδιά των τάξεων Ε΄ και ΣΤ΄ του Δημοτικού. Σε αυτήν περιγράφονται οι περιπέτειες ενός ποντικού, του Μολοσσίδα, ο οποίος ταξιδεύει με τον Τιμόδαμο από τις Συρακούσες στη Δωδώνη. Η εφαρμογή είναι διαθέσιμη στο play store και στο app store (Εικόνα 45 και Εικόνα 46)¹⁷³.

- Αρχαιολογικός χώρος Δωδώνης (Στάδιο): "Αρχαία παιχνίδια και αγωνίσματα στο Στάδιο της Δωδώνης"

Στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΕΗΠΚ 2019

---

¹⁷¹ Βλ. <https://typos-i.gr/article/sthn-arxaia-dwdwnh-me-toys-gewskwlhkes>

¹⁷² Βλ. Χ. Παπαχριστοπούλου, *Η εκπαιδευτική πολιτική της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων για το χώρο του κάστρου: αποτίμηση και προτάσεις για επέκταση σε διαφορετικές ομάδες κοινού*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2020, σ. 14

¹⁷³ Βλ. Χ. Παπαχριστοπούλου, *Η εκπαιδευτική πολιτική της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων για το χώρο του κάστρου: αποτίμηση και προτάσεις για επέκταση σε διαφορετικές ομάδες κοινού*, ό.π., σ. 14

πραγματοποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 2019 εκπαιδευτική και ψυχαγωγική δραστηριότητα με θέμα τα παιχνίδια και τα αγωνίσματα της αρχαιότητας σε συνεργασία με την Πολιτιστική Ομάδα Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων 27ου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων και τους υπεύθυνους αρχαιολόγους της Εφορίας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων¹⁷⁴.

- Στην Αρχαία Δωδώνη οι κάτοικοι της γύρω περιοχής έκαναν κάτι ωραίο και χρήσιμο

Το Σωματείο Διάζωμα σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων και με μία εθελοντική ομάδα από το χωριό Μελιγγοί κάθε χρόνο, συνήθως τον Απρίλιο, διοργανώνουν δραστηριότητες προστασίας και γνωριμίας του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης. Οι δράσεις αυτές έχουν σαν σκοπό τη φροντίδα και τον καθαρισμό του χώρου από αγριόχορτα αλλά και τη γνωριμία των παιδιών με το χώρο.

Το έτος 2015 τα παιδιά, με τη βοήθεια και καθοδήγηση της αρχαιολόγου κ. Κικής Σιώζου, του αρχιτέκτονα Πέτρου Κατσούδα και του συντηρητή Στέφανου Σακκά επισκέφτηκαν το χώρο της Ιεράς Οικίας και μαζί με τον συντηρητή παρατήρησαν τις παρεμβάσεις-συντηρήσεις που έγιναν σε κάποιες από τις πέτρες της Ιεράς Οικίας το προηγούμενο έτος. Επίσης καθάρισαν τις πέτρινες βάσεις βωμών και αγαλμάτων¹⁷⁵.

Αυτό επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο από το έτος 2014. Τα μικρά παιδιά παράλληλα συμμετέχουν σε μία ξενάγηση γνωριμίας της ιστορίας του αρχαιολογικού χώρου από αρχαιολόγους αλλά και παρακολουθούν απλές διαδικασίες συντήρησης των μνημείων από συντηρητές που εργάζονται εκεί εκείνη τη στιγμή. Το έτος 2016 οι αρχαιολόγοι πραγματοποίησαν εκπαιδευτικά παιχνίδια και τα παιδιά συμμετείχαν με μεγάλη χαρά σε αυτά.

---

¹⁷⁴ Βλ. <https://typos-i.gr/article/texnes-kai-psyxagwgia-apo-thn-eforeia-arxaiothtwn-iwanninwn>

¹⁷⁵ Βλ. <https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/stin-arhaia-dodoni-oi-katoikoi-tis-gyro-periohis-ekanan-kati-oraio-kai-hrisimo>

- Διαδικτυακή δράση ‘Μένουμε σπίτι....παραμένουμε προσεκτικοί....συνδεόμαστε με το Μουσείο’.

Ενδεικτικά αναφέρω κάποιες από τις διαδικτυακές δράσεις για παιδιά που ‘άντλησα’ από την ιστοσελίδα του facebook του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων¹⁷⁶:

-Στις 28 Απριλίου 2020 υλοποίησε τη διαδικτυακή δράση «Δωδώνη Τέσσερις Εποχές» προβάλλοντας διαδικτυακά μία ψηφιακή ταινία που εμφανίζει τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης στις τέσσερις εποχές του χρόνου. Στον κορμό της ταινίας υπήρχε η συμφωνία no 41 του Wolfgang Amadeus Mozart - Allegro Vivace Jupiter en Ut Majeur και αναπτυσσόταν, μέσω του βίντεο, μια σύντομη περιήγηση στην αρχαία Δωδώνη. Η προβολή έγινε μέσω του καναλιού του μέσου κοινωνικού διαμοιρασμού <https://youtu.be/poWsGONp6vM> και της παραγωγής IB’ ΕΠΚΑ 2014.

-Στις 8 Μαΐου 2020 πραγματοποίησε τη διαδικτυακή δράση «Ένας προσκυνητής ρωτάει για την υγεία του». Για αυτή τη δράση χρησιμοποιήθηκε ένα χρηστήριο μολύβδινο έλασμα από το α΄ μισό του 4^{ου} αιώνα π.Χ., το οποίο βρέθηκε στο Ιερό της Δωδώνης που αναγράφει: «Ἐπεύκτοι περ’ ὑγι(ει)ας », δηλαδή «από τον Έπευκτο σχετικά με την υγεία του». Τα παιδιά βλέπουν από το σπίτι τους την εικόνα ενδεικτικά ενός χρηστήριου ελάσματος από τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης, μαθαίνουν την ιστορία και γενικά τη σημασία της χρήσης των χρηστήριων ελασμάτων στο Ιερό καθώς και για τα συνήθη ερωτήματα που γίνονταν στη Δωδώνη.

-Στις 12 Μαΐου 2020 πραγματοποίησε τη διαδικτυακή δράση «Ζητώντας τη βοήθεια των θεών της Δωδώνης». Για αυτή τη δράση χρησιμοποιήθηκε πάλι ένα μολύβδινο έλασμα που βρέθηκε στο Ιερό της Δωδώνης που αναγράφει: «Θεός, Ἐπικοινωνῶνται τοῖ Κορκυραῖοι τῶι Διῖ [---] ». Τα παιδιά μαθαίνουν ότι στο Ιερό της Δωδώνης γίνονταν και ερωτήματα δημοσίου περιεχομένου. Τα ερωτήματα αυτά υποβάλλονταν από πόλεις ή Κοινά και αφορούσαν θέματα πολιτικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα, όπως σε αυτό το έλασμα που η ερώτηση στο Δία και τη Διώνη γίνεται από τους Κερκυραίους.

---

¹⁷⁶ Βλ. <https://el-gr.facebook.com/amiogr>

-Στις 20 Μαΐου 2020 πραγματοποίησε τη διαδικτυακή προβολή μίας ψηφιακής ταινίας για την Αρχαία Δωδώνη μέσω του καναλιού του μέσου κοινωνικού διαμοιρασμού <https://youtu.be/RIOqDEoOUZ4>, η οποία δημιουργήθηκε μαζί με άλλες τέσσερις ταινίες το έτος 2008 για τις ανάγκες του ψηφιακού εποπτικού υλικού της επανέκθεσης των συλλογών του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων. Η ταινία αυτή προβάλλεται στην είσοδο της αίθουσας για το ιερό της Δωδώνης.

-Στις 29 Μαΐου 2020 πραγματοποίησε τη διαδικτυακή δράση «ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΣΑΜΗ...». Χρησιμοποιήθηκε πάλι ένα χρηστήριο μολύβδινο έλασμα από τα τέλη 5ου - αρχές 4ου αι. π.Χ. που βρέθηκε στο μαντείο της Δωδώνης και σώζεται σε αποσπασματική μορφή που αναγράφει: «*ἢ ἐν Σάμαι πορ[ευόμενος];*», δηλαδή «Να ταξιδέψω στη Σάμη;» της Κεφαλλονιάς.

3.3 Πρόγραμμα ‘ΜΕΛΙΝΑ’ του Υπουργείου Πολιτισμού

Το Πρόγραμμα "Μελίνα" ήταν ένα καινοτόμο πρόγραμμα του Υπουργείου Πολιτισμού σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, το οποίο υλοποιήθηκε την δεκαετία του 1990 από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού. Επιστημονικά υπεύθυνη ήταν η Δρ. Αρχαιολόγος κ. Γ. Πλιάκου, η οποία συνέγραψε στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013 τα δύο εκπαιδευτικά έντυπα για το ιερό της Δωδώνης. Τα έντυπα στη συνέχεια επικαιροποιήθηκαν με την γενική επιμέλεια - συντονισμό από την Δρ. Ιουλία Κατσαδήμα, αρχαιολόγο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων με μικρές μεταβολές στο κείμενο και νέα εικονογράφηση και εμφάνιση, από την ΙΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Με τα εκπαιδευτικά αυτά έντυπα το πρόγραμμα 'ΜΕΛΙΝΑ' έφερε για πρώτη φορά¹⁷⁷ στην μουσειακή εκπαίδευση το σπουδαίο εργαλείο της χρήσης του εκπαιδευτικού φακέλου (βιβλίο του δασκάλου και βιβλίο του μαθητή). Τα έντυπα αυτά είναι τα παρακάτω:

α. "Ιερό του Διός στη Δωδώνη.Μαντείο και Θέατρο. Οδηγός για τον εκπαιδευτικό". (Εικόνα 47)

β. "Ο Νίκανδρος στο μαντείο της Δωδώνης.Τετράδιο για τον μαθητή" (Εικόνα 48).

Είναι διαθέσιμα στις βιβλιοθήκες των Εφορειών Αρχαιοτήτων καθώς επίσης μπορεί να τα βρει ο εκπαιδευτικός και σε ψηφιακή μορφή ελεύθερα στο διαδίκτυο¹⁷⁸. Πραγματοποιήθηκε πιλοτική εφαρμογή του εν λόγω προγράμματος με σχολικές μονάδες που είχαν δηλώσει συμμετοχή, επί τόπου στον αρχαιολογικό χώρο.

Σκοπός του προγράμματος 'ΜΕΛΙΝΑ' είναι η αναβάθμιση της αισθητικής αγωγής στην εκπαίδευση, με έμφαση στις πολιτιστικές και καλλιτεχνικές πλευρές της Παιδείας. Το πρόγραμμα αποσκοπεί τόσο στην εξοικείωση του μαθητή με τα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου, όσο και στην εισαγωγή του στις λατρευτικές συνήθειες του Ιερού, καθώς και στις εκδηλώσεις (αγώνες, παραστάσεις) οι οποίες διαδραματιζόνταν σε αυτό. Μέσα από τη φανταστική αυτή επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης ο μαθητής γνωρίζει την αρχαία ιστορία της Ηπείρου, ενημερώνεται για τη συμβολή της αρχαιολογίας στην εκπαίδευση και ευαισθητοποιείται ως προς την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς¹⁷⁹.

Το ολοκληρωμένο αυτό πρόγραμμα περιλαμβάνει τρία στάδια:

1. προετοιμασία πριν την επίσκεψη στο χώρο, με ανάγνωση κειμένων αρχαίας κωμωδίας και προβολή σε βίντεο αποσπασμάτων θεατρικών παραστάσεων,

---

¹⁷⁷ Βλ. Ολ.Θ.Σακάλη, Έντυπα των Εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στα Ελληνικά Αρχαιολογικά Μουσεία και Μνημεία (1985-2010):Ιδεολογικές και Παιδαγωγικές Παράμετροι , Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 84.

¹⁷⁸ Βλ. http://followodyseus.culture.gr/el-gr/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF.aspx?udt_14029_param_detail=9652

¹⁷⁹ Βλ. <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1896>

2. οργάνωση θεατρικών παιχνιδιών στο Μαντείο και στο Θέατρο κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στον αρχαιολογικό χώρο, και

3. δραστηριότητες στην τάξη μετά την επίσκεψη, με σκοπό να εξωτερικευτούν οι εντυπώσεις των παιδιών και να εκφραστούν με διάφορους τρόπους οι σκέψεις και τα συναισθήματά τους

Με τον τρόπο αυτό ευνοείται η εκούσια συμμετοχή του μαθητή στο πρόγραμμα και καλλιεργείται το ενδιαφέρον του για τον πολιτισμό¹⁸⁰.

Κάποιες από τις προτεινόμενες δραστηριότητες μετά την επίσκεψη είναι:

- παρατήρηση των μαθητών στην μακέτα του Ιερού της Δωδώνης και προσπάθειά τους να εντοπίσουν την πορεία του Νίκανδρου από την είσοδό του στο Ναό μέχρι και την ιερά οικία. Σταδιακά θα τοποθετούν στη μακέτα τα μνημεία που συνάντησε: το στάδιο,), το πρυτανείο, το βουλευτήριο, το θέατρο, τους Ναούς της Αφροδίτης, της Θέμιδας, της Διώνης και του Ηρακλή και τέλος την ιερά οικία και

- ερωτήσεις, αντιστοιχίσεις, κρυπτόλεξο για την κατανόηση.

Το βιβλίο του δασκάλου ξεκινάει την περιγραφή του από το Ιερό της Δωδώνης δίνοντας τις απαραίτητες ιστορικές και αρχαιολογικές πληροφορίες για αυτό. Συνεχίζει την ιστορική αναδρομή για τον Ναό του Δία με αναπαραστάσεις του στις διάφορες οικοδομικές φάσεις του, το μαντείο της Δωδώνης, το αρχαίο θέατρο περιγράφοντας τις οικοδομικές του φάσεις και τις ανασκαφές στο χώρο και καταλήγει στις σημερινές αναστηλωτικές επεμβάσεις στο χώρο. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχουν οι απαραίτητες οδηγίες στον εκπαιδευτικό για το βιβλίο-τετράδιο του μαθητή. Η εικονογράφηση του βιβλίου του δασκάλου αποτελείται από σημερινές φωτογραφίες του αρχαιολογικού χώρου, των διάφορων οικοδομικών φάσεων των μνημείων του καθώς και ποικίλων ευρημάτων του από τις ανασκαφές.

Το τετράδιο του μαθητή "Ο Νίκανδρος στο μαντείο της Δωδώνης" αφηγείται την ιστορία ενός παιδιού από την αρχαία Αμβρακία, τον Νίκανδρο, ο οποίος στα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. ξεκινάει ένα ταξίδι μαζί με τον πατέρα του με προορισμό την

¹⁸⁰ Βλ. <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1896>

ξακουστή Δωδώνη και το Ιερό του Δία. Ο σκοπός τους ήταν να πάνε στο Μαντείο για να ζητήσουν χρησμό από το θεό Δία, γιατί ο πατέρας του ήταν άρρωστος και η σοδιά από τα άλλοτε εύφορα χωράφια τους ήταν μηδαμινή.

Ο μαθητής μέσα από τα μάτια του Νίκανδρου και παρακολουθώντας το ταξίδι του αποκτάει μία ολοκληρωμένη εικόνα για το στάδιο (τη διοργάνωση των Νάιων), το πρυτανείο, το βουλευτήριο, το θέατρο, τους Ναούς της Αφροδίτης, της Θέμιδας, της Διώνης και του Ηρακλή και τέλος την ιερά οικία. Εκεί ο πατέρας του θα καταθέσει το χρησμό και έτσι ο μαθητής μαθαίνει τη διαδικασία του χρησμού. Ο χρησμός αυτός στηρίζεται σε εύρημα που βρέθηκε στις ανασκαφές στο Ιερό της Δωδώνης, και στο οποίο κάποιος Αμβρακιώτης ρωτάει για την υγεία του και τα υπάρχοντά του.

3.4 Σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ»

Το Σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ» ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2008 με την πρωτοβουλία του τέως Υπουργού Πολιτισμού Σταύρου Μπένου και την καθοριστική συμμετοχή πολλών αρχαιολόγων, συντηρητών και άλλων μελών της αρχαιολογικής κοινότητας αλλά και πολλών καλλιτεχνών, επιστημόνων και μελών της αυτοδιοίκησης καθώς και ενεργών πολιτών της χώρας. Είναι ένα πρότυπο σωματείο με σκοπό την ανάδειξη και προστασία των αρχαίων μνημείων της χώρας ενώ διοργανώνει σε συνεργασία με τα αρμόδια Υπουργεία πλήθος δραστηριοτήτων που προέρχονται από τις καινοτόμες ιδέες των μελών και των εθελοντών του. Το Σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ» έχει επίσης ανοίξει ένα τραπεζικό λογαριασμό (κουμπαρά) για το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης.

Το Σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ» έχει συμβάλει στην ‘κοινωνικοποίηση’ του μνημείου με ποικίλους τρόπους, όπως αναφέρονται παρακάτω¹⁸¹:

- τη δημιουργία ιστοσελίδας για το πρόγραμμα με ειδική σελίδα στα ελληνικά και αγγλικά για το Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης,
- την παραγωγή ενημερωτικού φυλλαδίου για τους επισκέπτες του θεάτρου,

---

¹⁸¹ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

- τη δημιουργία απτικού χάρτη για άτομα με προβλήματα όρασης στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης (Εικόνα 49),
- τη δημιουργία βίντεο προβολής της διαδρομής,
- τη δημιουργία βίντεο για τα θέατρα της διαδρομής και εν προκειμένω της Δωδώνης,
- τις εκπαιδευτικές δράσεις σχολείων της χώρας στο πλαίσιο του Εκπαιδευτικού Προγράμματος του Διαζώματος «Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων. Μαθητές ξεναγούν μαθητές στα αρχαία θέατρα», που μπορείτε να βρεί ο εκπαιδευτικός στην πλατφόρμα Generation D,
- τη διοργάνωση εκδηλώσεων για την γνωριμία του κοινού και των μελών του με τον αρχαιολογικό χώρο Δωδώνης αλλά και το πρόγραμμα «*Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου*»¹⁸².

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων. Μαθητές ξεναγούν στα αρχαία θέατρα». Το δωρεάν εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα σχεδιάστηκε από το Σωματείο το έτος 2014 με την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και έχει σαν σκοπό την αποκατάσταση και την ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων καθώς και την ένταξή τους στην καθημερινότητά μας. Οι μαθητές έχουν την δυνατότητα να γνωρίσουν τα αρχαία θέατρα στη χώρα μας, να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με το θέμα της προστασίας τους, να εκπονήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα μελέτης του αρχαίου θεάτρου, να οργανώσουν δράσεις βίωσης του θεάτρου με τη διδασκαλία παραστάσεων μαζί με τους συμμαθητές τους ή και με άλλους μαθητές της χώρας ή και του εξωτερικού και τέλος να «υιοθετήσουν» το αρχαίο θέατρο της επιλογής τους προβάλλοντάς το στο σχολείο τους όπως και στην τοπική κοινωνία.

Φέτος θα υλοποιηθεί για έβδομη συνεχή σχολική χρονιά και απευθύνεται σε μαθητές της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας. Η σύνδεση με τη σχολική ύλη στο Δημοτικό αφορά τα μαθήματα Γλώσσα, Ιστορία, Μαθηματικά, Εικαστικά, Μουσική και Θεατρική Αγωγή αλλά μπορεί και να

¹⁸² Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

αξιοποιηθεί στο πλαίσιο υλοποίησης πολιτιστικών και περιβαλλοντικών προγραμμάτων. Στην περίοδο της τρέχουσας παγκόσμιας πανδημίας που διαβίουμε μπορεί να εφαρμοστεί και διαδικτυακά με προτεινόμενες δράσεις από το Σωματείο (π.χ. τη δράση «To know us better». Το αρχαίο θέατρο σε προσκαλεί να το γνωρίσεις)¹⁸³.

Το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης υιοθετήθηκε από δεκάδες σχολεία στο πλαίσιο αυτής της δράσης. Πολλές ομάδες μαθητών εκπαιδεύτηκαν από τους δασκάλους και τους καθηγητές τους ώστε να γίνουν ιδανικοί ξεναγοί των συμμαθητών τους και να τους παρασύρουν σε ένα ταξίδι στην ιστορία του και κάποιοι μαθητές προχώρησαν στη δημιουργία εντύπων ξενάγησης για μαθητές και παρουσιάσεων του χώρου με λογισμικό power point. Επίσης είχαν την ευκαιρία να συναντηθούν τα σχολεία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων που εποπτεύει τον αρχαιολογικό χώρο Δωδώνης και να συνεργαστούν μέχρι και για τις παρουσιάσεις θεατρικών δρωμένων στην ορχήστρα του αρχαίου θεάτρου.

Ενδεικτικά αναφέρω κάποιες από τις υιοθεσίες σχολείων που υλοποιήθηκαν¹⁸⁴:

-Κατά το σχολικό έτος 2016-2017 εκπονήθηκε στο 4ο Γυμνάσιο Δράμας το εκπαιδευτικό πολιτιστικό πρόγραμμα «Πολίτης – Τέχνη - Συμμετοχή», στο οποίο συμμετείχαν μαθητές και μαθήτριες της Β΄ και Γ΄ Γυμνασίου. Πραγματοποίησαν εκπαιδευτική επίσκεψη στο αρχαίο θέατρο Δωδώνης, όπου η θεατρική ομάδα του προγράμματος παρουσίασε θεατρικό δρώμενο βασισμένο στην ευριπίδεια τραγωδία 'Ελένη'.

-Η θεατρική ομάδα του 5ου Γυμνασίου Σταυρούπολης στις 24 Απριλίου 2017 «υιοθέτησε» το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης. Τα 35 μέλη της θεατρικής ομάδας ταξίδεψαν στην Ήπειρο για να γνωρίσουν το ιερό της Δωδώνης. Πέντε από τους μαθητές ξενάγησαν τους υπόλοιπους στο αρχαίο θέατρο και στον περιβάλλοντα αρχαιολογικό χώρο. Επίσης δέκα μέλη της θεατρικής ομάδας έπαιζαν μέσα στο

---

¹⁸³ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

¹⁸⁴ Βλ. <https://www.diazoma.gr/generationd/#/>

αρχαίο θέατρο ένα απόσπασμα του θεατρικού έργου της Χρυσούλας Ιωακειμίδου «Θα χτίσω μια πόλη και θα της δώσω το όνομά σου...», το οποίο αναφέρεται στην ίδρυση της Θεσσαλονίκης. Άλλωστε η Ολυμπιάδα, που εμφανίζεται στο παραπάνω θεατρικό έργο ανήκε στον βασιλικό οίκο των Μολοσσών της Ηπείρου αλλά είχε και ισχυρούς δεσμούς με το ίδιο το ιερό της Δωδώνης.

-Το Γενικό Εκκλησιαστικό Λύκειο Βελλάς Ιωαννίνων υλοποίησε κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2018-19 το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων Μαθητές ξεναγούν μαθητές στα αρχαία θέατρα», μια εγκεκριμένη εκπαιδευτική δράση από το ΥΠ.Π.Ε.Θ. με στόχο τη γνωριμία των μαθητών με την πολιτιστική κληρονομιά. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν οι μαθητές όλων των τάξεων του Λυκείου. Στο πλαίσιο του προγράμματος πραγματοποιήθηκε διδακτική επίσκεψη στο Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης στις 12 Μαΐου 2019 με περιήγηση και ξενάγηση, ενώ μετά οι μαθητές δημιούργησαν ένα σύντομο οδηγό για το Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης. Η παρουσίαση της δράσης τους έχει αναρτηθεί στο site: <https://el.padlet.com/IriniAmorg/fstv7wrspltw>.

-Κατά το σχολικό έτος 2018-2019 το 10ο Γενικό Λύκειο Ηρακλείου Κρήτης, συμμετέχοντας στα εκπαιδευτικά προγράμματα του 'Διαζώματος' υιοθέτησε το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης στο πλαίσιο της δράσης: «Μαθητές ξεναγούν μαθητές στα αρχαία θέατρα». Συγκεκριμένα 20 μαθητές από τη Β΄ τάξη ανέλαβαν να εκπονήσουν ομαδικές εργασίες σχετικά με την ιστορία του θεάτρου και γενικότερα για τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης και στη συνέχεια τις παρουσίασαν στην τάξη αποκομίζοντας πολύτιμες γνώσεις για την πορεία του θεάτρου στο πέρασμα του χρόνου. Μετά στις 15-4-2019 πραγματοποίησαν εκπαιδευτική εκδρομή στη Δωδώνη, όπου κάποιοι μαθητές ανέλαβαν να ξεναγήσουν τους συμμαθητές τους στο θέατρο και να γνωρίσουν πλέον με βιωματικό τρόπο ό,τι είχαν μάθει κατά τη διάρκεια εκπόνησης των εργασιών τους. Επίσης παρουσίασαν ένα δρώμενο, δραματοποιώντας το α΄ στάσιμο της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή. Στο τέλος τα παιδιά έφτιαξαν μία παρουσίαση powerpoint με τις ομαδικές τους εργασίες και μία ταινία με πληροφορίες για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, την επίσκεψη στο αρχαίο θέατρο, την ξενάγηση των μαθητών και το δρώμενο που πραγματοποιήθηκε στο χώρο του αρχαίου θεάτρου.

-Η περιβαλλοντική ομάδα του 3ου ΓΕ.Λ. ΕΥΟΣΜΟΥ υιοθέτησε το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης την Κυριακή 6 Μαΐου 2018 στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής τους εκδρομής στα Ιωάννινα. Οι μαθητές του προγράμματος ξενάγησαν τους συμμαθητές και τους καθηγητές τους (116 μαθητές και 6 καθηγητές) στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης. Μοίρασαν τα δικά τους ενημερωτικά έντυπα, έδωσαν πληροφορίες για το Ιερό του Διός, το Βουλευτήριο, το Μαντείο και γενικότερα για την Αρχαία Δωδώνη. Τέλος, παρουσίασαν απόσπασμα από το πρώτο επεισόδιο της τραγωδίας «ΕΚΑΒΗ», τιμώντας με τον τρόπο αυτό τα αφανή θύματα των πολέμων κάθε εποχής και ιδιαίτερα των γυναικών. Τη δράση της υιοθεσίας του αρχαίου θεάτρου την παρουσίασαν και στο Φεστιβάλ Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που πραγματοποιήθηκε στην Θεσσαλονίκη στις 25-27/03/2018.

-Οι μαθητές της Γ΄ τάξης του 2ου Γυμνασίου Αρτέμιδος τη σχολική χρονιά 2019-2020, «υιοθέτησαν» το αρχαίο θέατρο και το μαντείο της Δωδώνης. Οι δέκα μαθητές της Γ΄ γυμνασίου με την καθοδήγηση των καθηγητριών τους συγκέντρωσαν υλικό για το θέατρο της Δωδώνης και το Μαντείο, ταξινόμησαν, μελέτησαν τις πληροφορίες, και εκφράστηκαν δημιουργικά εκπονώντας μία ηλεκτρονική παρουσίαση. Τέλος παρουσίασαν την έρευνά τους και την εργασία τους στους συμμαθητές τους. Μέσα από αυτή τη δράση ήρθαν σε επαφή με την υλική και πνευματική τους κληρονομιά, και τα αρχαία θέατρα, συνειδητοποιώντας την επικαιρότητα και τη διαχρονική τους αξία. Δυστυχώς λόγω της πανδημίας δεν υλοποίησαν την προγραμματισθείσα επίσκεψη στο θέατρο της Δωδώνης.

-Οι μαθητές του Γυμνασίου με Λ.Τ. Ζίτσας στις 17-5-2019 επισκέφτηκαν τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης, όπου οι μαθητές της Α΄ Λυκείου στο πλαίσιο του προγράμματος «Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων» πραγματοποίησαν ξενάγηση στα αρχαία μνημεία. Η θεατρική ομάδα του σχολείου παρουσίασε στην ορχήστρα του αρχαίου θεάτρου αποσπάσματα από την ‘Αντιγόνη’ του Σοφοκλή. Τα παιδιά έφτιαξαν στο τέλος το βίντεο της δράσης και το ανέρτησαν στο site: <https://youtu.be/YmLMtcvqQqU>¹⁸⁵.

---

¹⁸⁵ Βλ. <https://www.diazoma.gr/>

3.5 Εκπαιδευτική δράση Δ/σης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν.Ιωαννίνων

Ο κύριος Θωμάς Φ.Λώλης, Εκπαιδευτικός και Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Ιωαννίνων έγραψε το έτος 2010 έναν σημαντικό οδηγό για μαθητές με κείμενα και φωτογραφίες σχετικά με την ιστορία, τα μνημεία και τα ευρήματα της Αρχαίας Δωδώνης με τον τίτλο: «Αναζητώντας την Ιερή Φηγό. Περιήγηση στα ίχνη της αρχαίας Δωδώνης» (Εικόνα 50).

Οι μαθητές με την βοήθεια αυτού του σημαντικού έντυπου οδηγού μπορούν να ενημερωθούν, κάνοντας ένα νοητό ταξίδι, πριν την επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων και στον αρχαιολογικό χώρο Δωδώνης. Το έντυπο είναι ταυτόχρονα και ένα βοήθημα για τον εκπαιδευτικό κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας μέσα στην τάξη αλλά και κατά τη διάρκεια της επίσκεψης αφού εμπεριέχει πολλά προτεινόμενα θέματα για μελέτη και συζήτηση. Σύντροφος των μαθητών σε αυτό το ταξίδι είναι ένα περιστέρι, η Πέλεια.

Η βελανιδιά της Δωδώνης (ιερή φηγός) είναι το πιο γνωστό δέντρο των δασών της Ηπείρου και λατρεύτηκε αρχικά ως θεότητα μαζί με τη θεά Γη. Γύρω από αυτή αναπτύχθηκε σταδιακά το Ιερό της Δωδώνης, το οποίο αναδείχθηκε σε θρησκευτικό, πολιτικό και πολιτιστικό κέντρο ξακουστό σε όλη την Ελλάδα. Μέσα από αυτό το βιβλίο λοιπόν που οι μαθητές ταξιδεύουν στα μνημεία της Δωδώνης αναζητώντας την ιερή Φηγό αντιλαμβάνονται ότι το δέντρο και επομένως όλο το περιβάλλον είναι ένας ζωντανός οργανισμός και η χρήση του πρέπει να γίνεται με σεβασμό. Η επαφή τους με την αρχαία Δωδώνη και το δέντρο-σύμβολο (βελανιδιά) έχει σαν στόχο να κατανοήσουν οι μαθητές τη σχέση ανθρώπου με τη φύση και το χρέος του να προστατεύσει την πολιτιστική του κληρονομιά.

Το εν λόγω έντυπο χρησιμοποιήθηκε από αρκετά σχολεία της πόλης μας με ικανοποιητικά αποτελέσματα καθώς εμπεριέχει και δραστηριότητες για τους μαθητές

που μπορεί να προτείνει ο εκπαιδευτικός πριν, κατά τη διάρκεια ή και μετά τη επίσκεψη¹⁸⁶.

3.6 Εκπαιδευτικές δράσεις Δήμου Δωδώνης

Τα παιδιά να φροντίσουν το χώρο (Δράση 'Let's do it Greece')

Η Αδελφότητα Μελιγγιωτών¹⁸⁷ του Δήμου Δωδώνης οργανώνει τα τελευταία χρόνια από το έτος 2013 τη δράση 'Let's do it Greece' αποκλειστικά για τον αρχαιολογικό χώρο Δωδώνης. Συμμετέχοντας με αυτό τον τρόπο η Αδελφότητα στη μεγαλύτερη εθελοντική δράση της χώρας μας προσαρμόζει τις εθελοντικές δραστηριότητές της με σκοπό τη φροντίδα των μνημείων της Δωδώνης.

Με αυτό τον κοινό στόχο παιδιά και ενήλικες του χωριού αλλά και εθελοντές των γύρω περιοχών με ειδικό εξοπλισμό και υπό την καθοδήγηση των αρχαιολόγων και συντηρητών της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων καθαρίζουν από την χαμηλή βλάστηση τον ιερό χώρο του μαντείου, το χώρο του σταδίου, του πρυτανείου, του θεάτρου και των άλλων μνημείων¹⁸⁸ (Εικόνα 50).

Μέσα από αυτή την εθελοντική δράση τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τα μνημεία και την ιστορία της περιοχής τους, αποκτούν τις γνώσεις που συνδέονται με αυτά και αποκτούν συνείδηση για την φροντίδα, προστασία και διατήρηση των ιστορικών μνημείων των προγόνων τους.

Επίσκεψη σε εικονική ξενάγηση στο χωριό Μαντείο

Η αδελφότητα Μαντειωτών του Δήμου Δωδώνης, όπως μου τα αφηγήθηκε ο κ. Λώλος Δημήτρης διευτελέσας επί πολλά έτη πρόεδρος και μέλος της Αδελφότητας, μέσα στα πλαίσια των πολλών δραστηριοτήτων της πραγματοποίησε τη χρονική

---

¹⁸⁶ Βλ. Θ.Λώλης, *Αναζητώντας την Ιερή Φηγό-Περιήγηση στα ίχνη της αρχαίας Δωδώνης*, Δ/νση Πρωτοβάθμιας Εκπ/σης Ν. Ιωαννίνων – Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ιωάννινα 2010.

¹⁸⁷ Βλ. <http://meliggoi.gr/>

¹⁸⁸ Βλ. Epiruspost.gr, «Οι Μελιγγοί φροντίζουν και πάλι το μνημείο τους!», Online δημοσίευμα, Διαθέσιμο: <http://www.epiruspost.gr/diafora/ekdiloseis/37659-2016-04-16-11-36-10.html> (Τελευταία επίσκεψη 07-02-2016).

περίοδο από το έτος 2008 μέχρι το 2016, την ακόλουθη εκπαιδευτική δράση. Με προγραμματισμένες επισκέψεις, μετά από κοινοποίηση σχετικού εγγράφου προς τα σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και με τη βοήθεια οπτικοακουστικών μέσων οι μαθητές παρακολουθούσαν στο χώρο του Πολιτιστικού τους Κέντρου:

- Σύντομη ιστορική αναφορά του χώρου
- Δεκάλεπτο έγχρωμο βίντεο – ντοκιμαντέρ με ιστορική αφήγηση της ίδρυσης και διαχρονικής λειτουργίας του ιερού της Δωδώνης
- Προβολή τρισδιάστατων αναπαραστάσεων του θεάτρου μετά της σκηνής και των παρασκηνίων της όπως ήταν την περίοδο των πρώτων χρόνων 3^{ος} -1^{ος} π.χ αιώνας
- Τρισδιάστατες αναπαραστάσεις του Βουλευτηρίου και Πρυτανείου την ίδια χρονική περίοδο
- Τρισδιάστατες αναπαραστάσεις του ναού του Δία(Ιερά Οικία) σε διάφορες χρονικές περιόδους ανοικοδόμησής της
- Τρισδιάστατο βίντεο εικονικής περιήγησης του εσωτερικού και εξωτερικού χώρου της ιεράς οικίας την χρονική περίοδο της πλήρους ανοικοδόμησης του ναού.

Συμμετοχή στην αναβίωση των Νάϊων

Η αναβίωση των πανελλήνιων ‘Νάϊων αγώνων’ της αρχαιότητας, που τελούνταν στο ιερό της Δωδώνης κάθε τέσσερα χρόνια, πραγματοποιήθηκε στις 1 Σεπτεμβρίου 2013, με το ιστορικό όνομα ‘Νάϊος Δρόμος’, με τη συνδιοργάνωση του Δήμου Δωδώνης και του Πνευματικού Κέντρου του, των προέδρων και εκπροσώπων των πολιτιστικών συλλόγων της Δωδωναίας κοιλάδας, της Περιφέρειας Ηπείρου καθώς και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων. Κάτοικοι των χωριών της Δωδωναίας κοιλάδας προσφέρουν πολύτιμη εθελοντική βοήθεια για τη διεξαγωγή του ιστορικού ‘Νάϊου Δρόμου’.

Από τότε επαναλαμβάνονταν κάθε χρόνο στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης, την εποχή του φθινοπώρου, και σε αυτόν μπορούσαν να συμμετέχουν παιδιά του Δημοτικού σχολείου στον αγώνα δρόμου 2 χλμ. Τα παιδιά αναβιώνοντας σε μία σύγχρονη μορφή τους αγώνες της αρχαιότητας προς τιμή του Ναΐου Διός ξεκινούσαν από την αφετηρία στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης και τερμάτιζαν στο αρχαίο στάδιο εντός του αρχαιολογικού χώρου. Τα παιδιά με τη συμμετοχή τους στον ιστορικό ‘Ναΐο Δρόμο’ διαχέονται από συναισθήματα περηφάνιας επειδή μιμούνται τα αθλήματα των αρχαίων προγόνων τους αλλά και ταυτόχρονα γυμνάζονται για να διατηρήσουν την καλή τους υγεία¹⁸⁹.

Λόγω έλλειψης κονδυλίων δυστυχώς δεν έχει διοργανωθεί από τον Οκτώβριο του έτους 2017, που ήταν και η τελευταία αναβίωσή τους.

---

¹⁸⁹ Βλ. <http://naiosdromos.gr/naia-dodonis/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ο σχεδιασμός ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που αφορά τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης και τα μνημεία του απαιτεί τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού φακέλου όπως σε κάθε εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Τα τελευταία χρόνια αυτά τα εκπαιδευτικά προγράμματα στοχεύουν στη βιωματική κατάκτηση της γνώσης μέσω των δημιουργικών δραστηριοτήτων. Από την άλλη συμπληρώνουν τη διδασκαλία που γίνεται μέσα στην τάξη προσελκύνοντας το ενδιαφέρον των μαθητών μέσα από αυτές τις δράσεις αφού ανακαλούν τις γνώσεις τους, συνεργάζονται με τους συμμαθητές τους, προβληματίζονται, ερευνούν και εκφράζονται δημιουργικά μέσα από αυτές. Τα εκπαιδευτικά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι ο διάλογος, η αφήγηση, η δραματοποίηση, η εικαστική έκφραση και η μουσικοκινητική έκφραση. Τα θέματα που πρέπει να συμπεριλαμβάνει το portfolio είναι:

Προετοιμασία στην τάξη: Γίνεται σύνδεση με την διδασκόμενη σχολική ύλη σε μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος (π.χ. στο βιβλίο Ιστορίας της Δ' Δημοτικού, στην Γεωγραφία ΣΤ' Δημοτικού, στο μάθημα της Αισθητικής Αγωγής-Μουσικής-Εικαστικών-Θεατρικής Αγωγής). Ακόμη με αφορμή κάποιες αναφορές που υπάρχουν στα σχολικά βιβλία σχετικά με τα αρχαία θέατρα μπορεί να προετοιμαστεί μία συζήτηση στην τάξη. Αξιοσημείωτο να γίνει η σύνδεση με την ιστορία του τόπου μας, όσον αφορά τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. Ρωτάμε τα παιδιά αν έχουν ήδη επισκεφτεί τον αρχαιολογικό χώρο ή το Αρχαιολογικό Μουσείο, ποιες είναι οι εμπειρίες τους σε αυτόν και τι παραπάνω θα ήθελαν να μάθουν.

Ο εκπαιδευτικός επικοινωνεί αρχικά με τον Υπεύθυνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων καθώς και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων για την ανάλογη άδεια επίσκεψης. Επειδή και οι δύο αρμόδιες υπηρεσίες διοργανώνουν εκπαιδευτικά προγράμματα ανά διαστήματα μπορεί να δηλώσει συμμετοχή σε κάποιο από αυτά και να παραλάβει από αυτές το διαθέσιμο ενημερωτικό υλικό. Αυτό το υλικό (έντυπο και ψηφιακό) έχει φωτογραφίες και διάφορες πληροφορίες που αφορούν τα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου

Δωδώνης που μπορεί να αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός μέσα στην τάξη πριν την επίσκεψη.

Επίσης πρέπει να ληφθούν υπόψη από τον εκπαιδευτικό κάποια ενδιαφέροντα των παιδιών π.χ. με τα αρχαία μουσικά όργανα ή σε κάποια εκθέματα του μουσείου (όπως οι χρηστήριες επιγραφές, τα αγγεία) έτσι ώστε να γίνει η σχεδίαση των κατάλληλων φύλλων εργασίας του παραπάνω portfolio προσαρμοσμένα στα ενδιαφέροντά τους. Μπορεί η επίσκεψη να περιοριστεί στην αίθουσα που είναι αφιερωμένη στα εκθέματα του αρχαιολογικού χώρου της Δωδώνης και στα φύλλα εργασίας να σχεδιαστεί η συγκεκριμένη διαδρομή εντός του μουσείου.

Αν είναι εφικτό θα μπορούσε να γίνει μοιρασμός των μαθητών σε ομάδες και η κάθε ομάδα να ασχοληθεί με την συλλογή πληροφοριών για το κάθε ένα μνημείο ξεχωριστά (αρχαίο θέατρο, Ιερά Οικία, κ.τ.λ.).

Δύο (2) από τις προτεινόμενες εκπαιδευτικές δράσεις που αναπτύσσονται παρακάτω μπορούν να πραγματοποιηθούν πριν την επίσκεψη στο αρχαιολογικό μουσείο ή στα αρχαία μνημεία της Δωδώνης και είναι οι:

4.1 Συμμετοχή σε προβολή ψηφιακών βίντεο μέσα στην τάξη

4.2 Κατασκευή χρηστικών επιγραφών.

Επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο: Η μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων ακολουθεί ένα χρονολογικό άξονα από την προϊστορική περίοδο μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια. Η χρονολογική αφήγηση της ιστορίας της Ηπείρου διακόπτεται μέσα από τα ευρήματα της αρχαιότητας για να παρουσιαστεί ο σημαντικότερος αρχαιολογικός χώρος της περιοχής ως αυτόνομη ενότητα και ως εκ τούτου μια αίθουσα είναι αφιερωμένη στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης.

Στο αρχαιολογικό μουσείο Ιωαννίνων ή στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης με βάση την προετοιμασία που έχει ήδη γίνει μέσα στην τάξη οι μαθητές μπορούν να παρακολουθήσουν μία ξενάγηση στα εκθέματα ή στα μνημεία αντιστοίχως, να συμμετάσχουν σε τυχόν εκπαιδευτικές δραστηριότητες που διοργανώνονται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων ή το Σωματείο 'Διάζωμα'

(κάποιες από αυτές αναφέρθηκαν στο τρίτο Κεφάλαιο) και στη συνέχεια να συμπληρώσουν τα αντίστοιχα φύλλα εργασίας ή ακόμη και να υλοποιήσουν μία δική τους σχεδιασμένη εκπαιδευτική δράση σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό τους.

Τέσσερις (4) από τις προτεινόμενες εκπαιδευτικές δράσεις που αναπτύσσονται παρακάτω μπορούν να πραγματοποιηθούν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στα αρχαία μνημεία της Δωδώνης και είναι οι:

4.3 Οι μικροί αρχαιολόγοι

4.4 Διήγηση μυθιστοριών εντός του αρχαιολογικού χώρου

4.5 Δράση ‘Παιχνίδια στο αρχαίο στάδιο’

4.7 Δράση ‘Αρχαία ελληνική τραγωδία για παιδιά’.

Μία (1) από τις προτεινόμενες εκπαιδευτικές δράσεις που αναπτύσσονται παρακάτω μπορεί να πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο αρχαιολογικό μουσείο:

4.6 Δράση ‘Αρχαία μουσικά όργανα’.

Αξιοποίηση της εμπειρίας στην τάξη μετά την επίσκεψη: Στο σχολείο οι μαθητές μετά την επίσκεψη ενθαρρύνονται από τον εκπαιδευτικό να συζητήσουν για τις εντυπώσεις τους, τις εμπειρίες τους και τα συναισθήματά τους με αφορμή και όσα έζησαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Μπορούν να αρθρογραφήσουν στην εφημερίδα του σχολείου τους ή να ετοιμάσουν μία παρουσίαση για την επίσκεψή τους στους υπόλοιπους συμμαθητές τους στο σχολείο.

Δύο (2) από τις προτεινόμενες εκπαιδευτικές δράσεις που αναπτύσσονται παρακάτω μπορούν να πραγματοποιηθούν μετά την επίσκεψη εντός της τάξης:

4.2 Κατασκευή χρηστικών επιγραφών

4.6 Δράση ‘Αρχαία μουσικά όργανα’.

Οι διδακτικοί μέθοδοι¹⁹⁰ που εφαρμόζονται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι αρχικά η μαιευτική μέθοδος εντός της τάξης, όπου με τη μορφή κατευθυνόμενων ερωτήσεων από τον εκπαιδευτικό αναπτύσσεται ένας συνεχής διάλογος με τους μαθητές. Έτσι ο δάσκαλος δύναται να πάρει τις πληροφορίες που ήδη κατέχουν οι μαθητές του για να τους δώσει και τις επιπλέον απαιτούμενες πληροφορίες. Στη συνέχεια ακολουθεί η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας, καθώς τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες και καλούνται να συμμετάσχουν στις δράσεις του προγράμματος και να δουλέψουν όλα μαζί για την επίτευξη του στόχου τους. Εδώ εφαρμόζεται και ο παιγνιώδης τρόπος μάθησης, καθώς οι μαθητές ‘ξετυλίγοντας’ τη δράση διασκεδάζουν και μαθαίνουν παράλληλα. Ακόμη η βιωματική προσέγγιση, με τα παιδιά να αναλαμβάνουν δράση στο χώρο, έχει σαν συνέπεια την ενθάρρυνση των παιδιών για πειραματισμό, δημιουργικές ενασχολήσεις και πρωτότυπο παιχνίδι αλλά και την ανάπτυξη ερεθισμάτων και κινήτρων για εξερεύνηση του περιβάλλοντος. Τα μεθοδολογικά εργαλεία του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι οι ερωταποκρίσεις, ο διάλογος, η παρατήρηση και η απόκτηση γνώσεων μέσα από την παιγνιώδη βιωματική δραστηριότητα¹⁹¹.

4.1 Συμμετοχή σε προβολή ψηφιακών βίντεο μέσα στην τάξη

Τίτλος προγράμματος: «Ας δούμε τα μνημεία της αρχαίας Δωδώνης»

Εκτιμώμενη συνολική διάρκεια: δύο διδακτικές ώρες

Αριθμός συμμετεχόντων: όλη η τάξη

Το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνδέεται με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της Ιστορίας, της Γλώσσας και της Πληροφορικής. Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να ενσωματώσει στην διδασκαλία του, πριν την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο, ένα ψηφιακό βίντεο για την αρχαία Δωδώνη. Κάνοντας μία εισαγωγή εξηγεί στους μαθητές τους λόγους που θα δουν το συγκεκριμένο βίντεο εστιάζοντας στο στόχο της διδασκαλίας και ταυτόχρονα προκαλώντας το ενδιαφέρον

---

¹⁹⁰Βλ. Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, *Σχεδιάζοντας ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το αρχαίο θέατρο.pdf*, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Μουσείων, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Αθήνα 2015 (<http://ancienttheater.culture.gr/el/psifiaki-bibliothiki/--2/--4/9-sxediazontas-ena-ekpaideutiko-programma-gia-to-arxaiο-theatro-2/file>), (Ανάκτηση Μάρτιος 2021), σσ. 6-58.

¹⁹¹ Βλ. Χ. Παπαχριστοπούλου, *Η εκπαιδευτική πολιτική της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων για το χώρο του κάστρου: αποτίμηση και προτάσεις για επέκταση σε διαφορετικές ομάδες κοινού*, ό.π., σ. 25.

και την περιέργειά τους. Ο εκπαιδευτικός στο τέλος της προβολής διατυπώνει ερωτήματα στα παιδιά, επεξηγεί εικόνες ή σκηνές του βίντεο και λύνει τυχόν απορίες τους.

Υπάρχουν αρκετά διαθέσιμα ψηφιακά βίντεο για την αρχαία Δωδώνη ελεύθερα στο διαδίκτυο και κάποια από αυτά είναι:

- Ένα εικοσάλεπτο πρόγραμμα από την εκπομπή της σειράς «Η ΕΡΤ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ» αφιερωμένη στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης. Προέρχεται από το αρχείο του καναλιού της ΡΙΚ που παραλήφθηκε από την ΕΡΤ, στα πλαίσια συμφωνίας ανταλλαγής αρχειακού υλικού. Είναι αξιωματικώς και ιστορικό γιατί ο παρουσιαστής του είναι ο αείμνηστος Σ.Δάκαρης σε παραγωγή-σκηνοθεσία του Νίκου Γραμματικόπουλου. Είναι μία ευκαιρία να εξηγήσουμε στους μαθητές και τον βασικό και αλληλένδετο ρόλο και το έργο του Σ.Δάκαρη για την αρχαία Δωδώνη.

Στο πρώτο μέρος της εκπομπής αναφέρεται η ιστορία και η γεωγραφική θέση της περιοχής της Δωδώνης. Ακολουθούν πληροφορίες για την κατασκευή του θεάτρου, την αρχιτεκτονική του, την χωρητικότητα και την ακουστική του ενώ παράλληλα γίνεται σύγκριση με το Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου. Στη συνέχεια αναφέρονται οι φθορές που έχει υποστεί το θέατρο στην ιστορία του με την πάροδο των χρόνων καθώς και στις εργασίες για την ανοικοδόμησή του. Προς το τέλος της εκπομπής ο αφηγητής Σ.Δάκαρης μιλάει για τους μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές και το σπουδαίο έργο που μας παρέδωσαν. Κατά τη διάρκεια της εκπομπής παρακολουθούμε αποσπάσματα από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου ‘Ιππόλυτος’ του Ευρυπίδη που δόθηκε στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης από το Εθνικό θέατρο στις 4 Αυγούστου 1984 αλλά και στιγμιότυπα από την προετοιμασία των ηθοποιών πριν από την παράσταση καθώς και από τους θεατές στις κερκίδες του κατάμεστου θεάτρου¹⁹².

- Ένα δεκαπεντάλεπτο σύγχρονο πρόγραμμα από το Μουσείο της Ακρόπολης το 2016 σε σκηνοθεσία του Κ.Αρβανιτάκη με τίτλο ‘Δωδώνη.Το μαντείο των ήχων’, το οποίο κάνει περιήγηση από ψηλά (λήψεις με drone) στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης και στα μνημεία της αναφέροντας σε γραπτό κείμενο λίγα λόγια για το

---

¹⁹² Βλ. <https://digital-herodotus.eu/archive/video/items/933/ert-e-ert-ste-boreio-ellada-theatro-dodones/?page=> (ιστοσελίδα Ψηφιακός Ηρόδοτος).

καθένα στην ελληνική και αγγλική γλώσσα. Είναι πολύ ενδιαφέρον να δούνε οι μαθητές στη διάρκεια του προγράμματος τους διάφορους αρχαιολόγους και συντηρητές στην πορεία της εργασίας τους στις κερκίδες του θεάτρου καθώς και στα άλλα μνημεία χρησιμοποιώντας τα ειδικά εργαλεία τους¹⁹³.

- Ένα δεκαεπτάλεπτο σύγχρονο πρόγραμμα από το Σωματείο Διάζωμα του έτους 2019, μία μοναδική ακουστική περιήγηση στην Αρχαία Δωδώνη που ξεκινάει καλοσωρίζοντας τα παιδιά στην δωδωναία κοιλάδα που ο μύθος και η ιστορία μπλέκονται και γίνονται ένα με τη φύση. Διηγείται το μύθο της δημιουργίας της ξακουστής Δωδώνης, περιγράφει την ‘πολύγλωσση’ Ιερά Φηγό, πως έβγαιναν οι χρησμοί και αναφέρει μερικούς από αυτούς που έχουν διασωθεί. Διηγείται σαν παραμύθι πως καταστράφηκε από τους διάφορους εισβολείς στο πέρασμα των αιώνων και τις οικοδομικές φάσεις ανάπτυξής της, την ανέγερση του πρυτανείου και του θεάτρου. Δεν λείπει η αναφορά στην διοργάνωση των πανελληνίων Νάϊων αγώνων κάθε τέσσερα χρόνια.

Το πρόγραμμα καταλήγει παρουσιάζοντας την παρακμή της με την κατοχή των Ρωμαίων, τη διακοπή λειτουργίας του μαντείου και τη μετατροπή του θεάτρου σε αρένα και φτάνοντας στα ιστορικά γεγονότα που την κάλυψαν για αιώνες.

Χαρακτηριστικά και συγκινητικά είναι τα λόγια που ακούγονται στο τέλος, όπως: ‘...Τούτη η γη ακούει και μιλάει. Και συ διαβάτη που θα την περάσεις να είναι ελαφρύ το πάτημά σου να μην την πονέσεις γιατί έχει μνήμη παλιά, έχει λαλιά, είναι ζωντανή...’¹⁹⁴.

- Ένα εξάλεπτο σύγχρονο πρόγραμμα από το κανάλι IoanninaTV του έτους 2019 με τίτλο ‘Αρχαία Δωδώνη - Μία βιωματική αναστήλωση’, στο οποίο μπορούν οι μαθητές να δουν βιωματικά τις αναστηλωτικές εργασίες που πραγματοποιούνται στις κερκίδες του θεάτρου και στα υπόλοιπα μνημεία και πως μεταφέρονται τα διάφορα τμήματα σαν ‘ασθενείς’ για τη θεραπεία τους και την επιστροφή τους πάλι στην αρχική τους θέση¹⁹⁵.

---

¹⁹³ Βλ. https://www.youtube.com/watch?v=_k2qkGIvdj8

¹⁹⁴ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=FN53DLa5mxx>

¹⁹⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=8wVKDM-q5Ds>

-Εναλλακτικά μπορούν οι μαθητές να παρακολουθήσουν μία μαγνητοσκοπημένη αρχαία θεατρική παράσταση από το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης. Στο διαδίκτυο υπάρχουν ελεύθερα κάποιες, όπως:

- Η παράσταση ‘Φιλοκτήτης’ του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία του Αλέξη Μινωτή, τον Αύγουστο του 1981 υπό την διοργάνωση των ‘ΙΖ’ Δωδωναίων’ είναι διαθέσιμη ελεύθερα στο διαδίκτυο σε ιστοσελίδα διαμοιρασμού βίντεο¹⁹⁶.
- Η παράσταση ‘Ιππόλυτος’ του Ευρυπίδη από το Εθνικό θέατρο στις 3 Ιουλίου 2004 είναι διαθέσιμη ελεύθερα στο διαδίκτυο σε ιστοσελίδα διαμοιρασμού βίντεο¹⁹⁷.

4.2 Κατασκευή χρηστικών επιγραφών

Τίτλος προγράμματος: «Κατασκευή χρηστικών επιγραφών»

Εκτιμώμενη συνολική διάρκεια: δύο διδακτικές ώρες

Αριθμός συμμετεχόντων: όλη η τάξη

Το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνδέεται με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Ιστορίας, της Γεωγραφίας και της Αισθητικής Αγωγής (Εικαστικά).

Δείχνουμε στα παιδιά εικόνες από τις διασωθείσες χρηστήριες επιγραφές είτε σε φωτογραφίες βιβλίων είτε με βιντεοπροβολή. Αναφέρουμε στα παιδιά ότι οι χρηστήριες επιγραφές είναι μικρές ορθογώνιες πινακίδες από μολύβι, γιατί αυτό το μέταλλο είναι μαλακό και χαράζεται εύκολα έτσι ώστε να γραφτούν πάνω της γράμματα με τη χρήση ενός μυτερού εργαλείου¹⁹⁸. Πάνω σε αυτές έγραφαν τις ερωτήσεις τους οι αρχαίοι Έλληνες προς τον Δία και τη Διώνη για να πάρουν την

---

¹⁹⁶ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=iΠkyohac5U>

¹⁹⁷ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=V9LcUsnFQbQ>

¹⁹⁸ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, ό.π., σσ. 83-85.

απάντησή τους, τον χρησμό. Σε κάποιες επιγραφές η απάντηση υπήρχε στο πίσω μέρος¹⁹⁹.

Μαζί με τα παιδιά και με τη χρήση χαρτονιού και μαρκαδόρων φτιάχνουμε τις δικές μας χρηστήριες επιγραφές αλλά και ζωντανεύουμε με τις δικές μας προσπάθειες μία από τις παρακάτω διασωθείσες (μία μικρή πρώτη επαφή με την αρχαία ελληνική γλώσσα):

- Οι Δωδωναίοι ρωτάνε το Δία και τη Διώνη αν η βαρυχειμωνιά που τους πλάκωσε οφείλεται σε αμαρτίες κάποιου συμπολίτη τους: «ΕΠΕΡΩΤΩΝΤΙ ΔΩΔΩΝΑΙΟΙ ΤΟΝ ΔΙΑ ΚΑΙ ΤΑΝ ΔΙΩΝΑΝ Η ΔΙΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΙΝΟΣ ΑΚΑΘΑΡΤΙΑΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΙ ΧΕΙΜΩΝΑ ΠΑΡΕΧΕΙ²⁰⁰».
- Βοσκοί ρωτάνε το Δία πως θα εξοντώσουν τα αγρίμια που τους τρώνε τα ζώα τους²⁰¹.
- Κάποιος με το όνομα Θρασύβουλος που τον πονάνε τα μάτια του ρωτάει σε ποιο θεό να θυσιάσει για να θεραπευτεί²⁰².
- Κάποιος με το όνομα Λυσίας ρωτάει αν θα πάει καλά όταν ασχοληθεί με το εμπόριο στη θάλασσα. Στην πίσω πλευρά της επιγραφής σώζεται η απάντηση του Δωδωναίου Δία που λέει: «Να μην κάνει τίποτε στην ξηρά». Επομένως να ασχοληθεί με το εμπόριο στη θάλασσα²⁰³.

Ενισχύουμε την πλούσια φαντασία των παιδιών και τα παροτρύνουμε να γράψουν το καθένα τη δική του χρηστική επιγραφή με το δικό του ερώτημα από τη καθημερινή του ζωή.

4.3 Οι μικροί αρχαιολόγοι

Τίτλος προγράμματος: «Οι μικροί αρχαιολόγοι »

---

¹⁹⁹ Βλ. Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, ό.π., σσ. 93-94.

²⁰⁰ Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 47.

²⁰¹ Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 47.

²⁰² Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 47.

²⁰³ Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 48.

Εκτιμώμενη συνολική διάρκεια: τρεις ώρες
Αριθμός συμμετεχόντων: όλη η τάξη σε ομάδες των 4-6 ατόμων

Ο εκπαιδευτικός υλοποιεί μία εκπαιδευτική δράση με τη σχολική τάξη του με το όνομα ‘Οι μικροί αρχαιολόγοι’ σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων και την συνδέει είτε με το μάθημα της Ιστορίας, της Γεωγραφίας ή της Μελέτης του Περιβάλλοντος. Πρέπει να προηγηθεί ο κατάλληλος σχεδιασμός της παραπάνω δράσης από τον εκπαιδευτικό με την καθοδήγηση των αρχαιολόγων και συντηρητών της Εφορείας Αρχαιοτήτων για τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει για την προετοιμασία του είτε το ‘Φυλλάδιο εκπαιδευτικού’ από το ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ‘Το ημερολόγιο ενός αρχαιολόγου’²⁰⁴ του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηγουμενίτσας (απευθύνεται σε μαθητές Δ΄ έως ΣΤ΄ τάξεων Δημοτικού) του έτους 2008 ή το ‘Βιβλίο για τον εκπαιδευτικό’²⁰⁵ του εκπαιδευτικού προγράμματος ‘Παίζουμε ανασκαφή;’ του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης (απευθύνεται σε νήπια και μαθητές Α΄ Δημοτικού) του έτους 2004. Και τα δύο υπάρχουν διαθέσιμα ελεύθερα στο διαδίκτυο.

Αρχικά γίνεται η απαραίτητη προετοιμασία με τη μορφή συζήτησης στο χώρο της σχολικής τάξης ανάμεσα στα παιδιά και τον εκπαιδευτικό. Ο εκπαιδευτικός ρωτάει τα παιδιά αν γνωρίζουν το επάγγελμα του αρχαιολόγου και του συντηρητή και τι ξέρουν για αυτά. ‘Θα θέλατε να κάνετε τους μικρούς αρχαιολόγους στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης;’ ρωτάει στο τέλος παρακινώντας τα παιδιά.

Στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης τα παιδιά αρχικά μπορούν να παρακολουθήσουν μία ξενάγηση συνδυαστικά με την παρούσα δράση. Στη συνέχεια χωρίζονται σε ομάδες των 4-6 ατόμων, ανάλογα με τον αριθμό του τμήματος. Κατευθύνονται στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο που τους περιμένουν οι αρχαιολόγοι

---

²⁰⁴ Βλ. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, *Το ημερολόγιο ενός αρχαιολόγου*, ΛΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Ηγουμενίτσα 2012 (http://igoumenitsamuseum.gr/images/text_files/to-imerologio-enos-arxaiologou-ekpaideutikos.pdf), (Ανάκτηση Απρίλιος 2021), σσ. 51-62.

²⁰⁵ Βλ. Υπουργείο Πολιτισμού, *Παίζουμε Ανασκαφή;*, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη 2004 (https://www.culture.gov.gr/DocLib/Paizoume_anaskafi.pdf), (Ανάκτηση Απρίλιος 2021), σσ. 7-41.

και οι συντηρητές της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων και με την καθοδήγησή τους τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τις πρακτικές της ανασκαφής και της συντήρησης σε ένα πρώτο επίπεδο. Αν είναι εφικτό οι υπάλληλοι της Εφορείας μπορούν να έχουν κρυμμένα ολόκληρα ή σπασμένα πήλινα αντικείμενα καθώς και χρηστήριες επιγραφές, τα οποία θα είναι αντίγραφα των ευρημάτων της Δωδώνης, στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο με άμμο που θα έχει τοποθετηθεί από πριν και στον οποίο θα κάνουν την αρχαιολογική τους έρευνα τα παιδιά.

Στη συνέχεια οι μαθητές με τα εργαλεία των αρχαιολόγων, τα φτυαράκια και τα κουβαδάκια όπως και με τη σωστή καθοδήγησή τους θα σκάβουν και θα βρίσκουν τα ευρήματά τους. Θα ήταν χρήσιμο για τα παιδιά με τη βοήθεια των συντηρητών να καταγράψουν και να καθαρίσουν-συντηρήσουν τα ευρήματά τους σε ένα υπαίθριο εργαστήριο κοντά στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο. Έτσι τα παιδιά θα αντιληφθούν τη σημασία τους και με τη βοήθεια των αρχαιολόγων θα μπορέσουν να μάθουν τις πληροφορίες που μπορούμε να αντλήσουμε από αυτά καθώς και τη χρήση τους στην αρχαιότητα.

Επιστρέφοντας οι μαθητές στην σχολική τάξη συζητούν μαζί με τον εκπαιδευτικό για όλη την εμπειρία τους. Μπορούν να καταγράψουν σε ένα φύλλο εργασίας τα ευρήματά τους, τα μεγαλύτερα παιδιά να γράψουν μία έκθεση για τις εντυπώσεις τους είτε να ετοιμάσουν μία παρουσίαση με τις δραστηριότητές τους ενώ τα μικρότερα να ζωγραφίσουν τα ευρήματα που ανακάλυψαν.

4.4 Διήγηση μυθιστοριών εντός του αρχαιολογικού χώρου

Τίτλος προγράμματος: «**Ας ακούσουμε ένα παραμύθι από τη Δωδώνη**»

Εκτιμώμενη συνολική διάρκεια: τρεις ώρες

Αριθμός συμμετεχόντων: όλη η τάξη

Το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνδέεται με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Ιστορίας.

-Μία μυθιστορία από τους ιερείς της Δωδώνης (διήγηση στο χώρο του Ιερού της Δωδώνης)

Αναφέρουμε στα παιδιά ότι αυτός ο πανάρχαιος μύθος για την ίδρυση του Μαντείου έχει διασωθεί από τον ιστορικό Ηρόδοτο²⁰⁶. Όπως αναφέρει ο ίδιος οι ιέρειες της Δωδώνης που του τα αφηγήθηκαν ήταν η Προμένεια, η Τιμαρέτη και η Νικάνδρα και σε αυτά συμφώνησαν και όλοι οι ιερείς που υπηρετούσαν στο Ιερό.

«Οι ιερείς της Δωδώνης είδαν ότι πέταξαν δύο μαύρα περιστέρια από τις Θήβες της Αιγύπτου. Το ένα πήγε στη Λιβύη και το άλλο έφτασε στη Δωδώνη. Εκεί κάθισε πάνω σε μία βελανιδιά και μίλησε με ανθρώπινη φωνή να χτίσουν ακριβώς σε αυτό το σημείο το μαντείο του Δία. Όσοι το άκουσαν πήραν αυτό το μήνυμα ως εντολή του Θεού και κάνανε ότι τους είπε το περιστέρι»²⁰⁷.

-Μία ιστορία των αρχαίων για την Ιερά Φηγό (διήγηση στο χώρο της Ιεράς Φηγού).

«Ένας βοσκός που έβοσκε τα πρόβατά του στην κοιλάδα της Δωδώνης έκλεψε το κοπάδι ενός συγχωριανού του και το έκρυψε στην αυλή του μακριά εκεί που ήταν η στάνη του χωρίς να γίνει αντιληπτός από κανέναν. Ο νοικοκύρης που έχασε το κοπάδι του ανησύχησε. Ρώτησε άλλους βοσκούς, έψαξε σε στάνες και λιβάδια, πουθενά να βρει τα πρόβατά του. Τι να κάνει λοιπόν! Άλλη απάντηση από το Θεό δεν έχει. Πήγε στο μαντείο να μάθει από την ιερά βελανιδιά ποιος έκλεψε τα προβατά του. Τότε αμέσως μίλησε, λένε, η βελανιδιά και φανέρωσε τον κλέφτη. Είπε πως είναι ο πιο νέος από τους βοσκούς του χωριού! Και πραγματικά βρέθηκε ποιος ήταν ο νέος βοσκός και τον έλεγαν Μανδύλα.

Αυτός όμως οργίστηκε τόσο πολύ με την Ιερά Φηγό που τον μαρτύρησε που πήγε τη νύχτα να την κόψει. Τότε πετάχτηκε μέσα από τα κλωνάρια της ένα περιστέρι και του έδωσε εντολή να μην κάνει αυτή τη βέβηλη πράξη. Ο Μανδύλας αφού αποκαλύφθηκε δεν ξανατόλμησε να πειράξει το ιερό δέντρο. Οι Ηπειρώτες όμως επειδή αποπειράθηκε να κόψει την κατοικία του Θεού θυμώσανε μαζί του και τον τιμώρησαν²⁰⁸».

²⁰⁶ Βλ. ΔΩΔΩΝΗ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. Μνήμη Σωτήρη Δάκαρη*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ό.π., σ. 32.

²⁰⁷ Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 12.

²⁰⁸ Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 29.

-Μία ιστορία για χρησμό του μαντείου (διήγηση στο χώρο τους Ιερού της Δωδώνης).

Αναφέρουμε στα παιδιά ότι και αυτή η ιστορία που συνδέεται με χρησμό του μαντείου έχει διασωθεί από τον ιστορικό Ηρόδοτο.

«Η Απολλωνία του Ιονίου Πελάγους ήταν μία από τις γνωστές αρχαίες ελληνικές πόλεις της Ηπείρου. Σε αυτήν τρέφονταν τα ιερά πρόβατα του Ήλιου. Την ημέρα αυτά έβοσκαν κοντά στο ποτάμι που έβγαινε από το βουνό Λάκμονα και χυνόταν στη θάλασσα κοντά στο λιμάνι Ωρικός. Τη νύχτα τα φυλάγανε διαλεχτοί και ξακουστοί άντρες για τον πλούτο και τη καταγωγή τους. Ο καθένας τους για ένα χρόνο.

Οι Απολλωνιάτες φρόντιζαν πάρα πολύ τα πρόβατα, γιατί ήταν δεσμευμένοι να το κάνουν αυτό με κάποια μαντεία. Τις νύχτες τα πρόβατα διανυκτέρευαν σε μία σπηλιά έξω από την πόλη. Μία φορά ήταν η σειρά του Ευήνιου να τα φυλάξει. Αυτός όμως ένα βράδυ αποκοιμήθηκε και τότε πέσανε οι λύκοι και φάγανε εξήντα πρόβατα! Όταν ξημέρωσε και είδε το κακό που έγινε ο Ευήνιος, δεν είπε σε κανένα τίποτα. Το κράτησε μυστικό με σκοπό να αγοράσει άλλα πρόβατα και να τα βάλει στη θέση τους.

Οι Απολλωνιάτες όμως μάθανε τι συνέβηκε και δίκασαν τον Ευήνιο. Τον τιμώρησαν με τύφλωση, γιατί δεν ξαγρύπνησε και έγινε ζημιά στα ιερά πρόβατα.

Μετά την τύφλωσή του όμως συνέβηκε κάτι αναπάντεχο. Τα πρόβατα δεν γεννούσαν και η γη δεν έδινε καρπούς! Τότε έστειλαν και ρώτησαν το λόγο στο μαντείο της Δωδώνης καθώς και σε αυτό των Δελφών. Η απάντηση χρησμός που πήραν για τη δυστυχία τους έλεγε πως άδικα τύφλωσαν τον φύλακα των προβάτων, γιατί με τη θέληση των θεών καταστράφηκε το κοπάδι. Και θα συνέχιζαν να τους τιμωρούν εκτός αν δικαίωναν τον Ευήνιο με ότι αυτός τους ζητούσε. Μετά και οι ίδιοι οι θεοί θα του δίνανε τέτοιο δώρο που και οι άνθρωποι θα τον καλοτύχιζαν.

Οι Απολλωνιάτες κράτησαν όμως μυστικό το χρησμό και έστειλαν μερικούς από αυτούς να κάνουν δήθεν παρέα στον Ευήνιο. Κάθισαν κοντά του και τον ρώτησαν με τρόπο τι θα ήθελε για ικανοποίηση και δικαίωση από τους συμπολίτες του για το μεγάλο κακό που του έκαναν. Ο Ευήνιος όμως, αφού δεν γνώριζε τον χρησμό, τους ευχαρίστησε και τους είπε πως θα τα ξεχνούσε όλα χωρίς να κρατήσει κακία σε κανένα αν του έδιναν τα καλύτερα κτήματα στην Απολλωνία. Τους ονόμασε μάλιστα

και τους ιδιοκτήτες πολίτες τους. Επίσης ζήτησε και ένα σπίτι που παρόμοιο δεν είχε άλλος σε όλη τη χώρα.

Τότε οι Απολλωνιάτες του φανέρωσαν τον χρησμό και του είπαν: 'Ευήνιε, αυτά σου τα προσφέρουν οι Απολλωνιάτες σύμφωνα με το χρησμό.' Αυτός όμως μαθαίνοντας την αλήθεια θύμωσε, επειδή τον εξαπάτησαν.

Οι συμπολίτες του πράγματι του δώσανε και του αγόρασαν ότι τους ζήτησε. Μετά από όλα αυτά ο Ευήνιος απέκτησε μαντικές ικανότητες και έγινε ξακουστός μάντης!²⁰⁹».

4.5 Δράση 'Παιχνίδια στο αρχαίο στάδιο'

Τίτλος προγράμματος: «Παιχνίδια στο αρχαίο στάδιο»

Εκτιμώμενη συνολική διάρκεια: τρεις ώρες

Αριθμός συμμετεχόντων: όλη η τάξη σε ομάδες των 3 και 6 ατόμων

Το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνδέεται με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της Ιστορίας και της Γυμναστικής. Αναβιώνουμε μαζί με τα παιδιά τα επόμενα τρία παιχνίδια. Τους εξηγούμε ότι είναι μερικά από τα πολλά αρχαία ομαδικά παιχνίδια²¹⁰ που έπαιζαν και οι συνομήληκοι αρχαίοι προγόνόι τους στο στάδιο. Επίσης τα ενημερώνουμε για την πανελλήνια γιορτή των Νάϊων της Δωδώνης που γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια.

Παιχνίδι «Αρπαστόν»: Πρόκειται για ομαδικό παιχνίδι, το οποίο παιζόταν με μία μικρή σφαίρα. Αντί αυτής εμείς χρησιμοποιούμε μία μικρή μπάλα. Σε αυτό το παιχνίδι πετιόταν ψηλά μία μικρή σφαίρα με το όνομα «αρπάστιον» και τα παιδιά αγωνίζονταν να την πιάσουν πριν αυτή πέσει στο έδαφος. Η σφαίρα αυτή ήταν μικρού μεγέθους για να μπορεί να την αρπάξει εύκολα κάποιος. Το ομαδικό αυτό παιχνίδι αναφέρεται από τον Όμηρο αλλά και από άλλους μεταγενέστερους συγγραφείς. Φαίνεται όμως ότι το παιχνίδι αυτό απαιτούσε μεγάλη ευκινησία και επιδεξιότητα και μάλλον οι παίκτες θα πρέπει να ήταν μόνο αγόρια. Το παιχνίδι αυτό μας θυμίζει το

²⁰⁹ Βλ. Χρ. Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 55.

²¹⁰ Βλ. <http://www.ancientgreektoys.gr/>

σύγχρονο παιχνίδι ράκμπι. Παίζεται και σήμερα σε κάποια χωριά της Θράκης με το όνομα αρπαστή ή κορόιδο²¹¹.

Χωρίζουμε τα παιδιά σε ομάδες των 6 ατόμων και ένα παιδί εξ αυτών ρίχνει τη μπάλα ψηλά. Καθώς αυτή πέφτει πρέπει κάποιος από την ομάδα να την αρπάξει πριν πέσει στο έδαφος και να την ξαναπετάξει ψηλά και ούτω καθεξής.

Παιχνίδι «Τρίγωνον» Πρόκειται επίσης για ομαδικό παιχνίδι που παιζόταν με σφαίρα και συγκεκριμένα χρειαζόμαστε έξι μικρές μπάλες για αυτό το παιχνίδι. Χωρίζουμε τα παιδιά σε ομάδες των τριών ατόμων. Τρία παιδιά στέκονται στις κορυφές ενός ισόπλευρου τριγώνου χαραγμένου στο έδαφος. Κάθε παιδί κρατάει στα χέρια του δύο μπάλες και τις ρίχνει στα άλλα δύο παιδιά που και εκείνα με τη σειρά τους πετάνε τις δικές τους σε αυτό. Πρέπει να τις πιάνουν πριν πέσουν κάτω στο έδαφος²¹².

Παιχνίδι «Φαινίνδα» Ήταν ένα ομαδικό παιχνίδι και παιζόταν επίσης με σφαίρα και ήταν περίπου σαν το «αρπαστόν»²¹³. Με τη 'φαινίνδα' εξαπατούσαν τους αντιπάλους τους αφού προς άλλον έδειχναν τη μπάλα και σε άλλον την πετούσαν. Ήταν παιχνίδι που το έπαιζαν κυρίως κορίτσια και παιζόταν ως εξής: μετά από κλήρωση, ένα κορίτσι έπαιρνε τη σφαίρα, ενώ τα υπόλοιπα σχημάτιζαν γύρω της έναν κύκλο. Οι παίχτες που ήταν στον κύκλο πετούσαν τη σφαίρα ο ένας στον άλλον προσπαθώντας να ξεγελάσουν το κορίτσι που ήταν στο κέντρο του κύκλου. Το κορίτσι όμως που ήταν στο κέντρο προσπαθούσε και αυτό με τη σειρά του να πετύχει αλλά και να χτυπήσει τη σφαίρα στα χέρια των άλλων, στον αέρα ή στο έδαφος και αν το κατάφερνε τότε άλλαζε θέση με εκείνη που έχανε²¹⁴.

Χωρίζουμε τα παιδιά σε ομάδες των 6 ατόμων έτσι ώστε να σχηματίζεται ένα κύκλος από τα πέντε παιδιά και το έκτο να στέκεται στη μέση του κύκλου. Τα παιδιά του κύκλου ρίχνουν την μπάλα στους συμπαίκτες τους πετώντας την ο ένας στον άλλον προσπαθώντας να ξεγελάσουν το παιδί που είναι στο κέντρο του κύκλου. Αν

---

²¹¹ Βλ. Χ.Λάζος, *Παίζοντας στο χρόνο*, εκδ.Αίολος, Αθήνα 2002, σ. 164.

²¹² Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 42.

²¹³ Βλ. Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', ό.π., σ. 42.

²¹⁴ Εφρ.Βασιλοπούλου, *Το παιδί και το παιχνίδι στην αρχαία ελληνική τέχνη, παιδαγωγική προσέγγιση*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003 (<http://ikee.lib.auth.gr/record/4142/files/gri-2004-190.pdf>), (Ανάκτηση Απρίλιος 2021), σ. 72.

όμως αυτό τους χτυπήσει τη μπάλα είτε πάνω τους είτε στο έδαφος και στον αέρα θα αλλάζει θέση κάθε φορά με το παιδί που είχε τη μπάλα εκείνη τη στιγμή και την έχασε.

4.6 Δράση ‘Αρχαία μουσικά όργανα’

Τίτλος προγράμματος: «Αρχαία μουσικά όργανα»

Εκτιμώμενη συνολική διάρκεια: τρεις ώρες

Αριθμός συμμετεχόντων: όλη η τάξη σε ομάδες των 5 ατόμων

Το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνδέεται με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της Ιστορίας και της Μουσικής. Τα παιδιά μέσα από αυτό διαπιστώνουν τη διαχρονικότητα των αρχαίων μουσικών οργάνων και αναπτύσσουν τις δημιουργικές τους ικανότητες.

Τα αρχαία μουσικά όργανα χρησιμοποιούνταν στις αρχαίες παραστάσεις. Η μουσική ήταν ένα πολύ σημαντικό κομμάτι του αρχαίου δράματος και βρισκόταν στο κέντρο της παράστασης. Ήταν ένα σύνολο απαγγελίας, μουσικής και τραγουδιού. Ο ποιητής ήταν ταυτόχρονα και ο μουσικός και ο συνθέτης των έργων του. Στα αρχαία δράματα χρησιμοποιούνταν κυρίως ο αυλός.

Επίσης τα ενημερώνουμε για την πανελλήνια γιορτή των Νάϊων της Δωδώνης που γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια και τους μουσικούς αγώνες που τελούνταν σε αυτούς.

Αρχικά διδάσκουμε στα παιδιά κατά τη διάρκεια του μαθήματος τα είδη και το υλικό κατασκευής των αρχαίων μουσικών οργάνων και τους εξηγούμε ότι έχουν βρεθεί πολλά από αυτά σε ανασκαφές. Οι προγονείς μας έβρισκαν το υλικό κατασκευής τους στη φύση και ήταν δέρματα ζώου, μέταλλα, πηλός και ξύλο. Τα είδη των αρχαίων μουσικών οργάνων ήταν τα έγχορδα (όπως η λύρα του θεού Ερμή και η κιθάρα του θεού Απόλλωνα), τα πνευστά (όπως ο αυλός) και τα κρουστά (όπως τα τύμπανα και τα κρόταλα).

Χωρίζουμε τα παιδιά σε ομάδες των πέντε ατόμων και τα παροτρύνουμε να φτιάξουμε τα δικά μας αρχαία μουσικά όργανα αλλά με τωρινά υλικά που ο εκπαιδευτικός έχει προγραμματίσει να φέρει στο σχολείο. Η κάθε ομάδα επιλέγει ένα από τα παρακάτω μουσικά όργανα: ένα τύμπανο, έναν αυλό ή μία λύρα.

Κατασκευή τυμπάνου: στην αρχαιότητα φτιαχνόταν από τεντωμένα δέρματα ζώου και το έπαιζαν κυρίως οι γυναίκες σε θρησκευτικές γιορτές. Η τυμπανίστρια το κρατούσε όρθιο με το αριστερό της χέρι και το έκρουε με τις άκρες και τους κόμπους των δακτύλων του δεξιού χεριού της. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να χρησιμοποιούνταν μαζί με τον αυλό σε αρχαία δράματα.

Τα παιδιά θα χρειαστούν μπαλόνια, ένα γυάλινο βάζο χωρίς το καπάκι, ψαλίδι, ξυλάκια καλαμάκια, ένα λαστιχάκι και φελλούς. Κόβουμε την άκρη του μπαλονιού με το ψαλίδι και το τοποθετούμε τεντωμένο στο άνοιγμα του γυάλινου βάζου. Το στερεώνουμε και με ένα λαστιχάκι. Στη συνέχεια βάζουμε στην άκρη από το ξυλάκι καλαμάκι ένα φελλό για να φτιάξουμε τη μπαγκέτα που θα χτυπάμε το τύμπανο.

Κατασκευή αυλού: στην αρχαιότητα το σώμα του αυλού ήταν ένας σωλήνας κατασκευασμένος από καλάμι, ξύλο ή κόκκαλο και είχε τρύπες, όπως η φλογέρα. Στο πάνω άκρο του κατέληγε σε μία απλή ή διπλή γλωσσίδα. Ο αυλός ήταν το μουσικό όργανο που συνδεόταν άμεσα με τη λατρεία του Διονύσου. Ήταν το πιο διαδεδομένο μουσικό όργανο και απαραίτητος στο αρχαίο δράμα χάρη στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Ο αυλός μπορούσε να μιμείται πολλούς ήχους, όπως την ανθρώπινη κραυγή, την καταγιγίδα ή τον θόρυβο από τους τροχούς της άμαξας. Ο οξύς και διαπεραστικός του ήχος ακουγόταν καθαρά στον ανοιχτό χώρο του αρχαίου θεάτρου. Ο αυλητής έμπαινε στην ορχήστρα μαζί με το χορό και παρέμενε εκεί μέχρι το τέλος του έργου.

Τα παιδιά θα χρειαστούν ένα καλάμι κομμένο σε μήκος 30 εκατοστών, ένα εργαλείο σουβλί, ένα χάρακα και ένα μαρκαδόρο. Μετρώντας με το μέτρο ίσες αποστάσεις των 2 εκατοστών πάνω στο καλάμι σηματοδούμε με το μαρκαδόρο επτά σημάδια πάνω του. Σε αυτά τα σημεία τρυπάμε με το σουβλί για να ανοίξουμε τις τρύπες και ο αυλός είναι έτοιμος.

Κατασκευή λύρας: στην αρχαιότητα η λύρα ήταν ένα μέσο εκπαίδευσης των νέων και εφεύρημα του θεού Ερμή. Μαζί με τον αυλό ήταν τα εθνικά μουσικά όργανα των αρχαίων Ελλήνων. Οι αρχαίοι ποιητές χρησιμοποιούσαν τη λύρα όταν συνέθεταν τη μουσική των τραγωδιών τους. Η λύρα αποτελούνταν από το 'αντηχείο' (ένα κοίλο

όστρακο χελώνας με μια τεντωμένη παλλόμενη μεμβράνη από δέρμα βοδιού ή κατσικιού), τους δύο ‘πήχεις’ (από κέρατα κασίκας ή δύο όμοιους ελαφρά καμπύλους ξύλινους βραχίονες) και το ‘ζυγό’ (ένα κυλινδρικό ξύλο, συνδεδεμένο εγκάρσια με τους βραχίονες). Οι ισομήκεις χορδές της (3 έως 12) κατασκευάζονταν αρχικά από λινάρι και αργότερα από τένοντες ζώων (π.χ. προβάτου). Ο εκτελεστής κρατούσε τη λύρα στο αριστερό μέρος του σώματός του (συχνά με τη βοήθεια ιμάντα) και με τα δάχτυλα του αριστερού χεριού πίεζε ή τραβούσε τις χορδές ενώ με το δεξί χέρι τις έπληττε με τη βοήθεια του ‘πλήκτρου’, μια βραχεία αιχμηρή λεπίδα συνήθως από φίλντισι, κέρατο ή κόκκαλο. Ήταν και αυτή μαζί με την κιθάρα απαραίτητη στο αρχαίο δράμα.

Τα παιδιά θα χρειαστούν δύο ξύλα μήκους 30 εκατοστών, ένα καλάμι μήκους 20 εκατοστών, πέντε μανταλάκια, ένα ξύλινο κουτί, πετονιά και καρφάλια. Καρφώνουμε αριστερά και δεξιά του ξύλινου κουτιού όρθια τα δύο ξύλα και στη συνέχεια τα ενώνουμε στην πάνω άκρη τους καρφώνοντας κάθετα το καλάμι. Στη συνέχεια βάζουμε ένα καρφί τέρμα κάτω και στη μέση του ξύλινου κουτιού έτσι ώστε να προεξέχει. Σε αυτό το καρφί στηρίζουμε σταδιακά πέντε κομμάτια πετονιάς δένοντάς τες, τα οποία τα τεντώνουμε με ένα μανταλάκι το καθένα. Τα πέντε μανταλάκια με την άκρη της πετονιάς τα τοποθετούμε πάνω στο καλάμι το ένα δίπλα στο άλλο σε ισομερή απόσταση και η λύρα των παιδιών είναι έτοιμη.

4.7. Δράση ‘Αρχαία ελληνική τραγωδία για παιδιά’

Τίτλος προγράμματος: «Αρχαία ελληνική τραγωδία»

Εκτιμώμενη συνολική διάρκεια: Τέσσερα-έξι διδακτικά δίωρα

Αριθμός συμμετεχόντων: όλη η τάξη

Το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνδέεται με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της Γλώσσας, της Ιστορίας, της Μουσικής, της Γυμναστικής και φυσικά της Θεατρικής Αγωγής. Τα παιδιά μέσα από την ενασχόλησή τους με τα κλασσικά έργα των αρχαίων τραγικών αναπτύσσουν θεατρική παιδεία που καθαίρει ψυχές και μορφώνει την κοινωνία²¹⁵. Όταν μάθουν τα διασκευμένα αρχαία κείμενα και τα

---

²¹⁵ Σμ.Παπαδοπούλου & Γ.Κούλα, *Εκπαιδευτικός Οδηγός: Το Θεατρικό παιχνίδι στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. ΕΣΠΑ-Δράση III: «Καλλιέργεια κλίματος διαπολιτισμικής επικοινωνίας σε επίπεδο

ερμηνεύσουν ακόμη και στο χώρο των ηρώων έρχονται πολύ κοντά με την αρχαία Ιστορία και εξοικειώνονται με το αρχαίο ελληνικό πνεύμα και την δραματική τέχνη.

Το αρχαίο δράμα είναι μια σύνθετη δημιουργία που αποτελείται από λόγο (το μοναδικό στοιχείο που διασώθηκε), μουσική και όρχηση, δηλαδή χορευτική κίνηση. Έτσι οι μαθητές μαθαίνουν να υποστηρίζουν με τη γλώσσα του σώματος κάθε δραστηριότητα προφορικού ή γραπτού λόγου.

Με σημαντικό αρωγό το μοναδικό βιβλίο²¹⁶ στο αντικείμενό του της Καθηγήτριας ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Παπαδοπούλου-Μανταδάκη Σμαράγδα με τον τίτλο ‘Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη’ ο εκπαιδευτικός θα δημιουργήσει μαζί με τη σχολική τάξη του μία αρχαία ελληνική τραγωδία, την οποία δύναται να την παρουσιάσει στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου, αλλά και σε συνεργασία με τη δράση του Σωματείου Διαζώματος ‘Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων’ στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης.

Αρχικά με αφορμή τη δράση ο εκπαιδευτικός μπορεί να συζητήσει με τα παιδιά για όλα τα παρελκόμενα των αρχαίων θεατρικών παραστάσεων, για το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης, για τους ηθοποιούς, την ενδυμασία τους, τα προσωπεία, τον σκηνικό εξοπλισμό, κ.α. (βλέπε παραπάνω Κεφάλαιο Δεύτερο, παράγραφος 2.6.1). Επιλέγει δύο από τις οκτώ διασκευασμένες για παιδιά αρχαίες ελληνικές τραγωδίες στο βιβλίο, έτσι ώστε να πάρουν τα περισσότερα παιδιά κάποιον ρόλο.

Α΄ Φάση. Στην πρώτη φάση υλοποίησης της δράσης τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και επιλέγουν μαζί με τον εκπαιδευτικό τις βασικές σκηνές μοιράζοντας τους ρόλους. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός σκηνοθετεί με κάθε ομάδα των μαθητών όλες τις σκηνές, επιλέγουν μαζί την ηχητική υπόκρουση (π.χ. ήχοι κυμάτων για τον

σχολείου». Πρόγραμμα: Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, 2012. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://www.academia.edu>, σ. 10.

²¹⁶ Βλ. Σμ. Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2018.

Φιλοκτήτη) και αυτοσχεδιάζουν για την ενδυμασία τους και ξεκινούν τις πρόβες στην τάξη έχοντας αρχικά τα παιδιά μπροστά τους το κείμενο. Έτσι παίζουν τους ρόλους μέχρι να μάθουν τα λόγια τους και να φτάσουν εντέλει στην τελική πρόβα.

1^η αρχαία παράσταση. Στο διασκευασμένο κείμενο για παιδιά του προαναφερθέντος βιβλίου της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας 'Ελένη' του Ευρυπίδη²¹⁷ τα πρόσωπα που συμμετέχουν και μοιράζονται ως ρόλοι στα παιδιά είναι τα παρακάτω:

- Ελένη (κόρη του Δία και της Λήδας, αδελφή των Διόσκουρων και σύζυγος του βασιλιά της Σπάρτης, Μενέλαου)
- Γριούλα (υπηρέτρια στο παλάτι του Θεοκλύμενου)
- Τεύκτρος (Ελληνας ήρωας και πολεμιστής στο πλευρό των Αχαιών και αδελφός του Αία του Τελαμώνιου)
- Μενέλαος (γιος του Ατρέα και της Αερόπης, αδελφός του Αγαμέμνονα, βασιλιάς της Σπάρτης, σύζυγος της Ελένης, οξύθυμος χαρακτήρας)
- Θεονόη (κόρη του βασιλιά Πρωτέα και αδελφή του Θεοκλύμενου, είχε το χάρισμα της μάντισσας από τη μητέρα της Ψαμάθη που ήταν μία αόρατη Νηρηίδα του ποταμού Νείλου)
- Θεοκλύμενος (θαυμαστής της Ελένης, γιος του Πρωτέα και διάδοχος του θρόνου του της Αιγύπτου)
- Πάρης (αγάπησε και έκλεψε τη γυναίκα του Μενέλαου, την Ελένη)
- Ερμής (θεός αγγελιαφόρος)
- Αγγελιαφόρος I (Ελληνας σύντροφος του Μενελάου)
- Αγγελιαφόρος II (Αιγύπτιος ναύτης)
- Διόσκουροι (οι δύο αδελφοί της Ελένης, ο Κάστωρ και ο Πολυδεύκης)
- Άνθρωποι της Αιγύπτου

---

²¹⁷ Βλ. Σμ. Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, ό.π., σσ. 98-114.

- Χορός γυναικών

Β΄ Φάση. Στην δεύτερη φάση υλοποίησης της δράσης η πρώτη σκηνή (Τεύκρος και Ελένη) που θα σκηνοθετήσουμε με τα παιδιά είναι μέσα στο παλάτι του Θεοκλύμενου, διαδόχου του θρόνου, στην Αίγυπτο. Εκεί βρίσκεται κρυμμένη η Ελένη, η πραγματική του βασιλιά Μενέλαου καθ' όλη τη διάρκεια του Τρωϊκού πολέμου ενώ ο καταστροφικός πόλεμος της Τροίας έχει βασιστεί σε ένα ψέμα. Ο Θεοκλύμενος θέλει να παντρευτεί την Ελένη. Εκεί την συναντά ο Τεύκρος, ο οποίος περνά από την Αίγυπτο στο ταξίδι του για την Κύπρο για να πάρει χρησμό από τη κόρη του Πρωτέα, Θεονόη που είχε προφητικές ικανότητες. Η πρώτη σκηνή είναι ο διάλογος της Ελένης με τον Τεύκρο. Ο Τεύκρος δίνει πληροφορίες στην Ελένη σχετικά με την οικογένειά της και το Μενέλαο. Της λέει μάλιστα ότι υπάρχουν φήμες ότι ο άνδρας της έχει πεθάνει και είναι αδύνατο να επιστρέψει ζωντανή με το Μενέλαο στην Σπάρτη. Έτσι η Ελένη με τον χορό των γυναικών θρηνούν για την τύχη της.

Η δεύτερη σκηνή (Μενέλαος και γριούλα) που θα σκηνοθετήσουμε με τα παιδιά είναι στην είσοδο του παλατιού. Σ' αυτό το σημείο εμφανίζεται ζητιάνος και ναυαγός ο Μενέλαος, ο οποίος διηγείται με δραματικό τρόπο τη συμφορά του μετά την άλωση της Τροίας και πλησιάζει το παλάτι ζητώντας τρόφιμα και βοήθεια. Η γριούλα που τον υποδέχεται τον προτρέπει να φύγει το γρηγορότερο και τον ενημερώνει ότι ο Θεοκλύμενος έχει βγάλει εντολή ότι θα σκοτώνει όποιον Έλληνας φτάνει τη χώρα του. Του εξηγεί ότι μισεί τους Έλληνες εξαιτίας της Ελένης που βρίσκεται εκεί και έτσι μαθαίνει με έκπληξη που βρίσκεται η γυναίκα του.

Η τρίτη σκηνή (Ελένη και Θεονόη) που θα σκηνοθετήσουμε με τα παιδιά είναι μέσα στο παλάτι, όπου η μάντισσα Θεονόη λέει στην Ελένη ότι ο Μενέλαος ζει και περιπλανιέται στις θάλασσες και ότι θα έρθει να την βρει. Οι γυναίκες του Χορού αναγγέλλουν χαρμόσυνα ότι ο Μενέλαος ζει και ότι μάλιστα βρίσκεται ναυαγός στις όχθες του Νείλου.

Η τέταρτη σκηνή (Μενέλαος και Ελένη, Αγγελιαφόρος Ι, Θεονόη, Θεοκλύμενος, Αγγελιαφόρος ΙΙ, Διόσκουροι και άνθρωποι της Αιγύπτου) που θα σκηνοθετήσουμε με τα παιδιά είναι πάλι στο παλάτι. Εκεί η Ελένη συναντά τον Μενέλαο και ακολουθεί ο διάλογός τους, όπου ο Μενέλαος την αναγνωρίζει και η

ίδια προσπαθεί να τον πείσει ότι αυτή είναι η πραγματική του γυναίκα. Η είσοδος του Αγγελιαφόρου I, πιστός του σύντροφος και φύλακας της Ελένης στη σπηλιά),έρχεται να αναγγείλει την εξαφάνιση της γυναίκας που είχαν εντολή να φυλάνε. Έτσι έχουμε την αναγνώριση της Ελένης από το Μενέλαο. Οι δύο σύζυγοι εκφράζουν τη χαρά και την ανακούφιση τους για τη συνάντησή τους. Η Ελένη παρακαλάει την Θεονόη να κρατήσει κρυφό τον ερχομό του Μενέλαου, γιατί κινδυνεύει. Η Ελένη ζητεί από το Θεοκλύμενο να της παραχωρήσει ένα καράβι για να ανοιχτεί στο πέλαγος, ώστε να αποδώσει τις νεκρικές τιμές στο νεκρό της άνδρα, σύμφωνα με τα έθιμο ως συζυγός του. Έτσι καταφέρνουν να δραπετεύσουν οι δύο σύζυγοι. Όταν βέβαια το μαθαίνει ο Θεοκλύμενος από τον Αγγελιαφόρο II είναι έτοιμος να σκοτώσει τη Θεονόη, αλλά εμφανίζονται ως ‘από μηχανής θεός’ οι Διόσκουροι, οι αδελφοί της Ελένης, τον μεταπειθούν και το δράμα κλείνει ειρηνικά.

2^η αρχαία παράσταση. Στο διασκευασμένο κείμενο για παιδιά του προαναφερθέντος βιβλίου της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας ‘Φιλοκτήτης’ του Σοφοκλή²¹⁸ τα πρόσωπα που συμμετέχουν και μοιράζονται ως ρόλοι στα παιδιά είναι τα παρακάτω:

- Οδυσσέας (βασιλιάς του νησιού Ιθάκη, εκπρόσωπος του στρατού των Ελλήνων μαζί με τον Νεοπτόλεμο)
- Νεοπτόλεμος (γιος του Αχιλλέα, συνοδός του Οδυσσέα)
- Φιλοκτήτης (γιος του Ποίαντα και της Μεθώνης, ηγεμόνας των Θεσσαλών της Μαγνησίας, ξακουστός για την επίδοσή του στο τόξο, κάτοχος του τόξου και των βελών του ήρωα Ηρακλή)
- Ηρακλής (ήρωας, ημίθεος, γιος του Δία και της Αλκμήνης)
- Κατάσκοπος μεταμφιεσμένος σε έμπορο (ναύτης που παρακολουθεί τον Φιλοκτήτη μεταμφιεσμένος σε έμπορο, σταλμένος από τον Οδυσσέα)
- Χορός ναυτών (ομάδα αντρών που είναι ναύτες στο πλοίο του Νεοπτόλεμου)

---

²¹⁸ Βλ. Σμ.Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, ό.π., σσ. 141-150.

Β΄ Φάση. Στην δεύτερη φάση υλοποίησης της δράσης η σκηνή που θα σκηνοθετήσουμε με τα παιδιά είναι μία σπηλιά πάνω σε ένα νησί (την Λήμνο) που φιλοξενεί τον Φιλοκτήτη για δέκα ολόκληρα χρόνια (καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια του Τρωικού Πολέμου που δεν έχει λήξει ακόμα), μετά την ηρωική του πράξη να γλιτώσει τον Ηρακλή από βέβαιο θάνατο λόγω του δηλητηριασμένου χιτώνα που φόρεσε. Ο Ηρακλής του χάρισε το ηρωικό του τόξο και τα βέλη του, για να τον ευχαριστήσει που τον έσωσε. Ο Οδυσσέας μαζί με τον Νεοπτόλεμο έχουν έρθει στο νησί για να τον αναζητήσουν και να του πάρουν ακόμη και με δόλο το ηρωικό τόξο και τα βέλη με σκοπό να κερδίσουν τον πόλεμο στην Τροία. Ο Οδυσσέας προσπαθεί να πείσει το Νεοπτόλεμο να ξεγελάσει το Φιλοκτήτη.

Ο Φιλοκτήτης όμως αρνείται να τα δώσει, μη θέλοντας να συμφιλωθεί με τους ανθρώπους που του είχαν δείξει σκληρότητα και τον είχαν εγκαταλείψει πριν δέκα χρόνια. Ο Νεοπτόλεμος, αφού ξεγελά το Φιλοκτήτη, πάει να το μετανιώσει την τελευταία στιγμή και αρχίζει να το συζητά μαζί του. Εμφανίζεται όμως ο Οδυσσέας και μαλώνει με τον Νεοπτόλεμο. Τελικά, ο Νεοπτόλεμος ακούει τη συνείδησή του και επιστρέφει το τόξο και τα βέλη στο Φιλοκτήτη, και ο Οδυσσέας φεύγει θυμωμένος. Τότε εμφανίζεται ο 'από μηχανής θεός', ο Ηρακλής που πείθει το Φιλοκτήτη να πάει στην Τροία και να φέρει τη νίκη στους Αχαιούς. Έτσι ο Φιλοκτήτης πηγαίνει στην Τροία και σκοτώνει με τα βέλη του τον Πάρη. Μάλιστα είναι μέρος της ομάδας που κρύβεται μέσα στον Δούρειο Ίππο στην τελική επίθεση κατά της Τροίας²¹⁹.

Εκεί σε αυτή τη σπηλιά θα γυριστούν όλες οι σκηνές της θεατρικής μας δράσης. Εκεί και θα παραυρίσκεται και ο χορός των ναυτών που θα ακολουθούν κάθε φορά τον Νεοπτόλεμο.

Γ΄ Φάση. Στην τρίτη φάση υλοποίησης μετά την παράσταση ο εκπαιδευτικός συζητάει με τους μαθητές στην τάξη τις εμπειρίες τους.

Οι μαθητές μέσα από τους ρόλους τους ενεργοποιούν τη φαντασία τους και τα συναισθήματά τους, διασκεδάζουν, χαίρονται και ψυχαγωγούνται. Η ενασχόλησή τους στις πρόβες, κατά τη διάρκεια και μετά τη θεατρική παράσταση μαζί με τους

---

²¹⁹ Βλ. Σμ.Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, ό.π., σσ. 141-150.

συμμαθητές τους και τον δάσκαλό τους, τους δίνει τη δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα ξεφεύγοντας από τις τυπικές εκπαιδευτικές διαδικασίες ενδυναμώνοντας και τις σχέσεις μεταξύ τους.

Το βιβλίο επίσης βοηθάει τον εκπαιδευτικό στην τρίτη φάση της δράσης με την προτεινόμενη εναλλακτική διδασκαλία της γλώσσας σε παιδιά Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού μέσω του προερχόμενου διδακτικού υλικού από τους θεατρικούς διαλόγους των διασκευασμένων αρχαίων ελληνικών τραγωδιών για τα παιδιά. Συγκεκριμένα στο τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου έχουν διατυπωθεί με απόλυτη σαφήνεια πολλές γλωσσικές δραστηριότητες για το μάθημα της Γλώσσας με σκοπό τη διαθεματική προσέγγιση των δραστηριοτήτων και την επέκταση της θεατρικής δράσης.

Με αυτό το στόχο στην αρχαία παράσταση ‘Ελένη’ ο εκπαιδευτικός μαζί με τα παιδιά ενισχύει το αδιέξοδο της ηρώιδας²²⁰ με τον χορό των γυναικών, με κίνηση και ηχητικούς αυτοσχεδιασμούς ανάλογα με την ψυχολογία της. Είναι μία πρόταση δραστηριοποίησης²²¹ για άσκηση στις γλωσσικές τέχνες.

Στην αρχαία παράσταση ‘Φιλοκτήτης’²²² ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να κάνουν μία κριτική των ηρώων των ρόλων τους, να αναζητήσουν τα κίνητρα και να μελετήσουν τις συμπεριφορές τους και στο τέλος να αναπτύξουν ένα μικρό κείμενο με τα λόγια που θα έλεγαν στους ήρωες αυτούς αν τους συναντούσαν.

Μία τελευταία προτεινόμενη εκπαιδευτική δράση για τον εκπαιδευτικό θα ήταν να προγραμματίσει να συμμετάσχουν οι μαθητές της τάξης του σε συνεργασία με τους εμπλεκόμενους φορείς της περιοχής στη δράση ‘Let's do it Greece’ που

---

²²⁰ Βλ. Σμ.Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, ό.π., σ. 184.

²²¹ Βλ.Σμ.Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, ό.π., σ. 160.

²²² Βλ.Σμ.Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, ό.π., σ. 211.

οργανώνεται τα τελευταία χρόνια κατά την περίοδο της άνοιξης στην αρχαία Δωδώνη από την Αδελφότητα των Μελιγγωτών του Δήμου Δωδώνης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πριν ξεκινήσω την έρευνά μου ούτε που είχα καν φανταστεί πόσο μεγάλο και αξιόλογο αριθμό δράσεων εκπαιδευτικού χαρακτήρα θα συναντούσα να έχει πραγματοποιηθεί στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης, καθώς και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, αλλά και το σημαντικό εκπαιδευτικό υλικό που έχει παραχθεί, για να τις υποστηρίξει.

Η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των μνημείων και της εκπαίδευσης καταλήγει στο συμπέρασμα πως διαθέτουν κοινούς στόχους. Ο πολιτισμός και η εκπαίδευση βρίσκονται σε ένα συνεχή διάλογο. Οι κοινοί τους στόχοι είναι η διαπαιδαγώγηση και η μόρφωση των πολιτών-μαθητών, η ανάπτυξη της επιστημονικής σκέψης και η παρακίνηση για καλλιτεχνική δημιουργία. Αναμφισβήτητο ότι και τα δύο αποδίδουν μία πλήρη εικόνα της εποχής που αντιπροσωπεύουν, από άμεσες και έμμεσες πληροφορίες. Παράλληλα, μας επιτρέπουν να συνειδητοποιήσουμε τη σχέση μας με τη ζωγραφική, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και άλλες τέχνες και κυρίως να αντιληφθούμε την πορεία και τις κατακτήσεις όλων αυτών μέσα στον χρόνο. Από την άλλη τα μνημεία χρειάζονται την αναγνώριση του ρόλου τους, το σεβασμό και τη φροντίδα των πολιτών και να συνειδητοποιήσουμε ότι τα έχουμε ανάγκη.

Ο ρόλος του σχολείου έχει καθοριστική σημασία για την επαφή και την εκπαίδευση των μαθητών στον πολιτισμό. Οι προτάσεις εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης μπορούν να αποτελέσουν σημείο αναφοράς για την εξέλιξη της επικοινωνιακής πολιτικής του χώρου στο μέλλον, αλλά και να συμβάλουν στην ενίσχυση των δεσμών των μαθητών με την πολιτισμική κληρονομιά του τόπου.

Η εκπαίδευση στον πολιτισμό οφείλει να έχει ξεχωριστή θέση στην ευρύτερη παιδεία των μαθητών. Τα παιδιά, όμως, συχνά αντιμετωπίζουν τους εκπαιδευτικούς περίπατους σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους ως μία διαδικασία να ξεφύγουν από την ενδοσχολική διδασκαλία. Ωστόσο, τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιούνται εδώ και δεκαετίες από μουσεία και Εφορείες Αρχαιοτήτων στοχεύουν στη βιωματική κατάκτηση της γνώσης μέσα από μια ευχάριστη και δημιουργική εμπειρία που διαφέρει τελείως από μια τυπική ξενάγηση. Η ενεργητική και βιωματική μάθηση, η ελεύθερη έκφραση και η δημιουργικότητα των μαθητών συντελούν στην σφαιρική ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή. Αναμφισβήτητα έχουν

συμβάλει σημαντικά και συνεχίζουν να συμβάλουν στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης στη χώρα μας.

Σήμερα, τα απομεινάρια της Αρχαίας Δωδώνης δείχνουν τη σοφία του αρχαίου πολιτισμού και μέσα από τη μνήμη τους δεν θα σβήσει ποτέ. Η περιήγηση στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης και η ξενάγηση στα παιδιά τους χαρίζουν απλόχερα και με συγκίνηση την αίσθηση του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος, τους γεννάει ερωτήματα και τους κεντρίζει την περιέργεια για τους ανθρώπους και τα συμβάντα που έζησαν εκεί, καθώς και τα ορατά αλλά και τα μη ορατά ίχνη, που άφησαν σε αυτόν. Τους προκαλεί να αντιληφθούν και να αναγνωρίσουν τους ανθρώπους πίσω από τα ζωντανά απολιθώματά τους.

Εν κατακλείδι, τα παιδιά βλέπουν αποτυπωμένη την αρχαία ελληνική παιδεία, την επίδρασή της και την αποδοχή της από τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, μέσω των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου, αλλά και των συμβάντων σε αυτά, με αποτέλεσμα να αντιλαμβάνονται τη διάκριση των Ελλήνων από τους βαρβάρους στην αρχαιότητα και να αισθάνονται περήφανα για την πατρίδα τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι.ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αναστάσιος Κ.Καραδημητρίου, *Το μαντείο της Δωδώνης Ιστορικά Στοιχεία - Τρόποι Χρησιμοδοσίας - Χρησμικά Κείμενα*, εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη Μάιος 2004.

Γ.Παπαδόπουλος-Γ.Λώλος –Κ.Παππάς, *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.ΕΦΥΡΑ, Ιωάννινα 2009.

ΔΩΔΩΝΗ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. Μνήμη Σωτήρη Δάκαρη*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόμ. 26, εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1997.

Ειρ.Βασιλοπούλου, *Το παιδί και το παιχνίδι στην αρχαία ελληνική τέχνη, παιδαγωγική προσέγγιση*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003 (<http://ikee.lib.auth.gr/record/4142/files/gri-2004-190.pdf>), (Ανάκτηση Απρίλιος 2021).

Epiruspost.gr. 2016. «Οι Μελιγγοί φροντίζουν και πάλι το μνημείο τους!» Online δημοσίευμα. Διαθέσιμο: <http://www.epiruspost.gr/diafora/ekdiloseis/37659-2016-04-16-11-36-10.html> (Τελευταία επίσκεψη 07-02-2016).

Ηπειρωτικά, *Αρχείο εκδηλώσεων*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ιωαννιτών.

Θ.Γραμματάς, *Το Θέατρο στο Σχολείο. Μέθοδοι διδασκαλίας και εφαρμογής*, εκδ.Ατραπός, Αθήνα 2004.

Θ.Λώλης, *Αναζητώντας την Ιερή Φηγό-Περιήγηση στα ίχνη της αρχαίας Δωδώνης*, Δ/ση Πρωτοβάθμιας Εκπ/σης Ν. Ιωαννίνων – Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ιωάννινα 2010.

Κ.Ι.Σουρέφ, *Σωτήρης Ι. Δάκαρης ο αρχαιολόγος της Ηπείρου*, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 2013.

Μ.Μανικάρου, *Αλλάζοντας έξι καπέλα... έξι χρώματα. Η αξιοποίηση της τεχνικής των «έξι καπέλων σκέψης» του Edward De Bono στην προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων*, Κείμενα, Τεύχος 28, Ιωάννινα 2018, Ανακτήθηκε από <http://keimena.ece.uth.gr>.

Ν.Κατσικούδης, *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ*, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόμ. ΚΘ', σσ.167-230, Ιωάννινα 2000.

Ολ.Θ.Σακάλη, *Έντυπα των Εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στα Ελληνικά Αρχαιολογικά Μουσεία και Μνημεία (1985-2010):Ιδεολογικές και Παιδαγωγικές Παράμετροι*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2012.

Π. Αραβαντινός, *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ*, εκδ.Τυπογραφείον Δωδώνης, Ιωάννινα 1862.

π.Μανόπουλος Γρηγόριος, Άρθρο με τίτλο: «Ταύτιση της Δωδώνης και πρώτες ανασκαφές κατά τον 19^ο αιώνα», περ. *ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ*, Εταιρεία Λογοτεχνών και Συγγραφέων Ηπείρου, σσ.103-116, Ιωάννινα 2019.

Σμ.Παπαδοπούλου & Γ.Κούλα, *Εκπαιδευτικός Οδηγός:Το Θεατρικό παιχνίδι στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. ΕΣΠΑ-Δράση ΙΙΙ:«Καλλιέργεια κλίματος διαπολιτισμικής επικοινωνίας σε επίπεδο σχολείου». Πρόγραμμα:Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, 2012. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://www.academia.edu>.

Σμ.Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Αρχαίες ελληνικές τραγωδίες σε διασκευή για παιδιά. Η δημιουργική γλώσσα στη διδακτική πράξη*, εκδ.Gutenberg, Αθήνα 2018.

Σ.Ι.Δάκαρης, *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως ‘Αρχαία Δωδώνη’, Ιωάννινα 1971.

Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 1993.

Σ.Ι.Δάκαρης, *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε΄ έκδοση, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 1998.

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, *Το ημερολόγιο ενός αρχαιολόγου*, ΛΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Ηγουμενίτσα 2012 (http://igoumenitsamuseum.gr/images/text_files/to-imerologio-enos-archaiologou-ekpaideutikos.pdf), (Ανάκτηση Απρίλιος 2021).

Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, *24-grammata-gia-mia-theatriki-parastasi-tis-arxaiotitas.pdf*, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Μουσείων, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Αθήνα 2015 (<http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaideftikoyliko/entupa/--8/--9/13-24-grammata-gia-mia-theatriki-parastasi-tis-arxaiotitas-1/file>), (Ανάκτηση Μάρτιος 2021).

Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, *Ματιές στην αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη Ελλάδα.pdf*, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Μουσείων, Τμήμα Εκπαιδευτικών

Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Αθήνα 2015
(<http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaideftikoyliko/entupa/--14/--15/26-maties-stin-anavivsi-tou-arxaiou-dranatos-stin-neoteri-ellada-1/file>), (Ανάκτηση Μάρτιος 2021).

Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, *Σχεδιάζοντας ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το αρχαίο θέατρο.pdf*, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Μουσείων, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Αθήνα 2015
(<http://ancienttheater.culture.gr/el/psifiaki-bibliothiki/--2/--4/9-sxediazontas-ena-ekpaideutiko-programma-gia-to-arxaiio-theatro-2/file>), (Ανάκτηση Μάρτιος 2021).

Υπουργείο Πολιτισμού, *Παίζουμε Ανασκαφή*, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη 2004 (https://www.culture.gov.gr/DocLib/Paizoume_anaskafi.pdf), (Ανάκτηση Απρίλιος 2021).

Χαρ.Χαρίσης, «Ένας Χάλκινος Τροχίσκος από την Δωδώνη: Η Ύψυξ, ο Λέβης και η Μουσική των Θεών», *Σπείρα: Επιστημονική Συνάντηση προς τιμήν της Α. Ντούζουγλη και του Κ. Ζάχου*, Πρακτικά Συνεδρίου, Ιωάννινα, 2012. Διαθέσιμο: <https://www.academia.edu/> (Τελευταία επίσκεψη 07-04-2021).

Χ.Λάζος, *Παίζοντας στο χρόνο*, εκδ. Αίολος, Αθήνα 2002.

Χ.Παπαχριστοπούλου, *Η εκπαιδευτική πολιτική της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων για το χώρο του κάστρου: αποτίμηση και προτάσεις για επέκταση σε διαφορετικές ομάδες κοινού*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2020.

Χρ.Σκανδάλης, *ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΔΩΔΩΝΗ*, έκδοση β', εκδ. ΠΕΡΑΜΑ, Γιάννινα 1989.

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bill Mallon, Ture Widlund, *THE 1896 Olympic Games, Results for All Competitors in All Events, with Commentary*, USA, North Carolina and London, Mcfarland and Company, Inc., Publishers, σσ. 32-38,42.

John Mac Aloon, «Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες» στο Γκέκα Πόλυ, Τσέλιου Αγγελική (επιμ.), *Ολυμπιακοί Αγώνες, Αναφορές-Προσεγγίσεις*, Αθήνα,

Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004 (2001), σσ. 148-216.

J.O' Toole, *Theatre in Education*, εκδ. Holdder and Stoughton, London 1974.

III. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://ancienttheater.culture.gr>

<http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaideftikoyliko/entupa/--14/--15/26-maties-stin-anavivsi-tou-arxaioy-dranatos-stin-neoteri-ellada-1/file>

<https://typos-i.gr/>. «Η πρώτη παράσταση στο αρχαίο θέατρο Δωδώνης» Online δημοσίευμα. Διαθέσιμο: <https://typos-i.gr/article/h-prwth-parastash-sto-arxaio-8eatro-dwdwnhs> (Τελευταία επίσκεψη 07-03-2021).

<http://eliaserver.elia.org.gr/>

<http://www.nt-archive.gr/places.aspx>

<https://www.ntng.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=73>

<https://www.youtube.com/watch?v=iIIkyohac5U>

http://www.bbc.co.uk/greek/domesticnews/story/2004/07/printable/040730_flame.shtml

<https://www.archaiologia.gr>

<https://el-gr.facebook.com/amiogr>

<https://www.dodoni.gr/>

<https://pkdodonis.gr/2o-festival-dodonis-3/>

<https://pkdodonis.gr/3o-diethnes-festival-dodonis/>

<https://pkdodonis.gr/4o-diethnes-festival-dodonis/>

<http://ancienttheater.culture.gr/el/ekpaideftikoyliko/entupa/--8/--9>

<http://ancienttheater.culture.gr/el/parastaseis-arxaiotita>

<https://theodoregrammatas.com/>

<http://mnimeia.ptde.uoi.gr/>

http://mnimeia.ptde.uoi.gr/ekpaideytika_senaria/nomos_ioanninon/mantio-theatro-dodonis/

<https://www.uoi.gr/dodoni-to-manteio-twn-ixon/>

<https://www.facebook.com/amiogr/posts/1526399690814925/>

<https://www.epiruspost.gr/ta-paidia-gnorisan-tin-arxaia-dodoni/>

<http://eyripides.blogspot.com/2018/05/>

<https://www.agon.gr/politismos/18651/mia-tragodia-gia-paidia-stin-archaia-dodoni/>

<https://typos-i.gr/article/sthn-arxaia-dwdwnh-me-toys-gewskwlhkes>

<https://typos-i.gr/article/texnes-kai-psyxagwgia-apo-thn-eforeia-arxaiothtwn-iwanninwn>

<https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/stin-arhaia-dodoni-oi-katoikoi-tis-gyro-periohis-ekanan-kati-oraio-kai-hrisimo>

<https://youtu.be/poWsGONp6vM>

<https://el-gr.facebook.com/amiogr>

<https://youtu.be/RIOqDEoOUZ4>

http://followodyseus.culture.gr/el-gr/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF.aspx?udt_14029_param_detail=9652

<https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1896>

<https://www.diazoma.gr/>

<https://www.diazoma.gr/generationd/#/>

<http://meliggoi.gr/>

<http://naiosdromos.gr/naia-dodonis/>

[https://digital-herodotus.eu/archive/video/items/933/ert-e-ert-ste-boreio-ellada-theatro-dodones/?page= \(ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΗΡΟΔΟΤΟΣ\)](https://digital-herodotus.eu/archive/video/items/933/ert-e-ert-ste-boreio-ellada-theatro-dodones/?page= (ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΗΡΟΔΟΤΟΣ))

https://www.youtube.com/watch?v=_k2qkGIvdj8

<https://www.youtube.com/watch?v=FN53DLA5mxk>

<https://www.youtube.com/watch?v=8wVKDM-q5Ds>

<https://www.youtube.com/watch?v=iIIkyohac5U>

<https://www.youtube.com/watch?v=V9LcUsnFQbQ>

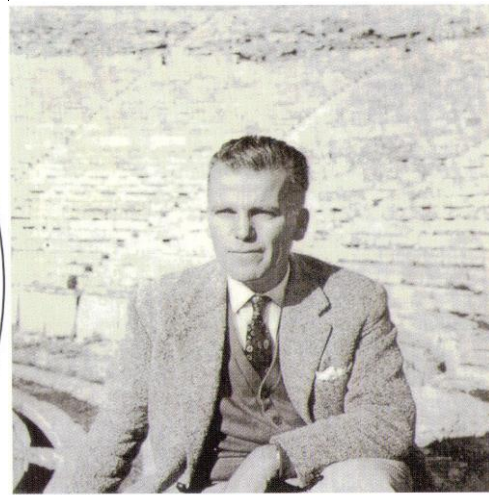
<http://www.ancientgreektoys.gr/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1: Χάρτης και μακέτα τρισδιάστατη του αρχαιολογικού χώρου Δωδώνης.
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε΄ έκδοση, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 1998 και Β.Σούλης, Υπουργείο Πολιτισμού, ΙΒ΄ ΕΠΚΑ, 2006.

Εικόνα: Ο Καθηγητής Αρχαιολογίας Σωτήρης Δάκαρης

Εικ. 2: Ο ηπειρώτης πολιτικός Κωνσταντίνος Καραπάνος και ο Καθηγητής Αρχαιολογίας Σωτήρης Δάκαρης.

Πηγή: Παπαδόπουλος Γ.-Λώλος Γ.-Παππάς Κ., *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.ΕΦΥΡΑ, Ιωάννινα 2009, σσ.(29,35).

Εικ. 3: Ο καθηγητής Δάκαρης σε ώρα διδασκαλίας στο Ιερό της Δωδώνης το 1960

Πηγή: Σουρέφ Ι. Κ., *Σωτήρης Ι. Δάκαρης ο αρχαιολόγος της Ηπείρου*, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 2013, σ.5.

Πίν. 20,2. Χάλκινος διπλός πέλεκυς ή λάβρυς (Μουσείο Ιωαννίνων).

Εικ. 4: Εύρημα χάλκινος διπλός πέλεκυς (Α.Μ.Ι).

Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, Πίνακας 20.2.

Πίν. 38,3. Χάλκινο νόμισμα τής Δωδώνης (γύρω στό 300 π.Χ.). Συλλογή καθηγ. Ρ. Franke, Γερμανία.

Εικ. 5:Εύρημα σπάνιο νόμισμα που χρονολογείται γύρω στα 300 π.Χ. και βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων.

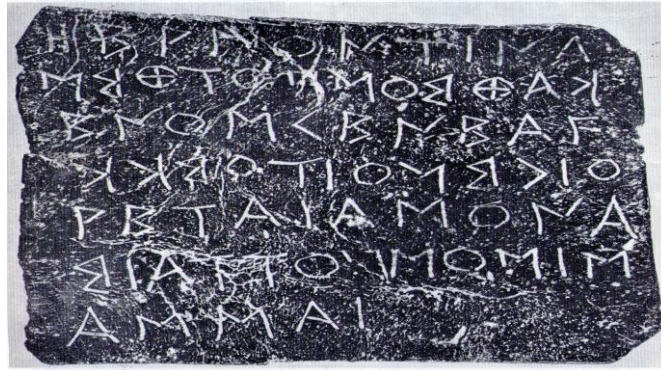
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, Πίνακας 38.3.

Εικ. 9. 'Ο ναός του Δία με τή δρυ γύρω στά 400 π.Χ.

Εικ. 6: Ο ναός του Δία με την ιερά βελανιδιά (περίπου 400 π.Χ.)

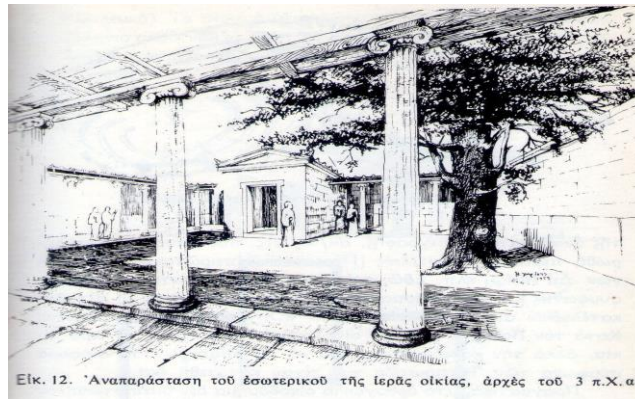
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, σ.33.

Τιν. 40.1 - 2. Μολύβδινα ελάσματα με χρηστήριες επιγραφές. Τέλος 6ου αρχές, 3ου π.Χ. αί. (Μουσείο Ιωαννίνων).

Εικ. 7: Μολύβδινα ελάσματα με χρηστήριες επιγραφές (Α.Μ.Ι.)

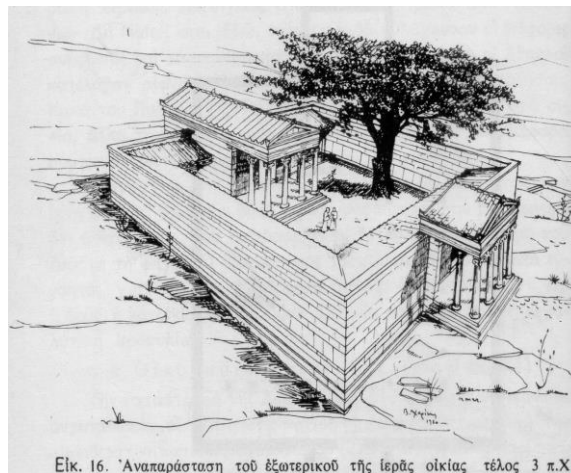
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, Πίνακας 40.1-2.

Είκ. 12. Αναπαράσταση του εσωτερικού της ιεράς οικίας, αρχές του 3 π.Χ. αί.

Εικ. 8: Αναπαράσταση του εσωτερικού της ιεράς οικίας (αρχές του 3^{ου} αιώνα π.Χ.)

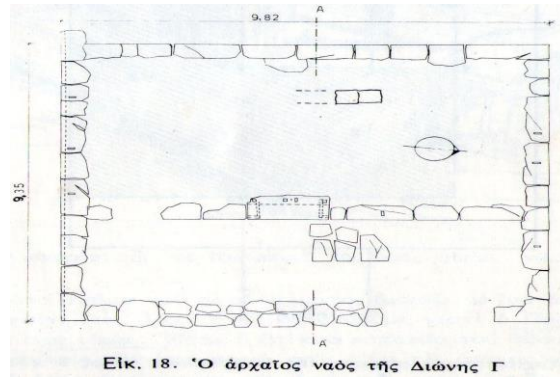
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, σ.37.

Είκ. 16. Αναπαράσταση του εξωτερικού της ιεράς οικίας τέλος 3 π.Χ.

Εικ. 9: Αναπαράσταση του εξωτερικού της ιεράς οικίας (τέλη 3^{ου} αιώνα π.Χ.)

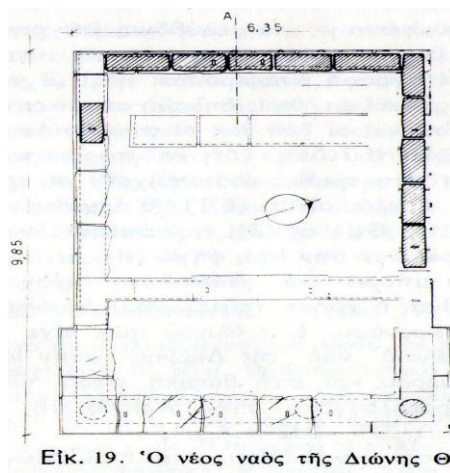
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, σ.40.

Εικ. 18. 'Ο άρχατος ναός της Διώνης Γ

Εικ. 10: Ο παλαιός ναός της Διώνης (κάτοψη).

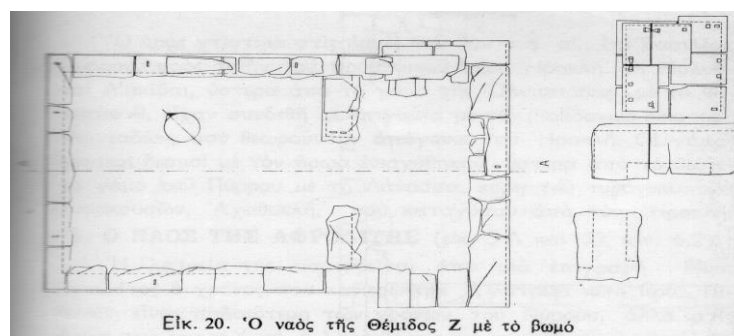
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, σ.42.

Εικ. 19. 'Ο νέος ναός της Διώνης Θ

Εικ. 11: Ο νέος ναός της Διώνης (κάτοψη).

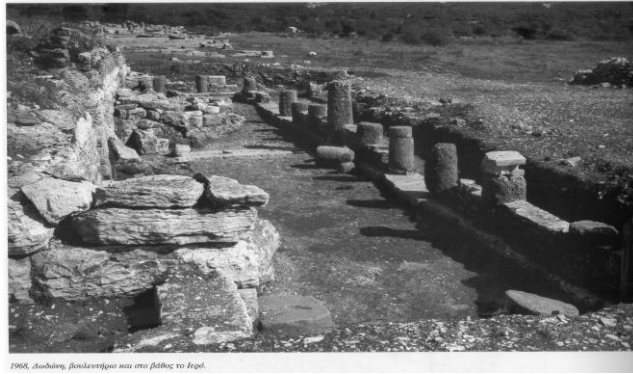
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, σ.43.

Εικ. 20. 'Ο ναός της Θέμιδος Ζ με τό βωμό

Εικ. 12: Ο ναός της Θέμιδος (κάτοψη).

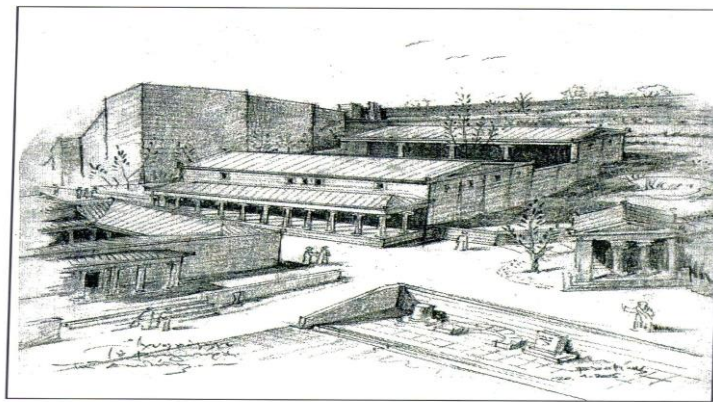
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *Οδηγός Αρχαιολογικού Χώρου Δωδώνης*, Σύλλογος Πνευματικής Κινήσεως 'Αρχαία Δωδώνη', Ιωάννινα 1971, σ.44.

1968, Δωδώνη, βουλευτήριο στα στα βάθος το Ιερό.

Εικ. 13: Φωτογραφία του βουλευτηρίου το 1968 (στο βάθος φαίνεται το Ιερό).

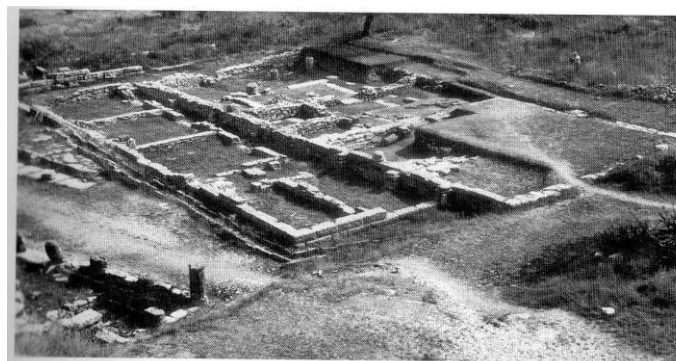
Πηγή: Σουέρεφ Ι. Κ., Σωτήρης Ι. Δάκαρης ο αρχαιολόγος της Ηπείρου, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 2013, σ.64.

Εικόνα: Το βουλευτήριο του κοινοῦ τῶν Ἠπειρωτῶν στη Δωδώνη. Ιχνογράφημα αναπαράστασης με μολύβι του Βασίλη Χαρίση (2004)

Εικ. 14: Ιχνογράφημα αναπαράστασης του βουλευτηρίου με μολύβι του Βασίλη Χαρίση (2004).

Πηγή: Παπαδόπουλος Γ.-Λώλος Γ.-Παππάς Κ., ΔΩΔΩΝΗ, εκδ.ΕΦΥΡΑ, Ιωάννινα 2009, σ.80.

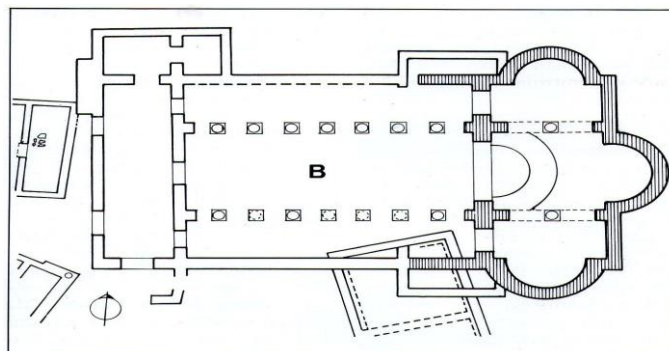

1990, Το Πρυτανείο της Δωδώνης.

Εικ. 15: Το πρυτανείο της Δωδώνης (φωτογραφία του 1990).

Πηγή: Σουέρεφ Ι. Κ., Σωτήρης Ι. Δάκαρης ο αρχαιολόγος της Ηπείρου, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 2013, σ.17.

Εικ. 16: Η Χριστιανική Βασιλική (κάτοψη).

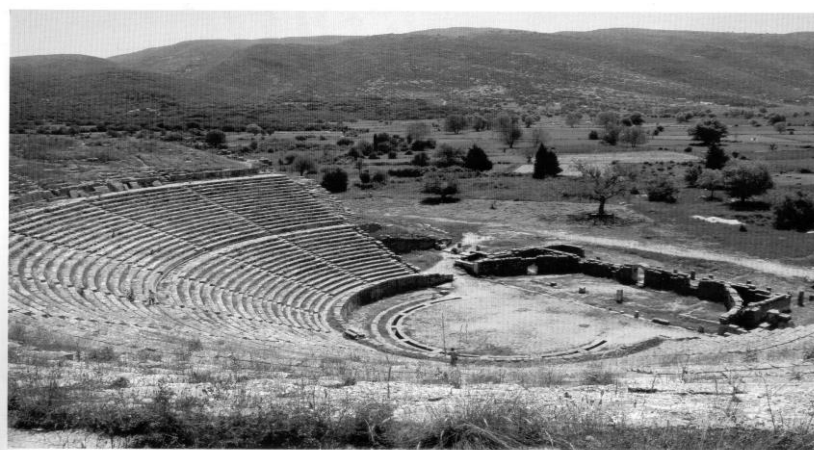
Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 1993, σ.36.

Πίν. 16.1. Το ανατολικό τρίγωνο της αρένας.
Πίν. 16.2. Το στάδιο με το θέατρο στο βάθος.

Εικ. 17: Το Στάδιο με το θέατρο στο βάθος.

Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *ΔΩΔΩΝΗ Αρχαιολογικός Οδηγός*, Ε' έκδοση, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 1998, Πίνακας 16-2.

1960, Δωδώνη, το θέατρο μετά την αναστήλωσή του από τον Σ. Δάκαρη.

Εικ. 18: Το θέατρο μετά την αναστήλωσή του από τον Σ.Δάκαρη το έτος 1960.

Πηγή: Σουέρεφ Ι. Κ., *Σωτήρης Ι. Δάκαρης ο αρχαιολόγος της Ηπείρου*, εκδ. Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 2013, σ.63.

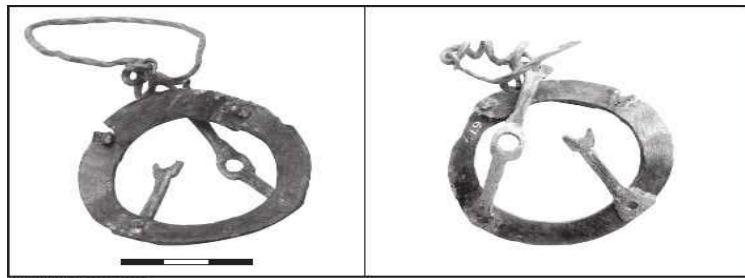
Εικ. 19: Αρχαία νομίσματα της Δωδώνης.

Πηγή: Δάκαρης Ι.Σ., *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 1993, σ.10.

Εικ. 20: Ο χάλκινος αετός πάνω σε σκήπτρο, το έμβλημα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Α.Μ.Ι.)

Πηγή: Παπαδόπουλος Γ.-Λώλος Γ.-Παππάς Κ., *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.ΕΦΥΡΑ, Ιωάννινα 2009, σ.52.

Εικ. 21: Ο τροχίσκος της Δωδώνης (Α.Μ.Ι.) (φωτ.Π.Τσιγκούλης-Χ.Χαρίσης).

Πηγή: Χαρίσης Χαρ., «Ένας Χάλκινος Τροχίσκος από την Δωδώνη: Η Τυγξ, ο Λέβης και η Μουσική των Θεών», *Σπείρα: Επιστημονική Συνάντηση προς τιμήν της Α. Ντούζουγλη και του Κ. Ζάχου*, Πρακτικά Συνεδρίου, Ιωάννινα, 2012.

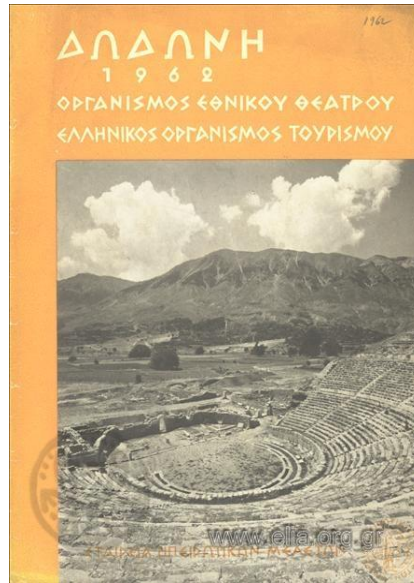
Εικ. 22: Το αρχαίο θέατρο πριν και μετά την αναστήλωση.

Πηγή: Παπαδόπουλος Γ.-Λώλος Γ.-Παππάς Κ., *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.ΕΦΥΡΑ, Ιωάννινα 2009, σ.108.

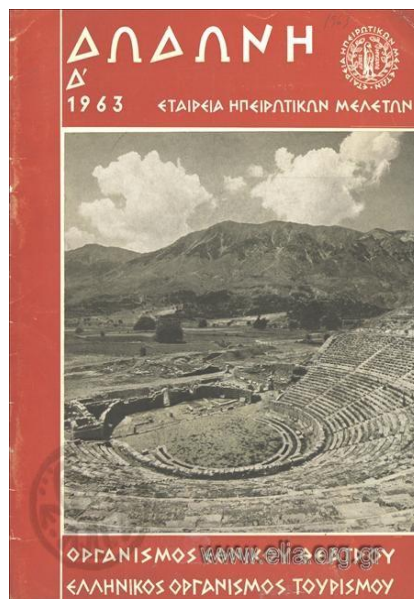

Εικ. 23: Φωτογραφία με 22.000 θεατές που περιμένουν να αρχίσει η θεατρική παράσταση (Αρχείο Ε.Η.Μ.)

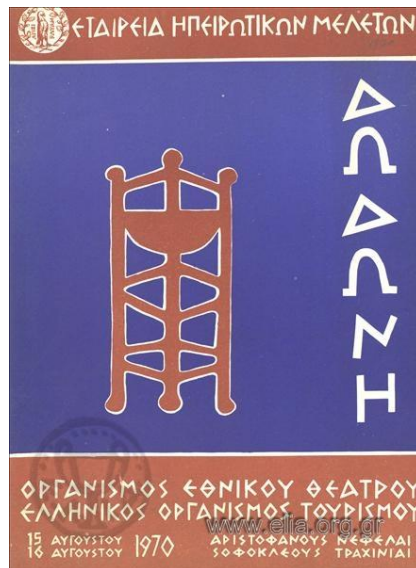
Πηγή: Παπαδόπουλος Γ.-Λώλος Γ.-Παππάς Κ., *ΔΩΔΩΝΗ*, εκδ.ΕΦΥΡΑ, Ιωάννινα 2009, σ.110.

Εικ. 24: Αφίσα από την παράσταση ‘Αντιγόνη’ του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία του Αλέξη Μινωτή από το Εθνικό Θέατρο στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 11-8-1962, Γ’ Δωδωναία
Πηγή: www.elia.org.gr

Εικ. 25: Αφίσα από την παράσταση ‘Εκκλήσιου’ του Ευρυπίδη σε σκηνοθεσία του Αλέξη Μινωτή από το Εθνικό Θέατρο στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 11-8-1963, Δ’ Δωδωναία
Πηγή: www.elia.org.gr

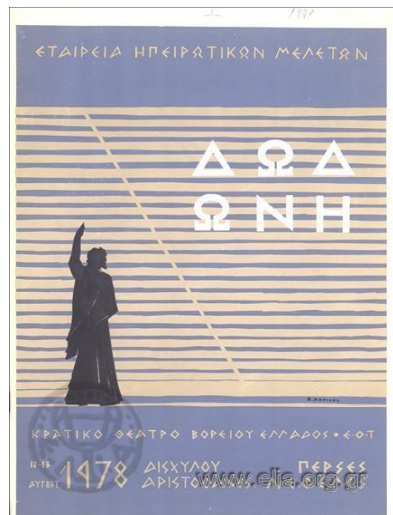
Εικ. 26: Αφίσα από τις παραστάσεις ‘Νεφέλαι’ του Αριστοφάνη και ‘Τραχίνιαι’ του Σοφοκλή από το Εθνικό Θέατρο στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 15 και 16-8-1970, Θ’ Δωδωναία
Πηγή: www.elia.org.gr

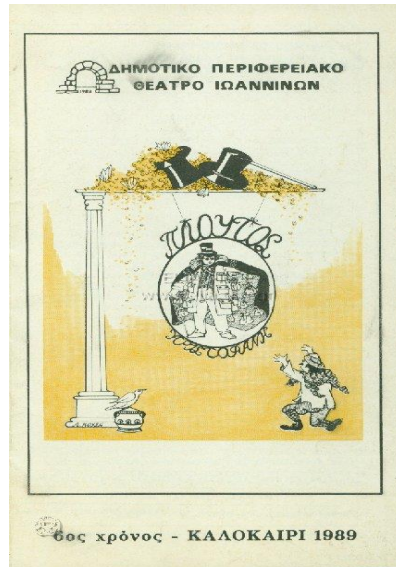
Εικ. 27: Αφίσα από τις παραστάσεις ‘Θεσμοφοριάζουσαι’ του Αριστοφάνη και ‘Ηλέκτρα’ του Ευρυπίδη από το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 10 και 11-8-1974, ΙΒ’ Δωδωναία
Πηγή: www.elia.org.gr

Εικ. 28: Αφίσα από τις παραστάσεις ‘Οιδίπους επί Κολωνώ’ του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία Αλέξη Μινωτή και ‘Ιππής’ του Αριστοφάνη από το Εθνικό Θέατρο στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 27 και 28-8-1977, ΙΓ’ Δωδωναία
Πηγή: www.elia.org.gr

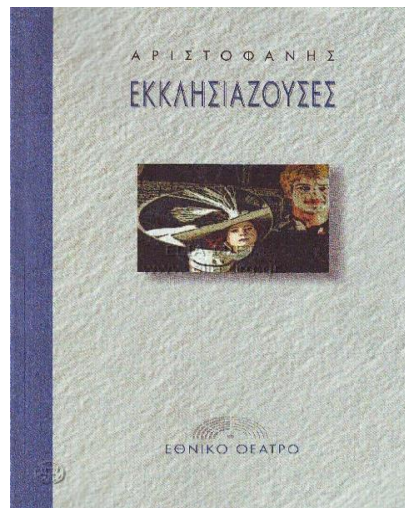

Εικ. 29: Αφίσα από τις παραστάσεις ‘Πέρσες’ του Αισχύλου ‘Νεφέλαι’ του Αριστοφάνη από το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 12 και 13-8-1978, ΙΔ’ Δωδωναία
Πηγή: www.elia.org.gr

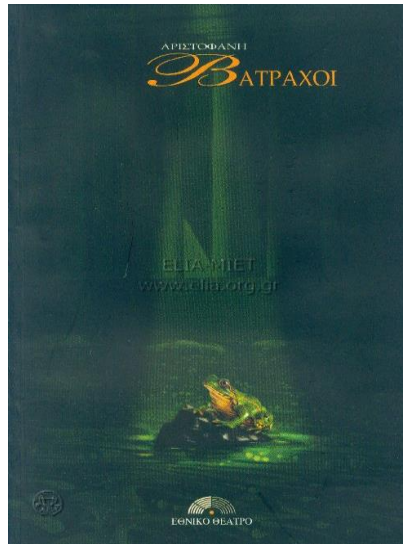
Εικ. 30: Αφίσα από την παράσταση 'Πλούτος' του Αριστοφάνη από το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Ιωαννίνων στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 29-7-1989, Ηπειρωτικά 1989

Πηγή: www.elia.org.gr

Εικ. 31: Αφίσα από την παράσταση 'Εκκλησιάζουσαι' του Αριστοφάνη από το Εθνικό Θέατρο στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 20-7-1996, Ηπειρωτικά 1996

Πηγή: www.elia.org.gr

Εικ. 32: Αφίσα από την παράσταση 'Βάτραχοι' του Αριστοφάνη από το Εθνικό Θέατρο στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 11-7-1998, Ηπειρωτικά 1998
Πηγή: www.elia.org.gr

Εικ. 33: Φωτογραφίες από την Τελετή Ολυμπιακής Δωδωναίας Φλόγας 2004 στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 29-7-2004
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικ. 34: Φωτογραφία από την Τελετή Ολυμπιακής Δωδωναίας Φλόγας 2004 στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης (Ιέρειες), 29-7-2004

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικ. 35: Φωτογραφία από την παράσταση και λήψη με drone από τη πρόβα της παράστασης «Προμηθέας Δεσμώτης» στο αρχαίο θέατρο Δωδώνης. Διακρίνονται οι ολοκληρωμένες 4 κερκίδες του θεάτρου (Ιούλιος 2015)

Πηγή: Αρχείο Σωματείο 'Διάζωμα'.

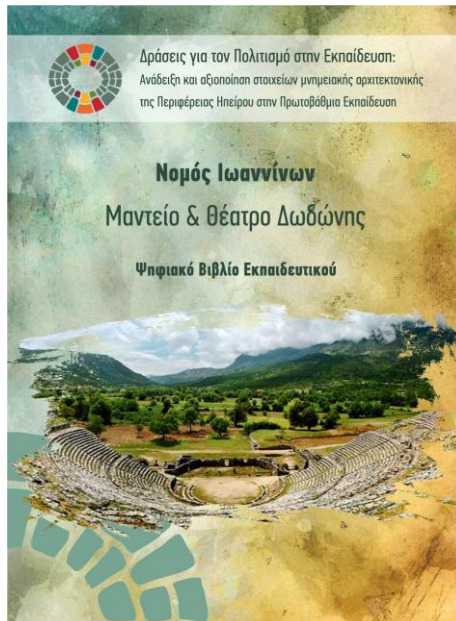
Εικ. 35: Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης: Άνοιξε έπειτα από 17 χρόνια σιωπής
Πηγή: <https://www.naftemporiki.gr/story/980527/arxaio-theatro-dodonis-anoikse-epeita-apo-17-xronia-siopsis>

Εικ. 37: Άφισα από την παράσταση 'Το ταξίδι της Αντιγόνης' σε σκηνοθεσία Γ.Νάκου στο Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης, 28-9-2019.
Πηγή: Αρχείο <https://el-gr.facebook.com/amiogr>.

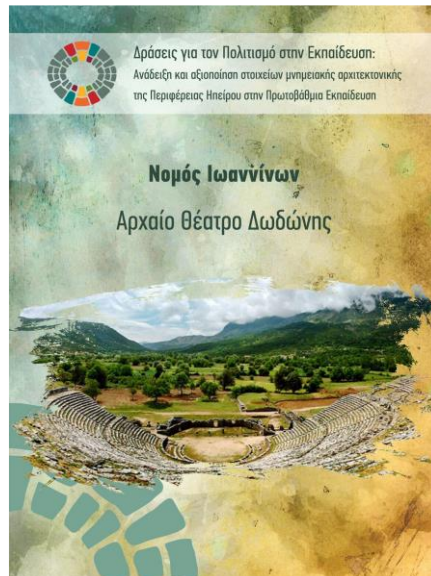

Εικ. 38: «Το ταξίδι της Αντιγόνης», ένα θεατρικό από την ΣΥΝΘΕΣΗ σε σκηνοθεσία Γιώργου Νάκου, Σάββατο 28 Σεπτεμβρίου, ώρα 17:15, Αρχαίο Θέατρο Δωδώνης.
Πηγή: Αρχείο <https://el-gr.facebook.com/amiogr>.

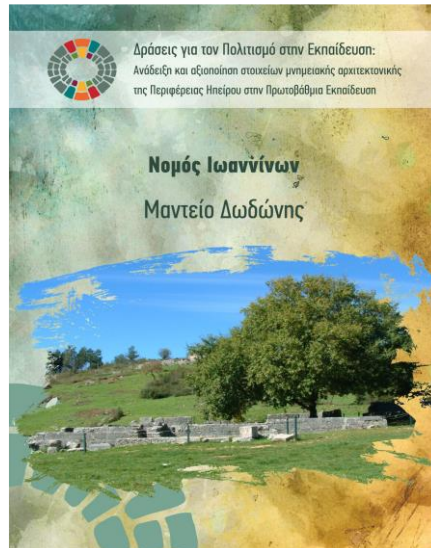
Εικ. 39: Εξώφυλλο από το βιβλίο Εκπαιδευτικού-Εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΠΤΔΕ-Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Πηγή: <http://mnimeia.ptde.uoi.gr/>

Εικ. 40: Εξώφυλλο από το βιβλίο μαθητή για το αρχαίο θέατρο Δωδώνης-Εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΠΤΔΕ-Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Πηγή: <http://mnimeia.ptde.uoi.gr/>

Εικ. 41: Εξώφυλλο από το βιβλίο μαθητή για το Μαντείο Δωδώνης-Εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΠΤΔΕ-Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Πηγή: <http://mnimeia.ptde.uoi.gr/>

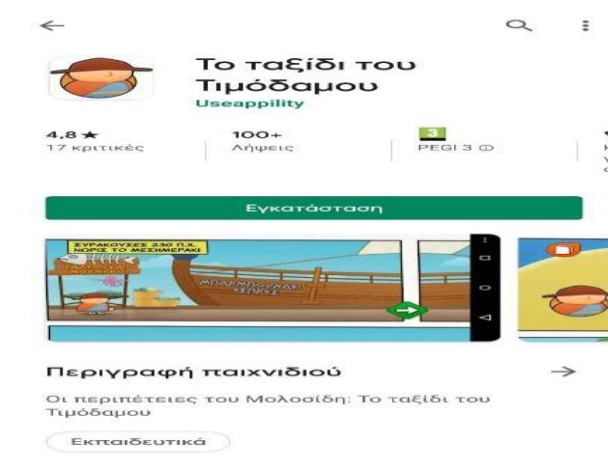
Εικ. 42: Τα παιδιά γνώρισαν την Αρχαία Δωδώνη (9-8-2018).
Πηγή: Αρχείο <https://www.epirus-tv-news.gr/>

Εικ. 43: Τα παιδιά γνώρισαν την Αρχαία Δωδώνη (9 Αυγούστου 2018).
Πηγή: Αρχείο <https://www.epirus-tv-news.gr/>

Εικ. 44: Στην αρχαία Δωδώνη με τους «γεωσκώληκες» (9-7-2019).
Πηγή: <https://typos-i.gr/article/sthn-arxaia-dwdwnh-me-toys-gewskwlhkes>

Εικ. 45: Το ταξίδι του Τιμόδαμου

Πηγή: Παπαχριστοπούλου Χ., *Η εκπαιδευτική πολιτική της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων για το χώρο του κάστρου: αποτίμηση και προτάσεις για επέκταση σε διαφορετικές ομάδες κοινού*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2020, σ.14.

Εικ. 46: Στιγμιότυπο από την ψηφιακή εφαρμογή 'Το ταξίδι του Τιμόδαμου'

Πηγή: Παπαχριστοπούλου Χ., *Η εκπαιδευτική πολιτική της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων για το χώρο του κάστρου: αποτίμηση και προτάσεις για επέκταση σε διαφορετικές ομάδες κοινού*, ό.π. , σ.14.

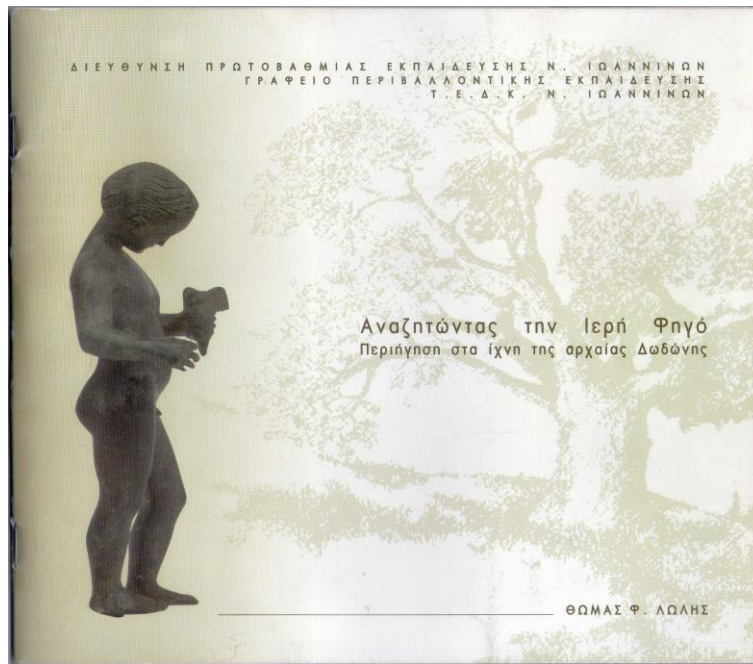
Εικ. 47: Πρόγραμμα ‘ΜΕΛΙΝΑ’, Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό (εξώφυλλο)
Πηγή: <http://followodyseus.culture.gr/el-gr/>

Εικ. 48: Πρόγραμμα ‘ΜΕΛΙΝΑ’, Οδηγός για τον Μαθητή, Εικόνα από το έντυπο ‘Ο Νίκανδρος στο μαντείο της Δωδώνης’.
Πηγή: <http://followodyseus.culture.gr/el-gr/>

Εικ. 49: Ο απτικός χάρτης της Mind the map στον Αρχαιολογικό Χώρο της Δωδώνης μετά από ανάθεση σύμβασης έργου από το ΔΙΑΖΩΜΑ
Πηγή: Αρχείο Σωματείο ‘Διάζωμα’.

Εικ. 50: Εξώφυλλο από το βιβλίο «Αναζητώντας την Ιερή Φηγό. Περιήγηση στα ίχνη της αρχαίας Δωδώνης» του κ.Θωμά Λώλη.

Πηγή: Λώλης Θ., *Αναζητώντας την Ιερή Φηγό-Περιήγηση στα ίχνη της αρχαίας Δωδώνης*, Δ/ση Πρωτοβάθμιας Εκπ/σης Ν. Ιωαννίνων – Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ιωάννινα 2010.

Εικ. 51: Συμμετοχή στη δράση «Let's do it Greece», Αδελφότητα Μελιγκιωτών Δωδώνης.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο.